

Deti o svojich právach – Slovensko 2009

Záverečná správa z výskumu

Autori analýzy: Peter Guráň
Jarmila Filadelfiová

Bratislava, 2009

Slovo úvodom

Kde sa začína cesta uplatňovania práv detí? V spoločnosti, v škole, v rodine? U samotného dieťaťa ako subjektu týchto práv či u dospelých, ktorí rozhodujú o platných pravidlách? Spoločnosť je príliš abstraktná, rodina príliš konkrétna, dieťa príliš slabé uplatniť svoje práva a dospelí príliš silní deliť sa o svoje práva.

Ako vyjsť z tohto relatívne bludného kruhu? Asi jediná cesta je „posadiť sa za okrúhly stôl“. Zčať sa vzájomne počúvať, a to všade – v rodine, v škole, v komunite, v celej spoločnosti. Kto má byť iniciátorom je zbytočné hovoriť, deti túto cestu iniciujú svojimi otázkami a správaním spontánne a sústavne. Stačí, ak dospelí budú pozornými poslucháčmi a partnermi a zhostia sa svojej prirodzenej povinnosti zorganizovať stavbu tejto cesty. Slovenský výbor pre UNICEF je pozorným poslucháčom, zhostil sa svojej povinnosti, našiel partnerov a vložil pár dlaždíc do cesty k uplatňovaniu práv dieťaťa na Slovensku.

Ak chceme práva detí uplatňovať, je viac ako samozrejmé, že potrebujeme vedieť, čo o nich vedia deti a čo si o nich myslia. Potrebujeme, pokiaľ možno objektívne a v čo najvyššej možnej miere reprezentatívne, poznatky. Emocionalita často spájaná s deťmi, je v týchto súvislostiach skôr prekážkou ako pomocou.

Výsledky výskumnej sondy, ktoré sa Vám dostávajú do rúk, ponúkajú pohľad na uplatňovanie práv detí v našej krajine z ich vlastného uhla pohľadu, o ktorom často dospelí nevedia alebo majú rozdielne predstavy. Prieskum si nekladie za cieľ komplexne popísať situáciu v našej krajine. Je prioritne zameraný na základné otázky detských práv, informovanosti o nich a zmapovanie niektorých hodnotiacich aspektov ich uplatňovania. Je koncipovaný ako príspevok k poznaniu dvadsaťročnej cesty uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa v našej krajine, keďže práve tento rok – 20. novembra 2009 – uplynie dvadsať rokov od prijatia tohto dokumentu na pôde OSN.

Dúfame, že zistené poznatky otvoria ďalšie okruhy otázok týkajúce sa detských práv, a najmä iniciujú diskusiu pri ich uplatňovaní v živote našich detí. Pohľady, postoje a názory detí sú výzvou, na ktorú je potrebné náležite odpovedať.

Autori

0. Základné informácie o výskume a výskumnej metodológii

Empirický výskum „Deti o svojich právach – Slovensko 2009“ uskutočnila agentúra FOCUS v dňoch 24.3 – 1.4.2009. Zadávateľom výskumu bol Slovenský výbor pre UNICEF, ktorý spolu s autormi tejto štúdie pripravil aj otázky do dotazníka. Otázky boli vzhľadom na 20. výročie *Dohovoru o práva dieťaťa* cielené na všeobecné poznatky o informovanosti detí o ľudských právach a právach dieťaťa a hodnotenie aktuálnej situácie na Slovensku v ich uplatňovaní. Vzhľadom na prebiehajúcu kampaň Rady Európy za úplný zákaz fyzických trestov detí bolo viacero otázok špecificky smerovaných k tejto téme.

Výskum sa uskutočnil prostredníctvom siete vyškolených anketárov na reprezentatívnej vzorke 407 detí vo veku 13,14 a 15 rokov. Údaje sa zbierali metódou štandardizovaných rozhovorov (face-to-face interviews) zaznamenávaných do dotazníka. Respondenti sa vyberali na základe kvótného výberu. Výberovými znakmi boli pohlavie, vek, veľkosť sídla a región (kraj) bydliska. Veľkosť výberovej vzorky umožňuje zovšeobecniť základné výsledky prieskumu (prvostupňové údaje) na populáciu detí vo veku 13 – 15 rokov s maximálnou odchýlkou $\pm 4,9\%$.

Zloženie súboru podľa pohlavia je vyrovnané – polovica chlapcov a polovica dievčat. Podľa veku a školskej triedy tiež, každý z troch vytýčených vekových skupín a ročníkov má vo výskumnej vzorke približne tretinu. Detí z posledných ročníkov základných škôl, ktorí majú slovenskú národnosť, je 95 % a detí inej národnosti 5 %. Podľa veľkosti obce má súbor rovnomerné rozloženie, ako aj podľa kraja. Spolu 93 % skúmaných detí navštevovalo štátnu školu, zostávajúcich 7 % chodilo do školy cirkevnej alebo súkromnej. Z hľadiska povinne výberových predmetov, ako je etická výchova a náboženská výchova, bola štruktúra súboru skúmaných detí rozčlenená na podiely jedna tretina ku dvom tretinám: etickú výchovu navštevovalo 33,4 % a náboženskú 66,6 %. Väčšina skúmaných detí žila s obidvoma rodičmi (86,7 %), na iné typy domáceho usporiadania pripadalo 13,3 % - z toho len s mamou žilo 10,3 % skúmaných detí, len s otcom iba 1,2 % a na iné druhy pripadalo 1,7 %. Podľa vzdelania otca a matky boli zastúpené všetky vzdelanostné stupne a rozloženie približne zodpovedalo celkovej štruktúre obyvateľov podľa vzdelania (u mužov najviac zastúpené vyučenie, u žien stredná škola s maturitou, podiel vysokoškolského vzdelania za obidvoch rodičov nad 10 %).

Možno teda konštatovať, že sa podarilo získať zastúpenie jednotlivých sociálno-ekonomických a demografických skupín v rozsahu zodpovedajúcom všeobecným štatistikám.

1. Ľudské práva očami detí

1.1. Povedomie detí o ľudských právach

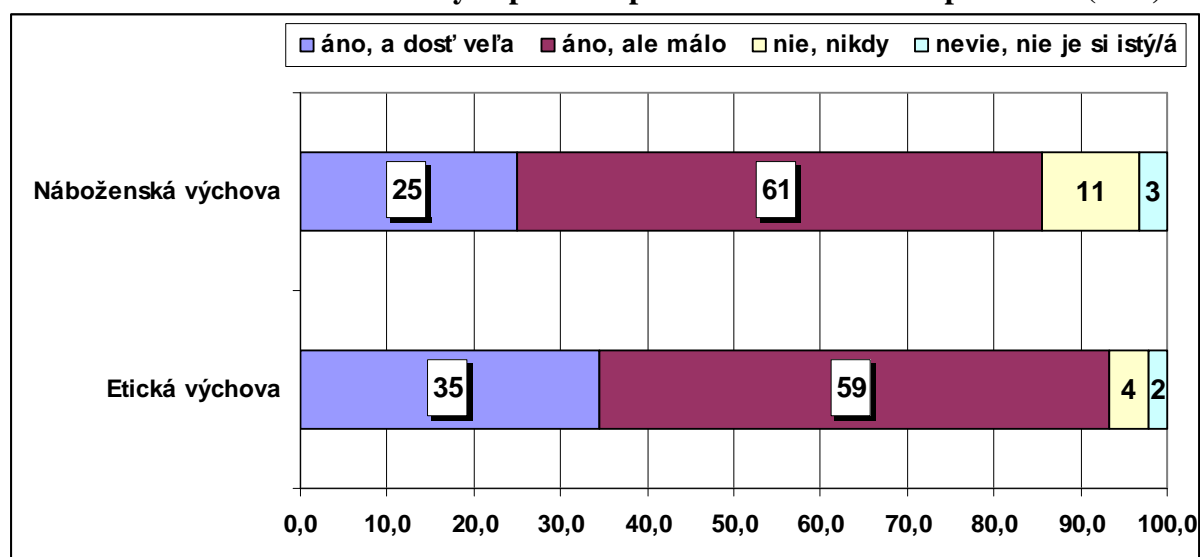
Výskum *Deti o svojich právach – Slovensko 2009* potvrdil, že ľudské práva sa stali pre väčšinu detí známou témou a deti o nich majú istú mieru informácií a poznatkov. Podľa empirického prieskumu o ľudských právach už počulo a získané informácie o tejto téme považuje za dostatočné takmer 30 % detí (28,3 %). Na druhej strane ale – ľudské práva pozná, no rozsah poznatkov o nich považuje za nedostatočný až dvojnásobne viac detí (presne 60 %). Zarážajúca je viac ako 10-percentná skupina detí, ktoré doposiaľ o ľudských právach nikdy nepočuli (8,8 %), alebo nevedia iste, či niečo počuli (2,9 %).

Všeobecná vedomosť o ľudských právach	%
áno, a dosť veľa	28,3
áno, ale málo	60,0
nie, nikdy	8,8
nevie, nie je si istý/á	2,9

Otázka 1: Počul/-a si už niekedy niečo o ľudských právach?

Výsledky naznačujú, že verejne dostupné informácie, rôzne kampane, aktuálne školské osnovy a iné informačné aktivity nevytvárajú dostatočný priestor na diskusiu o otázkach ľudských práv. Väčšina detí pociťuje istý deficit poznatkov o nich, z čoho sa dá usudzovať, že deti majú záujem o ľudsko-právnu tematiku, avšak ponúkaný rozsah informácií tohto druhu ich záujmu nezodpovedá. Z tohto hľadiska niet v rámci výskumnej vzorky výrazných rozdielov medzi dievčatami a chlapcami, ako ani medzi vekovými skupinami.

Všeobecná vedomosť o ľudských právach podľa navštevovaného predmetu (v %)

Otázka 1: Počul/-a si už niekedy niečo o ľudských právach?

Otázka 24: Navštevuješ v škole etickú výchovu alebo náboženskú výchovu?

Významnejší rozdiel sa ukázal len medzi deťmi, ktoré v škole navštevujú etickú a náboženskú výchovu. V skupine frekventantov etickej výchovy považuje informácie o ľudských právach za dostatočné 35 %, kým v skupine detí navštevujúcich náboženskú výchovu len 25 %. Naopak o ľudských právach nikdy nepočuli len 4 % detí z prvej skupiny (navštevujúci etickú výchovu), kým z detí navštevujúcich náboženskú výchovu až 11 %. Tento poznatok je dôležitý najmä z hľadiska hlavného zdroja informácií o ľudských právach, ktorým je, ako vidieť nižšie, škola.

1.2. Zdroje informácií o ľudských právach

V odpovediach na otázku odkiaľ, z akých zdrojov a v akom prostredí sa deti najviac dozvedajú o tejto tematike, jednoznačne dominuje prostredie školy. Sledovali sa všetky predpokladané dostupné zdroje informácií o ľudských právach (spolu 6), pričom za každý z nich mali skúmané deti uvádzať aj rozsah informácií – či sa z daného zdroja dozvedajú veľa, málo alebo vôbec. Poradie zdrojov s vysokým potenciálom informovanosti detí o ľudských právach (veľa sa z nich dozvedajú) je nasledovné: takmer 40 % detí uviedlo, že sa o ľudských právach dozvedá veľa v škole, druhým najdôležitejším zdrojom týchto informácií je rodina – tú však uvádza o polovicu menej detí – 20 %, a tretím rozhlas a televízia so 16 %. Za týmito tromi zdrojmi nasledujú ďalšie médiá – printové, tabuľku uzatvárajú rôzne záujmové skupiny pre voľnočasové aktivity – deti ich uvádzali ako veľký zdroj informácií o ľudských právach najmenej (len 5 %).

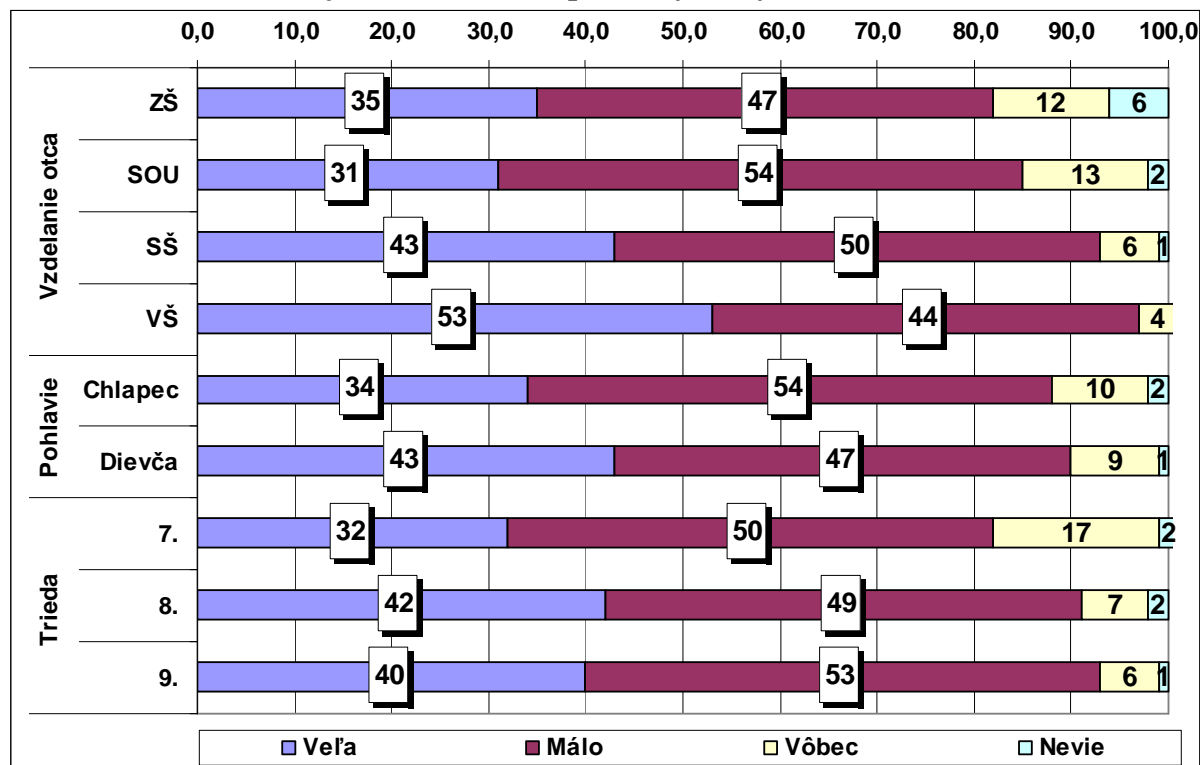
Zdroje informácií o ľudských právach	%			
	dozvedám sa veľa	dozvedám sa málo	nedozeďám sa vôbec	nevie
doma (od rodičov, príbuzných)	20,6	49,4	28,7	1,2
v škole	38,3	50,9	9,6	1,2
z novín či časopisov	10,8	42,0	44,5	2,7
z rozhlasu či z televízie	16,2	49,6	31,4	2,7
z internetu	14,0	33,4	49,6	2,9
v súvislosti s Tvojimi záujmami vo voľnom čase	5,2	31,0	60,9	2,9
inde	2,0	2,7	65,8	29,5

Otázka 3: *Kde sa dozvedáš - počúvaš či čítaš - o ľudských právach? Prečítam ti niekoľko možností a ku každej z nich mi prosím povedz, nakoľko sa z tohto zdroja dozvedáš o ľudských právach.*

Aj celkovo školu ako zdroj informácií o ľudských právach uviedlo najviac detí (takmer 90 % detí): z nich približne 40 % hodnotí školu ako miesto, kde sa o ľudských právach dozvedá veľa; vyše 50 % konštatovalo malý rozsah informácií získaných v škole; a takmer 10 % uviedlo, že v škole sa o ľudských právach nedozvedá vôbec. Najmä posledný zistený údaj

o desatine detí na druhom stupni základnej školy, ktoré sa v škole o ľudských nedozvedá vôbec, evokuje k zamysleniu – najmä v kontexte povinnej súčasti ľudskoprávnej tematiky učebnej náplne základnej školy.

Škola ako zdroj informácií o LP podľa vybraných charakteristík (v %)

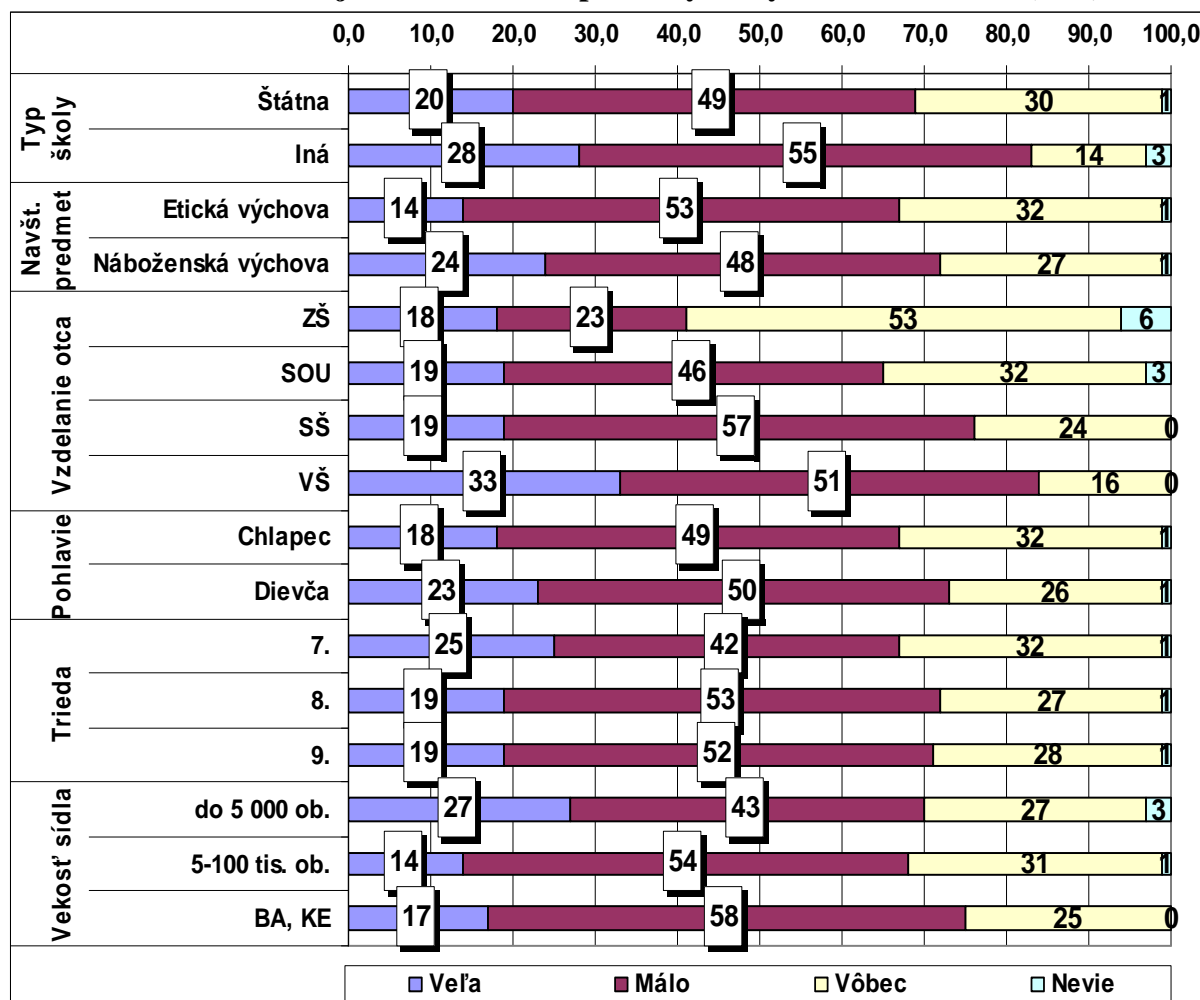

Školu ako miesto, kde sa o ľudských právach dozvedajú veľa, uvádzali viac dievčatá než chlapci – 43 % dievčat a 34 % chlapcov (o 10 % menej). Je zaujímavé, že pozitívne hodnotenie informovanosti o ľudských právach na pôde školy prevažuje v štátnych a cirkevných školách a najmenej v súkromných (podieľ neštátnych škôl sú ale veľmi nízke). Tento názor na školu zdieľajú deti bez rozdielu, či navštevujú etickú alebo náboženskú výchovu.

S dosiahnutým vekom a výškou navštevovanej triedy základnej školy tento názor stúpa, pričom sa najväčšie rozdiely prejavujú medzi žiakmi 7. a 8. ročníka. V siedmej triede viac ako dvojnásobok detí oproti ostatným dvom ročníkom uvádza, že sa o ľudských právach v škole nedozvedá vôbec nič. Informovanosť o ľudských právach považuje za dostatočnú len 32 % z nich, kým vo vyšších ročníkoch je to viac ako 40 %. Zdá sa, že rozsah informovanosti sa výraznejšie zväčšuje práve v ôsmom ročníku, avšak vzhľadom na vek detí je to zreteľne neskoro. Podobné zistenia už boli konštatované na základe výskumu Medzinárodného strediska pre štúdium rodiny v roku 2002, avšak situácia sa, bohužiaľ, nezmenila požadovaným smerom (MSŠR 2002).

Z hľadiska veľkosti bydliska sa neukázali podstatné rozdiely v hodnotení škôl, aj keď prevažuje negatívne hodnotenie v mnohých obciach do 1 000 obyvateľov. Pozitívne hodnotenie školy stúpa úmerne so vzdelaním rodiča, z čoho možno usudzovať, že rodičia s vyšším vzdelaním venujú pozornosť výberu školy a jej odbornej úrovni.

Rodina ako zdroj informácií o ĽP podľa vybraných charakteristík (v %)

Rodina ako miesto získania informácií o ľudských právach sa zaradila na druhé miesto za školu. Je to zaujímavé zistenie, vzhľadom na špecifiku ľudsko-právnej tematiky a pomerne prevládajúci názor o primárnom formovaní dieťaťa v tejto oblasti v rodine. Úloha rodiny sa oproti minulosti posúva mierne do úzadia. Od rodičov a príbuzných sa deti o ľudských právach dozvedajú pomerne málo, pre takmer polovicu z nich rodina funguje ako slabý informátor o ľudských právach, pričom je zarážajúce, že až takmer 30 % detí hovorí, že o ľudských právach sa z rodiny nedozvedá vôbec nič.

Informácie z rodiny pozitívnejšie hodnotia dievčatá (23 % dievčat z rodiny získava veľa informácií, z chlapcov to uviedlo 18 %), je tiež možné konštatovať, že so vzrastajúcim vekom detí rastie aj kritickosť detí k rodine ako zdroja informácií o ľudských právach.

Napríklad 25 % siedmakov má názor, že z rodiny sa o ľudských právach dozvedá veľa, tento názor vyslovuje menej ôsmakov a len 18 % žiakov deviatego ročníka ZŠ. Prirodzene v tejto súvislosti je potrebné zohľadniť aj skutočnosť, že niektoré hodnoty a normy či poznatky sprostredkované v rodine, ktoré majú ľudsko-právne súvislosti nie sú pre niektoré deti zrejme ako téma ľudských práv, o ktorej sa v škole či médiách hovorí viac exaktnejšie a presnejšie sa terminologicky pomenúva. Napriek tomu zistené údaje signalizujú potrebu detí viac hovoriť o ľudských právach aj v prostredí rodiny. Z tohto pohľadu rodinu pozitívnejšie hodnotia deti, ktoré v škole navštevujú náboženskú výchovu a deti, ktoré žijú v malých obciach (od 2 -5 tisíc obyvateľov).

Pomerne silná korelácia sa prejavila medzi výškou vzdelania rodičov a pozitívnym hodnotením rodiny ako zdroja informácií o ľudských právach. Čím vyššie je vzdelanie – najmä otca, tým častejšie deti uvádzajú, že sa z rodiny o ľudských právach dozvedajú veľa. Dané zistenie potvrdzuje výsledky iných výskumov, ktoré poukazujú na absenciu informovanosti o ľudských právach u dospelaj populácie s prevažujúcim nižším stupňom vzdelania. Ako vidieť, tento fakt má generačné prenosné súvislosti, a ako konštatujú aj samotné deti, pociťujú ho ako prekážku dostatočnej informovanosti o tejto téme.

Pozrime sa ešte na zostávajúce informačné zdroje. Podľa očakávania so znižujúcim významom rodiny ako zdroja informácií rastie význam masovokomunikačných prostriedkov. V ich rámci zreteľne dominuje rozhlas a televízia, ktorých význam je porovnateľný s rodinou. Silné miesto si u súčasných detí vydobyl aj internet, ktorý zatlačil do úzadia tlačenej médiá. Spolu 16 % detí uvádza, že z rozhlasu a televízie sa dozvedajú veľa informácií o ľudských právach, o internete to hovorí 14 % a o denníkoch a časopisoch len 10 %. Na druhej strane však až polovica detí považuje internet za zdroj informácií, z ktorého sa o ľudských právach nedozvedajú vôbec nič. Veľký záujem detí o nové médiá je zároveň aj veľkou výzvou na rozvoj informačných a vzdelávacích programov sprostredkovaných cez internet a špecifikovaných na jednotlivé vekové kategórie detí.

Zároveň zostáva obrovský nepokrytý priestor záujmových a voľnočasových aktivít, ktoré deti považujú jednoznačne za prostredie, z ktorého sa o ľudských právach dozvedajú najmenej (vyše 60 % vôbec nič). Na tomto hodnotení sa stotožňujú takmer všetky deti, bez väčších rozdielov podľa pohlavia, veku či miesta bydliska. Jediné rozdiely sa objavujú v závislosti od vzdelania rodičov, kde je priama závislosť s výškou spokojnosti detí pri hodnotení voľnočasových aktivít ako dobrého zdroja informácií o ľudských právach a výškou vzdelania ich rodičov.

1.3. Znalosť konkrétnych ľudských práv

Vo výskume sme chceli zistiť, či deti posledných ročníkov základnej školy vedia vymenovať nejaké ľudské práva. V rámci otvorenej otázky malo každé dieťa možnosť voľne uviesť aspoň tri konkrétne ľudské práva. Väčšina z nich túto príležitosť využila a môžeme skonštatovať, že aj veľká väčšina vedela správne formulovať jednotlivé ľudské práva. Celkovo len 13 % detí z celého výskumného súboru nevedelo uviesť ani jedno konkrétne ľudské právo, zostávajúcich 87 % vedelo uviesť nejaký príklad; väčšinou uvádzali dve odpovede, polovica uviedla tri konkrétne ľudské práva. Znamená to, že veľká skupina detí má poznatky o tejto oblasti a sú schopné uviesť nejaké príklady. Z voľných odpovedí je zrejmé, že deťom sa pri konkretizácii ľudských práv vynárajú zväčša základné ľudské práva, ako občianske práva, politické práva, hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Vedia ich väčšinou správne pomenovať, alebo opisom vyjadriť niektoré zo základných ľudských práv.

Najčastejšie uvádzaným právom bolo právo na život, ktoré uviedla na prvom mieste zhruba štvrtina opýtaných detí (napr. *človek má právo na život, žiť, právo na život – 57x*). Ďalšími často spomínanými právami sú právo na slobodu prejavu (napr. *sloboda prejavu, právo na slobodu prejavu, právo na slobodu slova, právo na slobodu vyjadrovania, právo vyjadriť svoj názor, slobodne sa vyjadrovať, právo na svoj názor, hovoriť svoj názor a podobne*), právo na vzdelanie (*mám právo chodiť do školy, na učenie, na vzdelanie, právo na štúdium, právo na vzdelanie, právo na vzdelanie - chodiť do školy, právo chodiť do školy, právo chodiť do školy a do práce, právo na základné vzdelanie, právo sa učiť, vzdelávať, právo študovať, právo študovať - vzdelávať sa*) a právo na prácu (*každý má právo na prácu, právo pracovať, na to, aby mal prácu, pracovať, právo na prácu, právo na prácu a spravodlivú plácu...*). Medzi pomerne frekventovanými právami bolo ešte právo na vierovyznanie (*právo na vierovyznanie, sloboda vierovyznania, právo na vyznanie, právo, ktoré nemôže byť nikomu odoprené: vierovyznanie, aby mohol chodiť do kostola*) a na bývanie (*človek má právo na bývanie, nárok na lepšie bývanie, mať vlastné bývanie, právo mať domov, právo mať svoj domov, právo na bývanie a podobne*).

Z odpovedí vyplýva, že deti sa pomerne často dotýkali nediskriminácie – hovorili o rovnosti mužov a žien, rovnosti rás, náboženstiev a podobne (*aby neboli (ženy) diskriminované, nebyť diskriminovaný, právo na rovnosť, rovnosť pohlaví*). Celkovo dosť často zvyrazňovali dôležitosť antidiskriminačných postojov, ale aj života bez násillia (*byť chránený pred násillím, chrániť deti pred násillnými rodičmi, učiteľmi, žiakmi, nesmie sa človek biť, nesmú nás v škole biť, nesmú sa používať telesné tresty, právo proti násilliu v školách, právo nebyť týraný, zákaz násillia na deťoch*).

Len veľmi ojedinele sa uvádzali nejaké zjednodušené odpovede alebo neexistujúce práva (šport, rozhodovanie čo robiť a pod.), príp. odpovede typu: „človek má právo robiť si čo chce, ved' je demokracia“. Z tohto pohľadu možno predpokladať, že aj ich hodnotenie dodržiavania ľudských práv sa opiera o isté množstvo relevantných poznatkov a informácií.

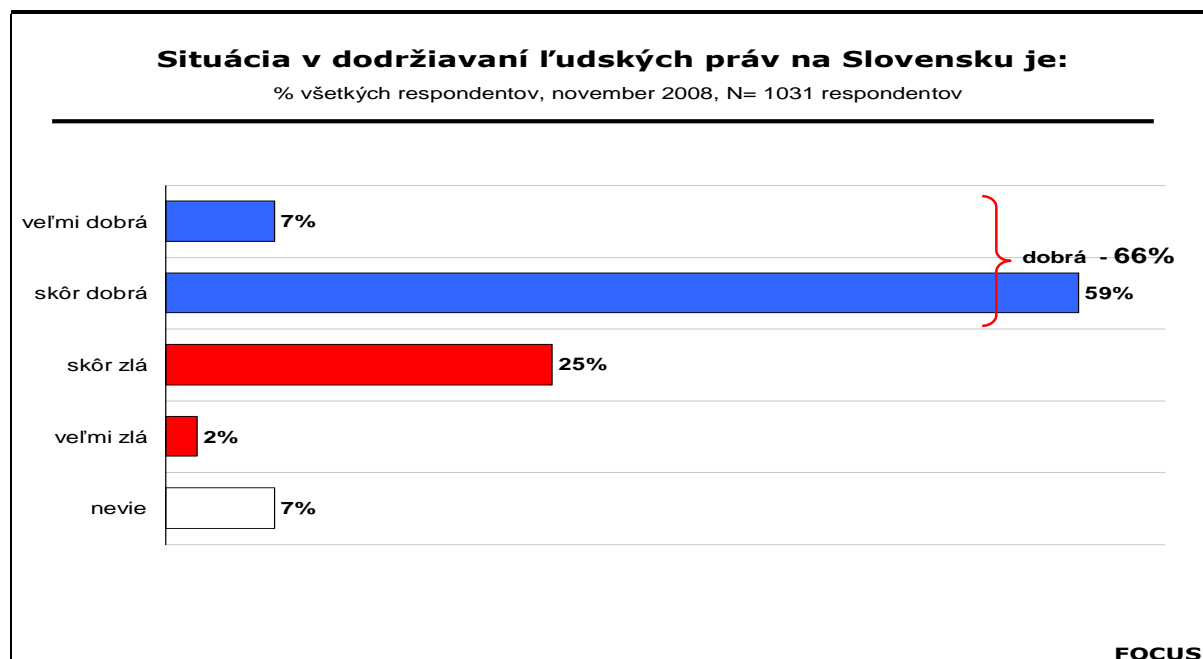
1.4. Názor detí na dodržiavanie ľudských práv na Slovensku

Súčasťou zisťovania bola aj pomerne náročná otázka, čo si deti posledných ročníkov základnej školy myslia o dodržiavaní ľudských práv na Slovensku. Išlo skôr o zistenie všeobecnej predstavy detí o tomto jave, nepovažovali sa za expertov naň. O náročnosti otázky pre deti uvedeného veku svedčí aj fakt, že viac ako desatina z nich sa k hodnoteniu súčasného stavu dodržiavania ľudských práv na Slovensku nevedela vyjadriť (11,1 %).

Názor na dodržiavanie ľudských práv na Slovensku	%
sú úplne dodržiavané	8,4
sú skôr dodržiavané	60,2
skôr nie sú dodržiavané	17,0
vôbec nie sú dodržiavané	2,2
nevie	11,1
neodpovedal/a	1,2

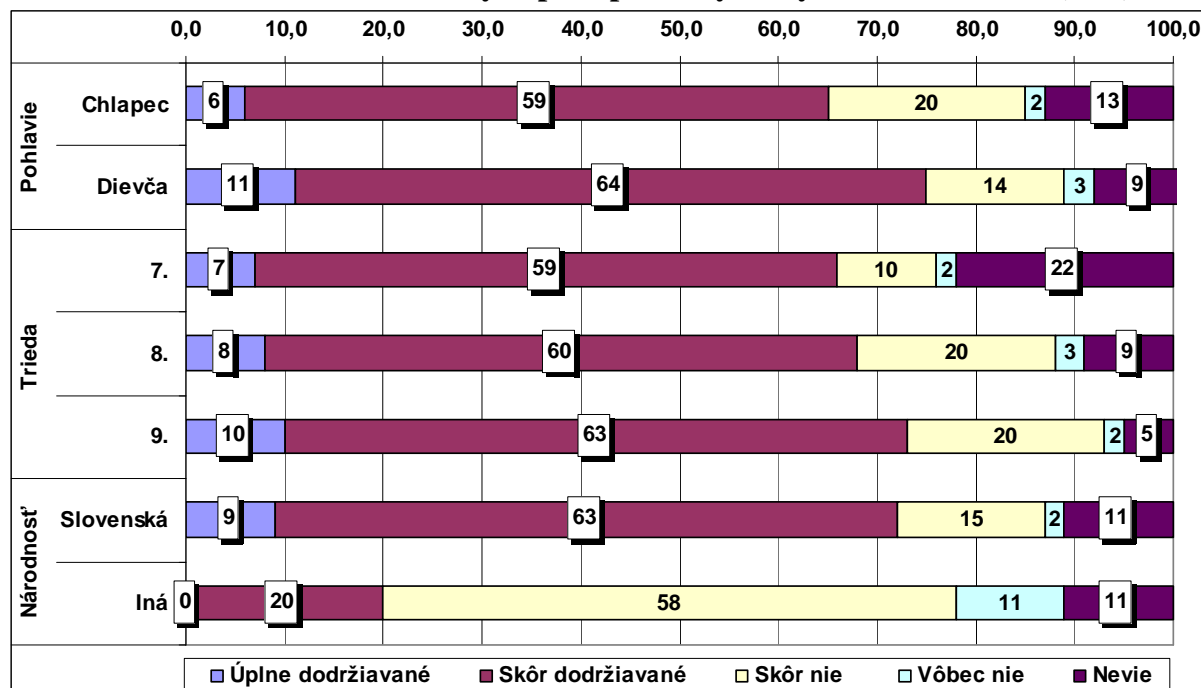
Otázka 4: Podľa teba, nakoľko sú alebo nie sú na Slovensku dodržiavané ľudské práva?

Väčšina detí (takmer 70 %) si myslí, že na Slovensku sú ľudské práva dodržiavané, presvedčenie o úplnom dodržiavaní bolo však pomerne nízke – 8 %, ostatní sa priklonili k podmienenému súhlasu s ich dodržiavaním. Celkovo len necelých 20 % detí z vyšších ročníkov základnej školy vyjadrilo názor, že ľudské práva tu viac-menej nie sú dodržiavané.

Z tohto pohľadu je zaujímavé porovnanie hodnotenia dodržiavania ľudských práv dospelou populáciou Slovenska: z reprezentatívneho výskumu uskutočneného agentúrou FOCUS pre *Amnesty International* v roku 2008 vyplýva, že výsledky sú veľmi podobné. Medzi dospelými obyvateľmi bolo viac presvedčených o nedodržiavaní ľudských práv a menej nerozhodných.

Názor na dodržiavanie ľudských práv podľa vybraných charakteristík (v %)

Podľa sledovaných triediacich znakov sa vyššia miera kritickosti v hodnotení dodržiavania ľudských práv prejavila u detí s maďarskou národnosťou oproti deťom so slovenskou národnosťou: napr. 15 % slovenských detí si myslí, že ľudské práva u nás skôr nie sú dodržiavané, ale to isté si myslí až 56 % maďarských detí. Tieto výsledky tiež korešpondujú s postojmi dospelaj populácie maďarskej národnosti k dodržiavaniu ľudských práv na Slovensku, ktoré sú oveľa kritickejšie ako u slovenskej populácie (pozri výskumné správy na stránke SNSLP, Amnesty International, Občan a demokracia alebo IVO).

V hodnotení boli kritickejší chlapci a nespokojnosť s dodržiavaním ľudských práv rastie priamo úmerne s vekom detí. Napríklad, že ľudské práva na Slovensku skôr nie sú dodržiavané si myslí 10 % siedmakov, ale viac ako 20 % deviatakov.

2. Čo vedia deti o svojich právach

2.1. Povedomie detí o vlastných právach

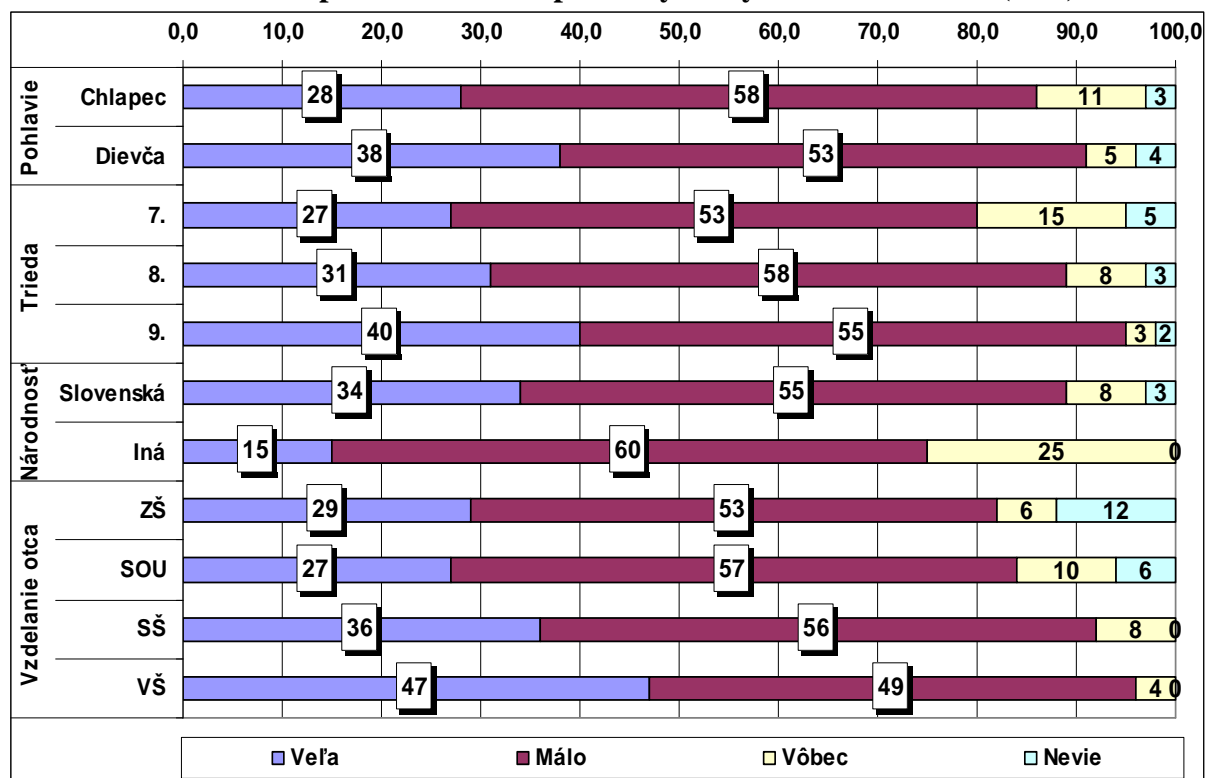
Rovnako formulované otázky, ktoré sa analyzovali v predchádzajúcej časti ohľadne všeobecných ľudských práv sa skúmaným deťom kládli so špecifickým zameraním na práva dieťaťa – povedomie o právach dieťaťa, zdroje informácií o nich, znalosť konkrétnych práv dieťaťa a názor na ich dodržiavanie na Slovensku.

Všeobecná vedomosť o právach dieťaťa	%
áno, a dosť veľa	32,9
áno, ale málo	55,5
nie, nikdy	8,4
nevie, nie je si istý/á	3,2

Otázka 5: A počul/-a si už niekedy niečo o právach detí?

Celkové povedomie o právach dieťaťa je približne totožné s povedomím o všeobecných ľudských právach. Takmer 90 % detí z posledných troch ročníkov základnej školy o právach dieťaťa už počulo, a to v istom rozsahu. Približne jedna tretina skúmaného súboru detí vyjadrila presvedčenie, že o svojich právach počuli dosť veľa, ďalších 55,5 % o právach dieťaťa počuli, ale hodnotili to ako málo. Vyše 8 % žiakov a žiačok 7.-9. triedy základnej školy uviedlo, že o právach dieťaťa nikdy nepočuli a 3 % vyjadrili neurčitý postoj.

Povedomie o právach dieťaťa podľa vybraných charakteristík (v %)

Otázka 5: A počul/-a si už niekedy niečo o právach detí?

V prípade práv dieťaťa sa rozdiely podľa navštevovaného výberového predmetu nepreukázali, ako ale ukazuje graf vyššie, rozdiely sa prejavili podľa vzdelania rodičov, triedy, národnosti a podľa pohlavia. Kým napríklad z chlapcov už počulo veľa o právach dieťaťa 28 %, spomedzi dievčat to bolo o 10 % viac (38 %). Ako tiež názorne ukazuje priložený graf – s rastom navštevovanej školskej triedy narastá aj podiel detí, ktoré o svojich právach počuli dosť veľa. Podľa národnosti je rozdiel 34 % za slovenské deti a 15 % za deti inej národnosti, veľký odskok od priemeru je pozorovateľný u detí s rodičmi s maturitou (na 36 %) a najmä u detí vysokoškolákov (až na 47 %). Neurčitá odpoveď (nevie) bola najširšie zastúpená u detí s otcom so základnou školou a odpoveď „nikdy nepočuli o právach dieťaťa“ zasa u detí inej ako slovenskej národnosti a v najnižšom zo sledovaných ročníkov.

2.2. Zdroje informácií o právach dieťaťa

Zdroje informácií a ich rozsah hodnotia deti takmer rovnako ako pri všeobecných ľudských právach. Poradie informačných zdrojov zostalo rovnaké, len sa o málo zmenšili ich frekvencie – odpoveď „dozvedám sa, ale málo“ je typická pre cca polovicu detí. Na prvom mieste sa umiestnila škola s 34,4 % podielom detí, ktoré tu dostali veľa informácií. Druhé miesto zaujalo so značným odstupom domáce prostredie s 18,2 % a tretie rozhlas a televízia s necelými 14 %. Viac ako polovica skúmaných detí sa z médií nedozvedá vôbec nič o právach dieťaťa – noviny, internet. Znamená to, že väčšina našich detí nie je spokojná s rozsahom informácií o svojich právach, ktoré sa k nim prostredníctvom médií dostávajú. A viac-menej rovnaké sú pri informačných zdrojoch aj diferencie podľa demografických a sociálnych charakteristík (pozri časť 1.2).

Zdroje informácií o ľudských právach	%			
	dozvedám sa veľa	dozvedám sa málo	nedozeďám sa vôbec	nevie
doma (od rodičov, príbuzných)	18,2	50,6	30,0	1,2
v škole	34,4	55,0	9,8	0,7
z novín či časopisov	9,1	36,6	52,6	1,7
z rozhlasu či z televízie	13,8	47,4	36,9	2,0
z internetu	11,8	34,2	51,1	2,9
v súvislosti s Tvojimi záujmami vo voľnom čase	7,9	29,5	59,7	2,9
inde	2,0	2,0	67,1	29,0

Otázka 3: *Kde sa dozvedáš - počúvaš či čítaš - o právach detí? Prečítam ti niekoľko možností a ku každej z nich mi prosím povedz, nakoľko sa z tohto zdroja dozvedáš o právach detí.*

Úloha školy ako hlavného informátora detí o ich právach sa na Slovensku prejavuje dlhodobejšie; potvrdil ju aj viac krát spomínaný výskum MSSR z roku 2002, ako aj výskum

PÚ z roku 2005. Sú to hlavne dievčatá, ktoré označujú školu ako dostatočný zdroj informácií. Z hľadiska veku sa ukazuje tendencia, že menšie deti (najmä v siedmom ročníku) hodnotia informácie o detských právach získané zo školy pozitívnejšie ako deti z vyšších ročníkov. (Tu sa pri hodnotení informácií o ľudských právach prejavila opačná tendencia.) V hodnotení jednotlivých typov škôl sa neprejavili výraznejšie rozdiely: aj keď stále zostávajú s najhorším hodnotením súkromné školy, poznatky sa kvôli malým početnostiam dajú len ťažko zovšeobecňovať. Možno ale konštatovať, že deti navštevujúce náboženskú výchovu častejšie hodnotia informácie o detských právach ako dostatočné, oproti deťom navštevujúcu etickú výchovu. Mohlo by to byť v dôsledku väčšieho akcentu na detské práva v rámci náboženskej výchovy, alebo aj v dôsledku iných činiteľov – napr. kvalita výuky, čo konkrétne dieťa považuje za veľa informácií o detských právach a čo za málo a podobne. Každopádne subjektívny pocit spokojnosti s informáciami o detských právach získanými v škole je u detí s náboženskou výchovou takmer dvojnásobne vyšší. Celkovo je možné pozorovať, že spokojnosť so školskými informáciami o právach dieťaťa je takmer dvojnásobne vyššia u žiakov, ktorí si náboženskú či etickú výchovu vybrali sami, alebo o tom rozhodli spoločne s rodičmi. Viditeľnejšie rozdiely v hodnotení škôl sa neprejavili vzhľadom k veľkosti bydliska žiaka, rovnako neboli rozdiely medzi deťmi maďarskej a slovenskej národnosti.

V hodnotení rodiny ako zdroja informácií o detských právach vidieť pomerne zaujímavú závislosť s vekom detí – s narastajúcim vekom hodnotia deti domáce prostredie pozitívnejšie. Z tohto hľadiska sa tiež prejavila opačná tendencia ako pri hodnotení všeobecných ľudských práv: môže to znamenať, že o špecifických právach detí sa na pôde rodiny, možno aj z iniciatívy detí, hovorí trochu viac (aj keď pomerne neskoro vzhľadom na vek detí).

Rodina ako zdroj informácií o detských právach podľa veku (v %)

Rozsah získaných informácií	Vek dieťaťa:		
	13 rokov	14 rokov	15 rokov
Veľa	31,7	34,6	36,4
Málo	51,7	56,6	56,3
Nič	16,7	7,4	6,6
Neviem	-	1,5	0,7

Ako vidieť z tabuľky, z rodiny sa nedozvedá nič o svojich právach až 17 % detí vo veku 13 rokov, ale len 7 % vo veku 15 rokov. Aj pri informovanosti o detských právach v rodine platí už predtým popísaná závislosť medzi rastúcim pozitívnym hodnotením rodiny ako informačného zdroja a rastom vzdelania rodičov. Je zaujímavé, že z tohto pohľadu hodnotili

informačný prínos domáceho prostredia výrazne negatívnejšie deti maďarskej národnosti ako deti slovenskej národnosti.

Pri hodnotení rozhlasu a televízie ako tretieho najdôležitejšieho zdroja informácií o detských právach je možné konštatovať najmä regionálne a miestne rozdiely v hodnotení. Platí, čím menšie bydlisko, tým väčší význam televízie a rozhlasu a jeho lepšie hodnotenie. Napríklad z týchto médií sa dozvedá veľa informácií o svojich právach 18 % detí z obcí do 1 tisíc obyvateľov, 11 % z obcí od 1 do 2 tisíc obyvateľov, ale len 5 % detí z miest od 50 do 100 tisíc obyvateľov a žiadne dieťa z Bratislavy a Košíc. Je zrejme, že so šírkou a alternatívnosťou zdrojov klesá aj význam rozhlasu a televízie a stúpa kritičnosť k ich obsahu. Podobnú tendenciu je možno bádať aj z hľadiska veku, kde negatívne hodnotenie rastie s výškou veku dieťaťa.

Internet je jediný zdroj informácií, ktorý hodnotia pozitívnejšie (aj keď mierne) chlapci ako dievčatá. Každopádne sa internet stáva pre všetkých dôležitým zdrojom informácií aj keď viac ako 50 % s ním nie je v tomto smere spokojná a nedozvedá sa z neho o svojich právach nič. Význam internetu rastie podľa predpokladu s rastúcim vekom: staršie deti sú schopné vyhľadať viac informácií. Napríklad z internetu sa nič nedozvedia o detských právach 65 % detí 13-ročných, 49 % detí 14-ročných a 42 % detí 15-ročných. Je zaujímavé, že podobne ako pri rozhlase a televízie, aj význam internetu je dnes oveľa väčší hlavne v menších obciach do 5 tisíc obyvateľov, čo signalizuje dôležitosť tohto média a potrebu informačných projektov s celoplošným zameraním

Dá sa konštatovať, že diskusia o ľudských právach je väčšinou, či už priamo alebo nepriamo, spojená aj s právami detí. Deti sa teda dozvedajú o svojich právach väčšinou nie izolovane, ale v spojení s ostatnými ľudskými právami, čo môžeme považovať za pozitívnu tendenciu. Zároveň zostáva skutočnosťou, že deti by chceli o svojich právach vedieť viac a pociťujú zjavnú absenciu informácií o týchto témach (viac ako 70 %).

2.3. Znalosť konkrétnych práv dieťaťa

Pozitívne možno tiež hodnotiť aj schopnosť detí vymenovať konkrétne práva detí. Absolútna väčšina (takmer 90 %) z nich uviedla minimálne jedno detské právo, pričom viac ako polovica detí vedela správne naformulovať tri požadované práva detí. Pri ich vymenovaní deti reflektovali takmer všetky články *Dohovoru OSN o právach dieťaťa*, prirodzene väčšinou bez presnej či priamej formulácie, ktorú *Dohovor* uvádza. Zo získaných odpovedí vyplýva, že deti pred ukončením základnej školy sú si vedomé predovšetkým istých vybraných práv – o ktorých sa zrejme najviac diskutuje alebo sa príp. osobne stretli s ich porušením.

Podľa očakávania sú si deti najviac vedomé svojho práva na vzdelanie (čl. 28 Dohovoru), ktorý sa všetkých bytostne dotýka. Takmer 140 detí ho uviedlo hneď ako prvé, ďalšie desiatky na ďalších miestach, takže môžeme skonštatovať, že pre väčšinu našich detí je to najznámejšie a najsilnejšie pociťované detské právo. Tretina zo skúmaných detí priamo hovorí o práve na vzdelanie, ostatné ho vyjadrujú opisom: *právo chodiť do školy, mať možnosť učiť sa, študovať, právo na vedomosti* a podobne. Ide zrejme o dlhodobý trend, pretože podobné výsledky boli zistené aj vo výskume MSŠR z roku 2002 (MSŠR 2002).

Druhým najčastejšie uvádzaným právom dieťaťa sa stalo právo na ochranu pred násilím, týraním či zanedbávaním (čl. 19 Dohovoru). Zdá sa, že deti reflektujú pomerne silno práve porušovanie tohto svojho práva, čo u nich vyvoláva isté obavy a strach. Viaceré deti zdôrazňujú toto právo cez verbalizáciu *zákazu fyzických trestov, bitia, týrania, šikanovania* a rôznych ďalších foriem – najmä fyzického, ale aj psychického násillia. Popritom reflektujú všetky priestory, v ktorých sa pohybujú – z nich hlavne prostredie školy a rodiny.

Tretím najčastejšie menovaným právom je právo na rodičovskú starostlivosť (čl. 18 Dohovoru). Deti zdôrazňujú svoje právo na: *rodinnú starostlivosť a lásku, na výchovu v rodine, na domov, obidvoch rodičov, či právo vyrastať s rodičmi*. Často túto starostlivosť spájajú s láskou, napr. „*vyrastať doma v láske*“ a podobne (viac pozri Prílohu). Z toho sa dá usudzovať, že súčasné deti majú silnú potrebu hlavne citového zázemia v rodine, nielen materiálneho.

Posledným, relatívne často uvádzaným právom dieťaťa (či už samostatne alebo v spojitosti s inými) je právo na vlastný názor a možnosť vyjadriť sa (čl. 12 Dohovoru). Ide o veľmi pozitívnu stránku sebauvedomenia si detí a naplňania bazálnej filozofie *Dohovoru*, ktorá zdôrazňuje participáciu detí na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú. Aj keď práve v tejto oblasti zatiaľ existuje medzi odborníkmi najväčšia polemika a stále prebieha ujasňovanie pozícií, je dôležité, že deti čoraz silnejšie reflektujú aj toto svoje právo ako neoddeliteľnú súčasť celku práv dieťaťa. V týchto súvislostiach deti hovorili: *o slobode názoru, slobode prejavu, právo vyjadriť názor, aby názory detí boli vypočuté* a podobne (pozri Prílohu).

Ostatné práva detí garantované *Dohovorom o právach dieťaťa* sa reflektovali v oveľa menšej miere, čo je – vzhľadom na ich charakter a špecifickosť – pochopiteľné. Ide o právo na meno, právo na štátnu príslušnosť, právo na súkromie, zdravotnú starostlivosť, oddych a voľný čas a ďalšie práva. Celkovo je však možno konštatovať pomerne precízny a široký rozhl'ad našich detí v problematike ich práv.

2.4. Názor na dodržiavanie práv dieťaťa na Slovensku

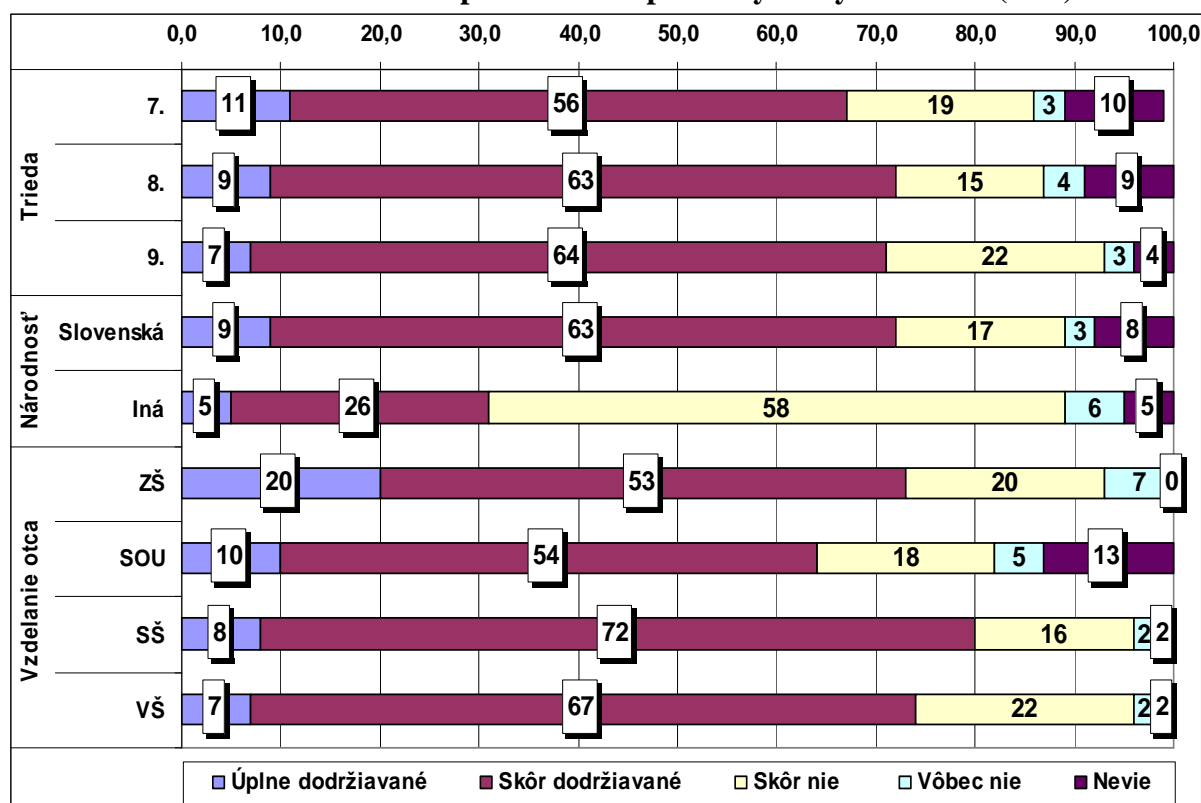
Pozrime sa ešte, ako naše deti na základe získaných poznatkov či osobných skúseností hodnotia celkovú úroveň dodržiavania práv detí na Slovensku? Čiastočnú odpoveď ponúka nasledujúca tabuľka.

Názor na dodržiavanie práv dieťaťa na Slovensku	%
sú úplne dodržiavané	8,8
sú skôr dodržiavané	60,4
skôr nie sú dodržiavané	18,4
vôbec nie sú dodržiavané	3,4
nevie	7,4
neodpovedal/a	1,5

Otázka 10: Podľa teba, nakoľko sú alebo nie sú na Slovensku dodržiavané práva dieťaťa?

Ako vidieť z tabuľky väčšina našich detí (viac ako dve tretiny) sa prikláňa k názoru, že detské práva sú u nás dodržiavané. Zároveň však v ich dodržiavaní vidí absolútna väčšina detí značné nedostatky či rezervy. O tom, že sú plne dodržiavané je presvedčených len necelých 9 % detí. Na druhej strane pätina našich detí sa prikláňa k názoru, že detské práva nie sú u nás zväčša či vôbec dodržiavané. Tento názor je častejší u starších 15 ročných detí. Môže to súvisieť s vyššou mierou informovanosti a tým aj väčšej kritičnosti v hodnotení svojich práv. Na druhej strane to môže signalizovať aj vyššiu citlivosť na správanie dospelých k nim, ktorá je charakteristická pre toto vekové obdobie.

Názor na dodržiavanie práv dieťaťa podľa vybraných znakov (v %)

V hodnotení dodržiavania svojich práv sú najmenej spokojné deti z Bratislavy a Košíc, čo môže znova súvisieť s vyššou mierou ich informovanosti. Nespokojnosť s úrovňou dodržiavania detských práv sa zároveň zvyšuje aj so vzdelanostnou úrovňou rodičov: kým deti zo základnou školou u otca vyjadrili presvedčenie o úplnom dodržiavaní práv dieťaťa na úrovni 20 %, pri deťoch s otcom – vysokoškolákom to bolo iba 7 %. Je zaujímavé, že podobne ako pri všeobecných ľudských právach, miera nespokojnosti s dodržiavaním práv detí u nás je až trojnásobne vyššia u detí s maďarskou národnosťou ako u detí so slovenskou národnosťou (súhrnný podiel presvedčených o nedodržiavaní 20 % ku 64 %).

1.5. Názor na vzťah detských práv a ľudských práv

Na záver tejto všeobecnej časti analýzy sa ešte pozrime na to, ako dopadlo u skúmaných detí posledných troch ročníkov základnej školy porovnanie práv dieťaťa a všeobecných ľudských práv. Súčasťou dotazníka bola totiž aj otázka, či majú deti v porovnaní s dospelými nejaké zvláštne práva.

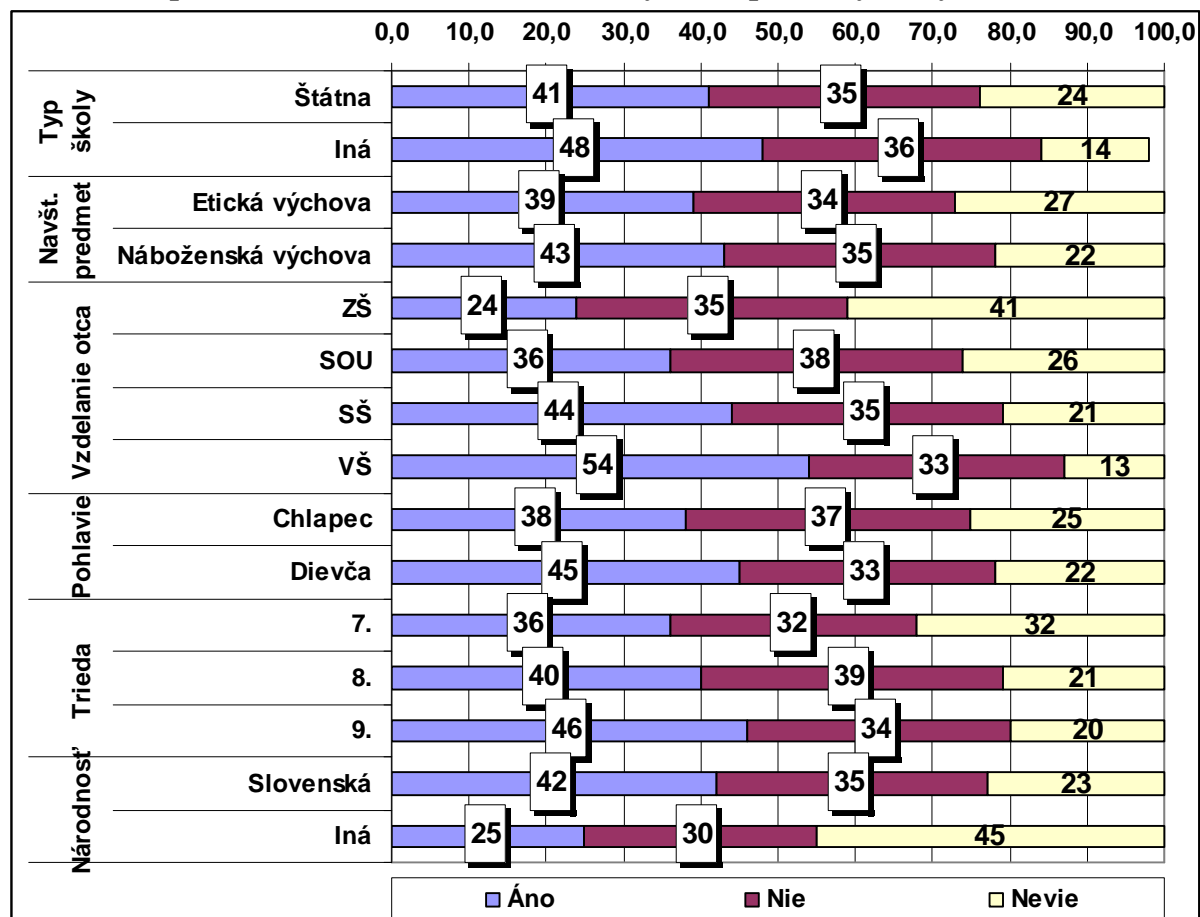
Názor na detské práva v kontexte všeobecných ľudských práv	%
áno	41,5
nie	34,9
neviem	23,6

Otázka 8: Podľa Teba, majú deti v porovnaní s dospelými nejaké zvláštne práva?

Ako vidieť z tabuľky, veľká skupina detí na druhom stupni základnej školy nedokázala na otázku odpovedať – zastúpenie neurčitých odpovedí sa priblížilo k jednej štvrtine (23,6 %). U zostávajúcich prevážil názor, že deti majú v porovnaní s dospelými určité špecifické práva. Tento názor získal medzi skúmanými deťmi 41,5 %; zostávajúcich 34,9 % bolo presvedčených o opaku – t.j. že práva dieťaťa a všeobecné ľudské práva sú rovnaké (nie je medzi nimi rozdiel).

Jednotlivé názorové stanoviská nemajú rovnakú štruktúru za jednotlivé skupiny detí. Odlišovala sa podľa typu školy, navštevovaného výberového predmetu, vzdelania rodičov, pohlavia, triedy i národnosti. Tak napr. najviac neurčitých odpovedí (odpoveď neviem) bolo za deti inej ako slovenskej národnosti, za deti, ktorých otcovia skončili svoje vzdelávanie na základnom stupni, a tiež deti navštevujúce siedmu triedu. Podiel odpovedí „áno“, teda že deti majú v porovnaní s dospelými nejaké zvláštne práva, bol najsilnejšie reprezentovaný u detí s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi, potom u detí navštevujúcich náboženskú výchovu, u deviatakov a tiež u dievčat. Opačný názor, popierajúce nadštandard práv v prípade detí, bol najfrekvencovanejší u ôsmakov, chlapcov a detí s vyučenými otcami.

Názor na práva dieťaťa v kontexte všeobecných LP podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 8: Podľa Teba, majú deti v porovnaní s dospelými nejaké zvláštne práva?

A medzi ktorými skupinami vymedzenými spoločnou charakteristikou sa preukázali najväčšie rozdiely? Jednoznačne to bolo podľa národnosti – za skupinu detí súhlasiacich s konceptom o nejakých zvláštnych právach detí v porovnaní s dospelými to bolo pri slovenskej národnosti 42 % a pri inej ako slovenskej 25 % (o 17 %). Pomerne veľký rozdiel v podiele súhlasiacich s týmto názorom bol aj medzi deťmi s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi a so základnou školou. Rozdiel predstavoval až 30 %: 24 % u základnej školy a 54 % u vysokej. O 10 % sa líšilo zastúpenie súhlasiacich medzi siedmakmi a deviatakmi (36 % ku 46 %), rozdiel medzi chlapcami a dievčatami dosiahol 7 % v prospech dievčat.

Ak by sme mali na záver tejto všeobecnej časti o základnom povedomí a informáciách o ľudských a detských právach zhrnúť, prakticky všetky triedenia poukázali na silný vplyv vzdelania rodičov, národnosti, veľkosti obce, veku alebo navštevovanej triedy na základnej škole. Kým posledné dva znaky sú prirodzené (s rastom veku pribúda informácií), tým ostatným bude potrebné venovať v budúcnosti väčšiu pozornosť – napríklad cez kampane zamerané a prispôsobené rôznym špecifickým prostrediam.

3. Práva dieťaťa v praxi

Nasledujúca časť analýzy prechádza od všeobecných názorov a postojov ku konkrétnejším veciam. Budú to konkrétne dokumenty, zákony, návrhy na zlepšenie dodržiavania práv dieťaťa konkrétne na Slovensku, ale aj osobné skúsenosti skúmaných detí s vyučovaním detských práv a ich uplatňovaním v živote.

3. 1. Povedomie o Dohovore OSN o právach dieťaťa

Detské práva sú na medzinárodnej úrovni špeciálne upravené v *Dohovore OSN o právach dieťaťa*, ktorý oslávi v tomto roku svoje dvadsiate výročie. Otázka na znalosť tohto dokumentu nemohla preto vo výskume chýbať. Navyše – ak poskytuje šancu porovnať tieto údaje v čase – napr. s rokom 2002 (MSŠR) alebo s rokom 2006 (SNSLP).

Detí sme sa priamo pýtali, či už niekedy počuli o *Dohovore o právach dieťaťa*. Ako ukazuje tabuľka nižšie, odpovede nevyzneli príliš optimisticky: o dokumente počulo „dost veľa“ len 8 % skúmaných detí blízko pred opustením základnej školy a necelých 35 % o ňom „počulo, ale málo“ (spolu 43,3 % skúmaných detí). Viac ako polovica – 56,8 % skúmaného súboru detí – uviedlo, že o *Dohovore* nikdy nepočuli (takmer 48 %) alebo na otázku nevedeli s istotou odpovedať (9 % opýtaných detí).

Všeobecná vedomosť o Dohovore o právach dieťaťa	%
áno, a dosť veľa	8,4
áno, ale málo	34,9
nie, nikdy	47,7
nevie, nie je si istý/á	9,1

Otázka 9: A počul/-a si už niekedy niečo o medzinárodnom dokumente, ktorý sa volá Dohovor o právach dieťaťa?

O *Dohovore* sú lepšie informované dievčatá ako chlapci, napr. „dost veľa o ňom počulo“ celkovo 11 % dievčat a len 6 % chlapcov. Znalosti o *Dohovore* rastú, podľa predpokladu, priamoúmerne so vzrastajúcim vekom a výškou navštevovaného školského ročníka.

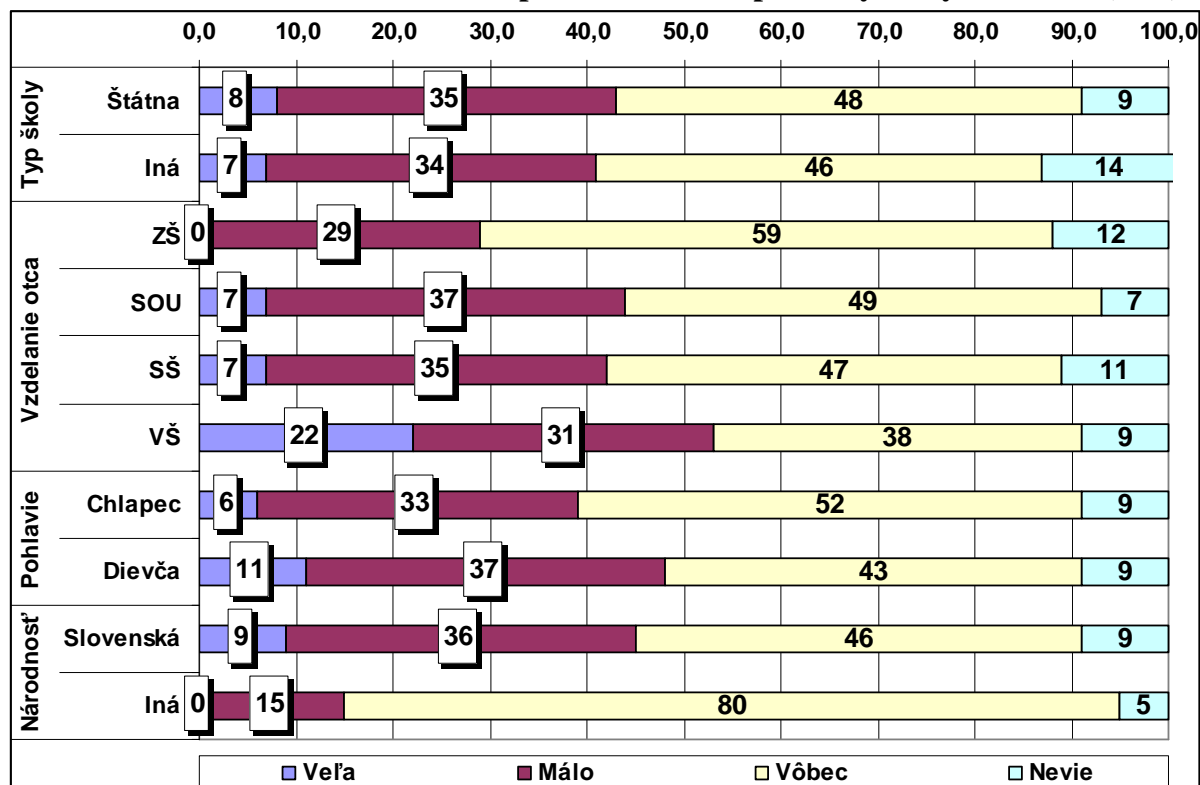
Všeobecná vedomosť o Dohovore o právach dieťaťa podľa veku detí (v %)

Rozsah poznatkov	Vek dieťaťa:		
	13 rokov	14 rokov	15 rokov
áno, a dosť veľa	6,7	8,8	9,3
áno, ale málo	23,3	37,5	41,7
nie, nikdy	61,7	44,9	39,1
nevie, nie je si istý/á	8,3	8,8	9,9

Otázka 9: A počul/-a si už niekedy niečo o medzinárodnom dokumente, ktorý sa volá Dohovor o právach dieťaťa?

O Dohovore mali najmenej informácií žiaci navštevujúci súkromné školy, avšak kvôli nízkym početnostiam nie je možné tieto výsledky zovšeobecňovať. Možno však konštatovať, že niet takmer žiadnych rozdielov v informovanosti o *Dohovore* medzi žiakmi, ktorí navštevujú etickú výchovu a žiakmi navštevujúcimi náboženskú výchovu.

Všeobecná vedomosť o Dohovore o právach dieťaťa podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 9: A počul/-a si už niekedy niečo o medzinárodnom dokumente, ktorý sa volá Dohovor o právach dieťaťa?

Prejavila sa však veľmi výrazná súvislosť medzi vzdelaním rodičov a poznaním *Dohovoru*, ktorú sme už konštatovali pri informovanosti o ľudských právach a právach detí. Dostatočne informácie o *Dohovore* majú dvoj až trojnásobne častejšie deti v rodinách vysokoškolsky vzdelaných rodičov ako v ostatných. Informovanosť o *Dohovore* sa ukázala oveľa nižšia u detí s maďarskou národnosťou ako so slovenskou.

Je zarážajúce, že situácia v poznaní *Dohovoru* deťmi sa podľa komparatívnych údajov z minulosti nielenže nezlepšila, ale výsledky naznačujú zhoršenie. V reprezentatívnom výskume MSŠR z roku 2002 viac ako 80 % žiakov ôsmych ročníkov základných škôl odpovedalo, že o *Dohovore* už počulo, a len necelých 18 % o ňom nikdy nepočulo. V súčasnom výskume až 44 % ôsmakov (resp. 14-ročných detí) uviedlo, že o *Dohovore* ešte nikdy nepočulo. Tento znepokojujúci fakt je možné vysvetliť rôznou metodológiou týchto výskumov (výskum v roku 2002 bol realizovaný priamo v školách počas vyučovania

s dostatkom času), rovnako je možné uvažovať o zhoršení kvality aj kvantity výučby v tejto oblasti a ponúka sa aj vysvetlenie, ktoré je známe z vyspelých krajín (napr. Švédsko), kde deti majú dostatočné poznatky o svojich právach, ktoré sa stávajú bežnou súčasťou ich života v rodine, škole či komunite, a tak sa prestávajú zaujímať o ich pôvodný zdroj. Každopádne tento poznatok je potrebné následne hlbšie preskúmať.

3.2. Názor na garanciu práv dieťaťa v našich zákonoch

Na národnej úrovni práva dieťaťa upravuje národná ústava a rôzne iné zákony a legislatívne normy. V tejto súvislosti nás zaujímalo, o ktorých právach si deti myslia, že sú u nás garantované zákonom. Vybrali sa rôzne typy „práv“ – ktoré vyplývajú priamo z *Dohovoru OSN* a sú zároveň plne zaručené legislatívou, ktoré síce vyplývajú z *Dohovoru*, avšak vo vnútroštátnej legislatíve a nariadeniach SR nie sú zatiaľ plne implementované, a nakoniec „práva“, ktoré nepatria medzi garantované *Dohovorom*. Môžeme konštatovať, že skúmané deti vedeli pomerne presne rozlíšiť ponúkané možnosti.

Názor na garanciu práv dieťaťa v našich zákonoch – výber práv:	1=zaručujú	2=nezaručujú	9=nevie
...aby všetky deti mohli chodiť do školy	95,6	3,2	1,2
...aby každé dieťa malo svoju vlastnú izbu	11,5	76,7	11,8
Názor dieťaťa musí byť vypočutý, keď sa rozhoduje o niečom dôležitom, čo sa ho dotýka (napr. keď sa mesto rozhodne zrušiť detské ihrisko zmeniť dopravu do školy,...)	20,9	66,1	13,0
Deti musia mať peniaze pre svoju vlastnú potrebu	15,0	74,7	10,3
Deti musia byť chránené pred násilím	74,9	19,9	5,2
Deti musia byť o svojich právach informované	50,6	32,7	16,7

Otázka 14: *Čo si myslíš, ktoré z nasledujúcich vecí zaručujú naše zákony všetkým deťom na Slovensku?*

Ako vidieť z tabuľky, deti sú si jednoznačne vedomé svojho práva na vzdelanie. Potvrdili to aj voľné odpovede. Právo na vzdelanie je pre absolútnu väčšinu našich detí najznámejším, a zároveň aj plne zažitým a uvedomeným detským právom. Ide o veľmi pozitívnu skutočnosť, najmä vzhľadom na tú skupinu detí, kde rodičia či rodinné prostredie nedostatočne stimulujú dieťa k vzdelávaniu a dosahovaniu dobrých výsledkov, či zvyšovaniu vzdelania. Právo na vzdelanie, sa tak stáva pilierom detských práv pre naše deti a pre mnohé zároveň zahŕňa aj napĺňanie ďalších práv, ako právo na informácie, na vyjadrenie názoru a podobne.

Druhým právom, o ktorom si deti myslia, že ho zaručujú aj naše zákony, je ochrana proti násiliu. Aj toto právo má univerzálnejší charakter, keďže je o jeho právnej garancii presvedčených viac ako 2/3 detí. Zdá sa, že v tomto smere zohrávajú svoju úlohu informácie

z médií o mnohých prípadoch násilia na deťoch a to najmä v rodine. Celkovo je cítiť, že táto téma prestáva byť tabuizovaná a viac sa o nej na verejnosti hovorí. Deti poznajú konkrétne prípady aj vo svojom okolí, a tým intenzívnejšie pociťujú potrebu ochrany a bezpečia.

Právo na informácie o svojich právach považuje za právne garantované len polovica našich detí. V tejto odpovedi sa odrážajú najmä osobné skúsenosti a rozdielna úroveň výučby v školách, ktorá sa prejavila aj v nízkej informovanosti o *Dohovore*. Zároveň je výzvou na plnú a explicitnú implementáciu týkajúcu sa školstva, vzdelávania a informácií.

Zdá sa, že deti citlivo reflektujú aj nedostatky nášho zákonodarstva v oblasti garancií ich práva byť vypočutý pri rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sa dieťaťa dotýkajú. Ide najmä o súdy, odbory sociálno-právnej ochrany detí ÚPSVR, samosprávy, ale aj mnohé ďalšie orgány štátnej a verejnej správy, ktoré by mali byť zodpovedné za výkon tohto práva. Slovenské zákony v tejto oblasti nedostatočne implementujú toto dôležité právo dieťaťa, zároveň nie sú dostatočne známe pozitívne príklady jeho uplatňovania.

Právo na vreckové a vlastnú izbu označila väčšina detí správne – ako práva, ktoré nie sú garantované našimi zákonmi a rovnako nie sú, vzhľadom na ich špecifickosť, ani predmetom *Dohovoru*. Ide o záležitosti, ktoré sú v kompetencií rodiny, vzhľadom na jej ekonomické a sociálne postavenie a spotrebnú orientáciu.

Celkovo je možné konštatovať, že väčšina detí v skúmanej vekovej kategórii dokáže správne odhadnúť právne garancie svojich práv. Napriek tomu zostáva stále široký priestor pre informácie a osvetu, ktoré by pomohli zvýšiť všeobecné povedomie detí o svojich právach s následnou aktivitou z ich strany, aby o týchto právach mali aj náležité informácie, ako aj legislatívna garancia práva detí na vyjadrenie svojho názoru v záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. V oboch prípadoch ide o oblasti práv dieťaťa, kde boli konštatované nedostatky aj *Výborom OSN pre práva dieťaťa* v Ženeve a boli pre Slovenskú republiku formulované odporúčania na zlepšenie ich implementácie i uplatňovania.

3.3. Návrhy na zlepšenie dodržiavania práv dieťaťa na Slovensku

Otázka, čo by sa malo na Slovensku v dodržiavaní práv dieťaťa zlepšiť, priniesla množstvo zaujímavých návrhov. Dajú sa rozdeliť do viacerých okruhov. Najširším okruhom boli návrhy týkajúce sa násilia na deťoch. Deti navštevujúce posledné tri ročníky základnej školy poukazovali na rôzne formy násilia, či už to bolo týranie, telesné tresty, fyzické či psychické násilie alebo šikanovanie. Ak sa vo výrokoch konkretizovalo prostredie, smerovalo prevažne k dvom z nich – k násiliu v rámci rodiny a v školskom prostredí.

Oblasť násilia, telesných trestov, šikanovania:
- aby deti neboli nikde a nikdy týrané
- aby deti neboli týrané – <i>mnoho krát</i>
- aby sa zamedzilo týraniu detí v niektorých rodinách
- ak je napr. otec tyran, tak aby boli také zákony, ktoré chránia deti pred ním
- zabrániť týraniu detí
- zabezpečiť, aby žiadne dieťa nebola týrané
- kriminalita, týranie
- nemali by byť trestané - týrané
- aby neboli týraní, ponižovaní
- nemali by byť týrané a bité
- nemali by byť týrané, zneužívané
- ochrana pred týraním, zneužívaním, ponižovaním
- ochrana týraných detí
- pomoc týraným deťom
- pomoc týraným deťom, deťom v núdzi
- deti by nemali byť diskriminované, deti by nemali byť týrané
- týranie detí
- týranie detí (od rodičov)
- susedia by mali skôr upozorniť na nezvyčajné hluky z bytu, aby deti neboli týrané
- aby nebolo násilie na deťoch
- aby nedochádzalo k ubližovaniu deťom
- deti sú obmedzované fyzickým násilím zo strany dospelých
- čo sa dozvedáme z televízie, veľa detí trpí a neskoro sa na to príde
- ochrániť lepšie deti pred násilnými rodičmi
- v rodinách, kde sú násilia, viac dohliadnuť
- ochrana detí proti násiliu
- rodičia nesmú ubližovať svojim deťom
- telesné tresty nedovoliť, chrániť deti pred násilím
- rodičia by nemali fyzicky trestať deti
- aby sa deti nebili
- aby sa nebili
- nemali by nás biť
- ochrana dieťaťa pred bitkami
- aj tak sú fyzické tresty
- menej fyzických trestov
- veľa detí je týraných, aj v škole ponižovaných
- deti by mali byť viac chránené (v škole, aby ich nebili aj doma)
- správanie k deťom, veľa je týraných, šikana
- menej týrať deti, šikana v škole
- menej utláčania v škole, šikanovanie
- aby deti neboli šikanované, kontrola na používanie drog
- aby neboli šikanované
- zabrániť šikanovaniu
- šikanovanie na školách
- aby v škole niektoré deti neboli šikanované, malo by sa dbať na to, aby sa práva detí dodržiavali
- prísnejšie trestať šikanovanie na školách
- viac chrániť pred násilím a šikanovaním, viac kamerových systémov na školách (odhalenie provokatórov)
- aby viac podporu dostali deti zo strany dospelých, viac verili deťom, ak hlásia podozrivé prípady
- vyššie tresty pri fyzickom a psychickom napádaní
- väčšia ochrana pred násilím, stretávanie sa na športovom poli,
- chránené pred násilím v škole, doma, vonku
- viac ich chrániť pred násilím (napr. je veľa násilia v televízii mimo večerného vysielania, v časopisoch dostupných bežne - prospektoch a pod.)
- násilie v televízii aj počas dňa
- psychický nátlak by mal byť menší

Druhý najpočetnejší okruh návrhov na zmenu k lepšiemu v dodržiavaní práv detí sa dotýkal uznania a rešpektovania detí, vypočutia ich názoru a účasti detí na rozhodovaní. Niektoré boli všeobecnejšie formulované ako zmena prístupu dospelých a zvýšenie úcty k deťom.

Oblasť rešpektovania detí a ich názorov, účasť na rozhodovaní:
- aby nás dospelí ľudia počúvali
- aby naše slová mali väčšiu mieru u dospelých
- dať deťom viac voľnosti, dať im viac možností, aby si vyjadrili svoj názor a rešpektovať ich názor
- brať viac v úvahu, čo chcú deti
- mali by viac rešpektovať názory detí
- myslím, že sa deti alebo názor detí neberie tak vážne
- počúvať názory detí a rešpektovať ich - samozrejme, ak sú rozumné
- právo detí na vlastný názor
- počúvať názor detí, zmenšovať stres, ktorý sa im vytvára
- právo povedať svoj názor
- prístup k deťom - vypočuť ich
- viac rešpektovať deti a ich názory
- väčšia úcta k názorom detí
- právo detí na vlastný názor
- viac vyjadrenia svojich názorov a pocitov
- viac vypočuť aj deti, aj deti môžu mať dobré názory na určité veci
- vysloviť svoj názor
- vyjadrenie svojho názoru v škole pred učiteľom bez následkov
- aby dospelí ľudia viac rešpektovali deti a uznali, že aj deti môžu mať dobré nápady a návrhy
- väčšia sloboda a dôvera, istota
- mali by sa deti viac vyjadrovať k veciam, čo sa ich týkajú
- väčšie právo pri vypovedaní na súde
- aby mali slobodnejšiu voľbu pri rozhodovaní v otázkach, ktoré súvisia s jeho životom
- aby mohli deti viac rozhodovať, či sa rodičia rozvedú alebo nie a tiež s kým chcú bývať
- napríklad rodičia by mali o dôležitých veciach a rozhodnutiach rozprávať s deťmi a potom vytvoriť riešenie, ktoré by vyhovovalo každému členovi
- niekedy dospelí nepočúvajú deti - rozhodujú za nich
- aby sa viacej pozeralo na to, čo vlastne deti chcú
- spoločne riešiť s dospelými
- nechať ich slobodne rozhodovať
- slobodné rozhodovanie
- napríklad dieťa by malo mať právo chovať v byte nejaké zviera, trebárs psa, aj keď s tým rodičia nesúhlasia
- prístup dospelých
- úcta k deťom

Pomerne veľká časť návrhov sa týkala rôznych znevýhodnených skupín detí. Boli medzi nimi spomínané jednak rómske deti, ale aj deti so zdravotným postihnutím alebo deti z detských domovov. Pri rómskych deťoch mladí respondenti a respondentky upozorňovali na zlepšenie ich celkového postavenia, predsudky voči nim, rodičovskú ne-starostlivosť a potrebu vzdelávania. Objavil sa však medzi nimi aj názor zaťažený predsudkami voči tejto komunite, ktorý kritizoval podporné opatrenia poskytované tejto časti populácie. Dokazuje, že aj medzi deťmi tohto veku (13-15 rokov) sú prítomné stereotypné predstavy.

Oblasť šancí pre Rómske deti:
- aby aj o rómske deti sa starali rodičia, aby sa im viacej venovali a chodili do školy
- aby aj Rómovia boli čistí, najedení, chodili do školy

- dať rómskym deťom viac možností vzdelávania
- je tu zložitá rómska komunita, kde deti nemôžu za rodičov - ťažko sa riešia ich práva
- napr. v rómskych osadách by mali rodičia posielat' deti do škôl - právo na vzdelanie
- postavenie detí Rómov - lebo sú takí istí ako my a doteraz sa im dáva pociťovať, že sú menejcenní
- rómske deti usmerňovať, vysvetľovať im chovanie
- starostlivosť rodičov o deti - rómske
- životné podmienky Rómov - ich detí
- životné podmienky, napríklad rómskych detí a detí z chudobných rodín
- nech práva na rôzne výhody neplatia len pre niektorých (napr. Rómov, im dajú všetko), ale pre všetkých, podporiť nadaných talentovaných a tých, čo chcú žiť dôstojne; podporujú len Rómov, keď tí to aj viac zneužívajú, vôbec sa nesnažia

Pri ostatných znevýhodnených skupinách detí sa navrhovalo zlepšenie starostlivosti o deti s postihnutím a ich prístupu do vzdelávacích inštitúcií, u detí z detských domovov zdôrazňovali právo na adoptívnu rodinu, resp. právo všetkých detí na rodinu.

Oblasť starostlivosti o postihnuté deti a deti bez rodičov:
- aby mohli všetky deti chodiť do školy, aj postihnuté
- lepšia starostlivosť o postihnuté deti
- deti v detských domovoch nemajú právo na rodinu - mali by sa zlepšiť adopcie
- právo na starostlivosť a pomoc deťom, najmä deťom bez rodičov
- aby tie deti, čo ich rodičia opustili, mohli mať lepšie podmienky
- aby všetky deti mali otca a mamu
- každé dieťa by malo mať rodinu
- právo žiť v rodinách, nie v domovoch
- možnosť vyrastať v rodinách (adopcia)

Ukázalo sa, že deti skúmanej vekovej skupiny prejavujú pomerne veľkú citlivosť k sociálnym otázkam. Veľa návrhov sa totiž zameralo na riešenie chudoby detí a ich rodičov, prípadne návrhy na zmenu či doplnenie systému sociálneho zabezpečenia a podpory.

Oblasť chudoby a sociálnej podpory:
- aby chudoba nebola
- aby každé dieťa malo svoj domov, rovnaké životné možnosti
- aby neboli také výrazné rozdiely medzi deťmi chudobnejších rodín a tých bohatých
- aby nehladovali
- deti bohatých rodičov si žijú príliš dobre, deti chudobných mizerne, nie je to spravodlivé
- dostupnosť potrebných pomôcok pre všetkých bez rozdielov
- chodiť do školy, mať peniaze na školu, ak by chcel vysokú, mať peniaze na jedenie
- každé dieťa by malo byť najedené, oblečené
- kontrolovať deti z chudobných rodín
- lepšie platy pre rodičov, aby bolo na stravu, školu, dopravu, internát, vzdelanie
- niektoré deti v škole nemajú čisté šaty, desiatu a ani peniaze na občerstvenie
- rasová diskriminácia, rodičia nemajú peniaze na školy
- zabezpečenie vyššej životnej úrovne rodín
- aby mali kde bývať
- cestovné zdarma pre žiakov
- vyššie rodinné prídavky
- prispieť rodinám počas vzdelávania detí

Skúmaní chlapci a dievčatá z posledných troch ročníkov základnej školy nezostali ľahostajné ani k otázke zdravotnej starostlivosti – niektoré z nich upozorňovali na posilnenie práva na zdravotnú starostlivosť a všeobecné zlepšenie tejto starostlivosti.

Oblasť zdravotnej starostlivosti:
- právo na zdravotnú starostlivosť
- liečebnú starostlivosť
- väčšia starostlivosť pred chorobami

Keďže respondentmi a respondentkami v tomto výskume boli školopovinné deti neprekvapuje, že pomerne veľká časť návrhov smerovala do oblasti vzdelávania a školstva. Návrhy boli tak všeobecného, ako aj konkrétnejšieho charakteru – tie druhé smerovali k podpore rovného prístupu k štúdiu, rozšírenia možností študovať, zlepšenia úrovne štúdia i zlepšenia úrovne vybavenia škôl. Niektoré z návrhov chceli odstrániť záškoláctvo a posilniť kontrolu škôl. Najsilnejšia skupina navrhovaných zlepšení z oblasti školstva sa však zameriavala na učiteľov, na zmenu ich prístupu k deťom a správania.

Oblasť vzdelávania a školstva:
- na vzdelávanie
- podmienky, kde žijú a vzdelávanie
- školstvo, v škole
- asi zlepšiť školstvo
- povinná školská dochádzka, nech je na úrovni
- viac odborov v školách
- zabezpečiť, aby deti mali viac možností na študovanie
- aby sa mohli všetci učiť
- aby všetky deti mali rovnaké možnosti na vzdelanie, aj tí, ktorí nemajú toľko peňazí
- podporiť bezplatne talentované deti na základných školách
- zlepšiť stav škôl, vybavenosť a vynoviť ich, niektoré sú staré a nič v nich nemajú (pomôcky apod.)
- vzdelávali sa na školách, ktoré nie sú zdemolované
- aby deti chodili riadne do školy (záškoláctvo),
- nejako kontrolovať v škole
- keby boli nejakí poradcovia na školách
- na školách si učitelia na nás veľa dovoľia - vulgarizmy a urážky, nemáme možnosť sa brániť, obhajovať sa, učiteľ má pravdu vždy
- niektorí učitelia by nemali byť takí prísni a povýšeneckí
- možno niečo v škole, napr. ako sa k nám správajú učitelia
- na voľbu školy, na voľbu učiteľov
- prístup učiteľa k žiakom, spravodlivosť v rozhodovaní - objektivnosť
- zvlášť chovanie učiteľov by mali byť ľudskejšie - zdá sa, že boh a učiteľ

Veľa detí vyjadrilo vo svojej odpovedi túžbu zmeniť niečo na rodičoch. Spomínali potrebu viacej času rodičov venovaného deťom, zlepšiť starostlivosť niektorých rodičov o svoje deti, zlepšenie vzťahov medzi rodičmi a deťmi a viac lásky venovanej deťom. Niektoré z detí za túto oblasť spomenuli zamestnanie rodičov, hádky medzi rodičmi a nervozitu, ale napríklad aj detskú prácu.

Oblasť rodičovskej starostlivosti a prístupu:
- aby rodičia mali viac času na svoje deti
- viac času od rodičov
- lepšia komunikácia, viac času zo strany rodičov
- rodičia by si mali nájsť čas pre svoje deti, a hlavne by nikdy nemali dať deti do detského domova
- aby sa o deti niektorí rodičia starali lepšie

- o niektorých by sa mali rodičia lepšie starať
- všetky deti by mali mať dobrých rodičov, alkoholikov a Rómov zavrieť, aby neubližovali deťom
- aby otec prispieval peniaze, aby otec žil s nami
- správanie voči deťom (krik)
- zlepšiť vzťah medzi dieťaťom a rodičom
- menej trápiť deti - aby ich rodičia mali radi
- výchova v rodine, prístup k deťom
- výchovou rodičov, sú nervózni
- harmonický rozvoj v rodine, aby boli obidvaja rodičia zamestnaní, aby sa kvôli tomu nehádali; ciele detí
- myslím si, že deti majú práva, ale okolnosti, v ktorých neraz deti žijú, sú hrozné, a rodičia sú viackrát na vine
- aby ich rodičia nekarhali, viac možností na zábavu
- rodičia by nemali deti nútiť pracovať a mali by mať deti vlastný priestor na hru
- deti by sa mali viac pritiahnúť k práci, hlavne s rodičmi

Niekoľko skúmaných dievčat a chlapcov otázka inšpirovala k zamysleniu sa nad posilnením celkovej bezpečnosti detí vo verejných priestoroch. Zmieňovali dopravu do školy, izolovanie problémových jedincov, ale aj negatívny vplyv verejných činiteľov.

Oblasť bezpečnosti:
- bezpečnosť detí
- bezpečnosť, starostlivosť pri doprave do školy pre všetkých (ZŠ - autobus len niektorým)
- istota detí na ulici, v meste i na dedine
- izolovať ľudí, ktorí pijú, drogujú, hrešia a zle robia druhému
- ochrana proti negatívnym vplyvom spoločnosti (nemravnosť, zlé vystupovanie politikov, verejných činiteľov)

Desiaty okruh detských návrhov ako zlepšiť či posilniť dodržiavanie práv detí na Slovensku patril do sféry zlepšenia informovanosti o detských právach. Deti tu prejavili záujem jednak o zlepšenie kvality informácií tohto druhu, ale tiež o rozšírenie rozsahu informácií o svojich právach. Podľa ich názoru by sa im mali viac venovať médiá, no vyjadrili aj posilnenie výučby o detských právach v škole.

Oblasť informovanosti o právach dieťaťa:
- lepšiu informovanosť
- viac informácií
- informovať deti, mládež vhodnou formou o ich právach
- lepšia a podrobnejšia informovanosť detí
- mali by sa o nich deti dozvedieť
- deti nie sú informované o svojich právach
- o ničom neviem, tak aby som o právach vedel, mal o nich informácie
- spomenúť nás, aké máme práva v škole aj doma
- aby sme vôbec vedeli, aké sú tu zákony
- viac o tom hovoriť v televízii, rádiu
- viac o tom vysvetľovať - hovoriť v médiách
- informácie, viac by sa malo písať v novinách, taktiež aj v televízii a rozhlase
- zlepšiť viac informácií, zlepšiť viac vo vyučovaní, v bezpečnosti
- všetko - hlavne informovanosť - v škole by sme sa tejto téme mali viac venovať, nie len jednu hodinu za rok

Mnohé z detí venovali vo svojich odpovediach pozornosť voľnému času detí a ich právu na hranie. Uvádzali všeobecné posilnenie práva na hranie a voľný čas, ďalej viac akcií pre deti,

dostupnosť voľnočasových aktivít pre všetky deti, rozšírenie priestorov na trávenie voľného času detí – viac športovísk a iných zariadení pre šport a kultúrne záujmy. Niektoré z detí, ako to býva pri každom zisťovaní podobného typu, navrhovali znížiť čas pre učenie v prospech voľného času a predĺženie prázdnin, ako aj voľno bez dohľadu dospelých a ich kontroly.

Oblasť trávenia voľného času a hier:
- mali právo na hranie a športovanie
- právo na voľný čas
- právo na svoj voľný čas, právo na vzdelanie (výber škôl), právo na rodinu (slušní a starostliví)
- viac aktivít pre deti, nejaké krúžky (volejbal)
- viac kultúry
- aby šport nebol taký drahý, aby mali všetci nárok a dosť peňazí na športovanie
- všetky deti by mali mať krúžky zadarmo - za niektoré, trebárs športové či hudobné treba veľa doplácať
- viac priestorov pre deti (ihriská, plavárne)
- ustanovizne pre trávenie voľného času aj v malých osadách
- lepšie uspokojovať naše potreby, viac ihrísk, telocviční, viac voľného času
- viac kultúry, priestory na šport, ihriská - proste športoviská
- viac športovísk pre deti - zelené plochy a vyhradené priestory
- viac športu sa venovať, lepšie vybavené telocvične aj na dedine
- menej školských povinností a viac voľného času
- malo by byť menej učenia a viac voľného času pre deti
- mohli by nám vo vláde odsúhlasiť viac voľna, viac prázdnin, inak som spokojná
- právo na viac voľna
- ísť kam chcú a s kým chcú a rodičia by im to nemali zakazovať, napr. na diskotéku
- byť dlhšie vonku, pozerat' dlhšie televíziu
- právo na organizovanie si svojho vlastného času, právo byť po večierku vonku
- viac voľnosti bez dohľadu dospelých
- deti by mali mať viac voľnosti
- mať väčšiu slobodu
- právo na slobodu

Niekoľko zo skúmaných siedmakov až deviatakov medzi navrhovanými zmenami spomenulo právo na vreckové či vlastné peniaze, spomínal sa tiež mobil, počítač, internet a právo na vlastnú izbu. Ojedinele sa objavilo tiež dovolávanie práva detí na brigádnicú prácu.

Oblasť ekonomického zabezpečenia detí:
- právo mať vlastné peniaze
- deti by mali priamo od štátu dostávať nejaké vreckové
- malo by sa zvýšiť vreckové pre deti
- aby deti dostávali pravidelné vreckové, aby mali počítač a internet a svoju izbu
- mať každý mobil, mať peniaze na nutné výdavky, právo doma ako každý člen
- podľa môjho názoru každé dieťa by malo mať vlastnú izbu
- ísť na nejakú brigádu a zarobiť si peniaze (ako 14-ročný), zarobiť si

Do posledného okruhu sa zaradili návrhy, ktoré sa vyskytovali zriedkavejšie a nedali sa priradiť k predchádzajúcim tematickým okruhom. Boli to návrhy upozorňujúce na potrebu dodržiavať zákony a zákonné práva zo strany dospelých, dovolávania sa pozitívneho príkladu správania sa dospelých, a tiež dorovnania statusu detských práv s právami dospelých. Niekoľko hlasov sa dotýkalo rovnosti v právach a životných podmienkach detí alebo aj posilnenia kontroly dodržiavania práv dieťaťa a potrebu poukazovať na zlé príklady.

„Zvyšková“ oblasť:
- dodržiavanie zákona zo strany dospelých
- starší by nám mali byť príkladom vo svojom konaní
- deti nie sú mini osoby s mini právami, práva detí by mali byť (odvodené) rovnocenné s právami dospelákov
- aby to platilo pre všetky deti
- vyrovnáť rozdiely medzi regiónmi, lebo naše možnosti sú oveľa menšie ako napr. v Bratislave
- u nás asi nič, ale hlavne v Afrike
- mali by na to viac dozerat'
- viac dodržiavať práva doma a v škole
- viac poukazovať na zlé prípady
- právo na život
- právo na zdravý duševný a psychický vývoj
- právo na vlastnú voľbu

Voľné odpovede detí ukázali, že majú pomerne silnú predstavu o tom, čo by sa malo v oblasti práv dieťaťa zlepšiť. Väčšina odpovedí sa dotýkala niektorého z práv dieťaťa, ako sú zachytené v *Dohovore OSN*. Najviac návrhov vzťahovali deti k zastaveniu násilia, vrátane odstránenia telesných trestov. Veľkú pozornosť venovali tiež právu na vzdelanie a rovnosti práv všetkých detí (aj rómskych, detí so zdravotným postihnutím a detí žijúcich mimo svojho rodinného prostredia). Prejavili pomerne veľkú citlivosť k sociálnym právam detí, dožadovali sa tiež posilnenia práva na vypočutie ich názoru a participácie na rozhodovaní, ako aj práva na trávenie voľného času a na hranie. Často spomínali rodičov a rodičovskú starostlivosť, kde by pridali viac času pre deti a zlepšenie prístupu a starostlivosti o deti u mnohých z nich. Viaceré z detí videli cestu k zlepšeniu situácie na Slovensku konkrétne v zlepšení informovanosti o detských právach – prostredníctvom médií i prostredníctvom vyučovania v školách. Hoci sa medzi návrhmi vyskytli odpovede, ktoré išli nad rámec detských práv alebo mali skôr charakter vtipkovania, išlo viac-menej len o výnimočné prípady; absolútna väčšina odpovedí bola seriózneho charakteru. Aj to možno považovať za dôkaz, že deti na Slovensku otázku svojich práv berú vážne.

3.4. Osobné skúsenosti skúmaných detí s vyučovaním detských práv

V predchádzajúcich častiach tejto záverečnej správy sa viac krát ako zdroj informácií o ľudských právach spomínala škola. Podľa detí končiacich alebo približujúcich sa ku koncu povinnej školskej dochádzky vyšla práve táto inštitúcia ako informačný zdroj, z ktorého sa o ľudských právach i právach dieťaťa dozvedajú najviac; opakovane sa objavila aj medzi návrhmi na zlepšenie situácie v oblasti dodržiavania práv dieťaťa na Slovensku (napr. „v škole by sme sa tejto téme mali viac venovať, nie len jednu hodinu za rok“). Hodnoteniu tejto inštitúcie z hľadiska výučby o právach dieťaťa sa vo výskume venovala pozornosť aj v podobe samostatnej otázky. Práve škola totiž nesie základnú zodpovednosť za úroveň

poznania ľudských práv v krajine, špeciálne základná škola, ktorá je povinnou časťou vzdelávania a mali by ňou prejsť všetky skupiny populácie. Detí skúmanej vekovej skupiny sme sa pýtali, do akej miery im vyhovuje spôsob, akým sa o tomto probléme učia – ak sa s problematikou práv dieťaťa v doterajšom povinnom vzdelávaní vôbec stretli.

Hodnotenie vyučovania detských práv	%
úplne vyhovuje	26,8
čiastočne vyhovuje	36,6
príliš nevyhovuje	14,0
vôbec nevyhovuje	2,0
nevie posúdiť, pretože o právach detí sa na škole vôbec neučili	20,6

Otázka 12: Ak sa na Tvojej škole učí o právach detí - vyhovuje Ti spôsob, akým sa to učí?

Ako vyplýva z priloženej tabuľky, viac ako pätina detí (20,6 %) svoje hodnotenie neuviedla – na ich škole sa o právach dieťaťa neučili alebo spôsob výučby nevedeli posúdiť¹. V rámci skupiny žiakov a žiačok, ktorí hodnotenie spôsobu výučby o právach dieťaťa uviedli (takmer 80 %), prevážilo pozitívne stanovisko. Celkovo spôsob výučby posúdilo ako vyhovujúci 63,4 % skúmaných – z toho 26,8 % vyhovovalo úplne a 36,6 % čiastočne. Podiel detí, ktorým spôsob výučby ľudských práv nevyhovoval, dosiahol 16 % (z nich za absolútne nevyhovujúci ho považovali 2 %). V podstate možno konštatovať, že úplnú spokojnosť s výučbou detských práv vyjadrila približne štvrtina detí posledných ročníkov základnej školy (26,8 %).

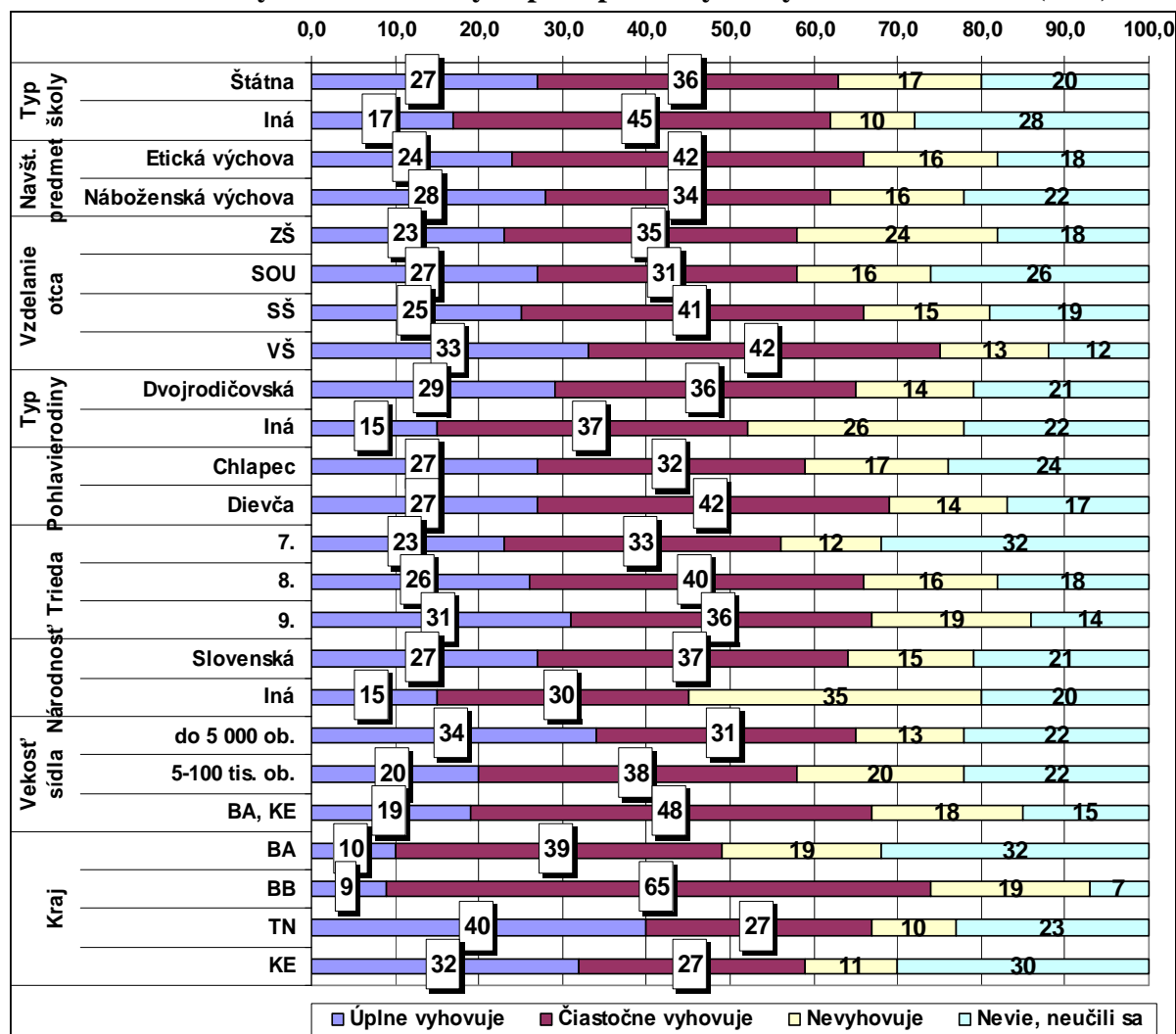
Hodnotenie detí sa ale značne diferencovalo podľa typu navštevovanej školy i podľa viacerých demografických charakteristík. Z porovnania žiakov štátnych a ostatných druhov škôl vyplynula omnoho vyššia miera spokojnosti s výučbou detských práv za prvú zmienenu skupinu: zo žiakov štátnych škôl sa priklonilo k odpovedi „úplne vyhovuje“ 27 %, za žiakov cirkevných a súkromných škôl to bolo iba 17 %. Veľký rozdiel sa ukázal aj medzi deťmi slovenskej a inej národnosti – kým zo slovenských detí bolo úplne spokojných s výučbou ľudských práv 27 %, spomedzi detí inej národnosti len 15 %. Zastúpenie názoru o plne vyhovujúcom spôsobe učenia o právach dieťaťa narastalo priamoúmerne so zvyšujúcim sa školským ročníkom, a to z 23 % v skupine siedmakov na 31 % v skupine deviatakov. Z krajov SR sa najpozitívnejšie hodnotenie uvádzalo najviac za Košický a Trenčiansky kraj a najmenej za Banskobystrický a Bratislavský kraj.

Negatívne hodnotenia výučby mali v porovnaní s priemerom nadštandardný výskyt za skupinu žiakov inej ako slovenskej národnosti a za navštevujúcich neštátne školy (35 % a 26

¹ Odhadom na každú z týchto dvoch skupín neodpovedajúcich – t.j. skupinu bez skúseností s výučbou detských práv na škole a skupinu nerozhodných, neschopných posúdiť úroveň ich výučby – pripadá približne rovnaký podiel (cca 10 %), nakoľko podiel detí uviedlo, ktoré sa v škole o detských právach nedozvedeli nič, predstavoval 9,8 % (pozri časť 1.2. a 2.2.).

%), s odstupom za deviatakov a žiakov Bratislavského a Banskobystrického kraja. A napokon podiel tých detí, čo sa o detských právach neučili vôbec alebo nevedeli stav zhodnotiť, bol najvyšší za siedmakov a za deti z Bratislavského a Košického kraja.

Hodnotenie vyučovania detských práv podľa vybraných charakteristík (v %)

Otázka 12: Ak sa na Tvojej škole učí o právach detí - vyhovuje Ti spôsob, akým sa to učí?

Uvedené diferencie naznačujú viaceré vysvetlenia a interpretácie. Štruktúra odpovedí za jednotlivé školské triedy, keď so zvyšujúcou sa triedou výrazne klesá zastúpenie neodpovedajúcich (aj z dôvodu neučenia sa o právach dieťaťa) a zároveň stúpa zastúpenie kritických i najpozitívnejších hodnotení hovorí o dvoch trendoch. Po prvé – mnohé deti sa s týmto obsahom výučby stretávajú až v posledných dvoch alebo v poslednom ročníku základnej školy; po druhé – spôsob výučby je na rôznych školách odlišný, keďže zároveň rastú kritické aj pozitívne hlasy. O právach dieťaťa sa začína učiť pomerne neskoro a spôsob učenia veľkej skupine detí nevyhovuje.

Podobne na štátnych školách je v porovnaní s neštátnymi menej takých detí vo veku 13-15 rokov, čo sa o právach dieťaťa neučili, a zároveň viac pozitívnych i kritických

hodnotení; na neštátnych dominujú čiastočne spokojní a bez skúsenosti s výučbou ľudských práv. Môže to znamenať, že na neštátnych školách sa výučbe ľudských práv venuje menší priestor a spôsob výučby je tu prevažne priemerný (väčšina detí vyhovuje iba čiastočne), na neštátnych je priestor pre tento typ učiva väčší a z pohľadu žiakov sa využíva veľmi rôzne (vyše tretiny žiakov je čiastočne spokojných, približne štvrtina úplne spokojných a takmer pätina nespokojných so spôsobom výučby).

Zaujímavú súvislosť napovedá aj porovnanie štruktúry odpovedí za deti slovenskej a inej národnosti. Kým zastúpenie detí bez skúsenosti s výučbou práv dieťaťa je v oboch skupinách rovnaký, u detí slovenskej národnosti bola najfrekvencovanejšia čiastočná a potom úplná spokojnosť a u detí inej národnosti prevažovala nespokojnosť s výučbou tohto typu. Hoci sa oboje národnostné skupiny detí stretávajú s rovnakým rozsahom výučby detských práv, spôsob výučby deťom inej národnosti prevažne nevyhovuje alebo vyhovuje len čiastočne.

A napokon ešte jeden trend: nízky podiel detí bez skúseností s výučbou a nespokojných s výučbou detských práv na jednej strane a vysoký podiel spokojných na strane druhej môže v prípade detí s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi napovedať, že tieto deti chodia do takých škôl, kde sa týmto témam venuje pozornosť a výučba práv je prevažne na dobrej úrovni.

Analýza empirických údajov vypovedá o rôznej úrovni pozornosti venovanej detským právam na jednotlivých základných školách v SR, ako aj o rôznej úrovni výučby – viac alebo menej prispôsobenej predstavám žiakov a žiačok. K diskusii provokuje aj vysoký podiel detí bez skúsenosti s výučbou ľudských práv medzi siedmakmi (približne tretina): otázka do diskusie znie – nie je príliš neskoro začať s výučbou práv dieťaťa neskôr ako v siedmom ročníku? Mnoho detí na Slovensku končí totiž školskú dochádzku v tejto triede alebo aj nižšie (pozri napríklad správy z výskumov Kultúrneho združenia Rómov Slovenska z roku 2006 alebo 2009, prípadne analýzu UNDP nazvanú *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*. Filadelfiová – Gerbery – Škobla, 2006). Alebo inak – je v poriadku, ak tretina detí v siedmej triede základnej školy nemala šancu ani sa zamýšľať nad svojimi právami a ich dodržiavaním?

3.5. Príklady dobrej praxe v uplatňovaní práv na školách SR

„Praktický“ pohľad na práva dieťaťa konkretizovaný ako skúsenosť siedmakov až deviatakov s „dobrými zmenami“ v uplatňovaní práv dieťaťa na navštevovanej škole, navyše za posledné tri roky, umožňoval pohľad z opačnej strany než naznačovala predchádzajúca

otázka – z tej pozitívnej. Súčasťou zisťovania sa stala aj otázka, či a čo pozitívne, akú pozitívnu zmenu vedia deti z posledných troch ročníkov základnej školy uviesť ako dobrý príklad? Otázka formulovaná v podobe „Vieš uviesť nejakú dobrú zmenu v uplatňovaní práv detí v Tvojej škole za posledné tri roky?“ sledovala viacero cieľov: kvantifikovať podiel detí končiacich alebo tesne pred ukončením základnej školy, ktoré zaregistrovali nejakú pozitívnu zmenu vo vzťahu k svojim právam na svojej škole; identifikovať aké pozitívne zmeny sa na základných školách SR v posledných troch rokoch odohrali (očami priamych aktérov – dievčat a chlapcov navštevujúcich základnú školu, a zároveň „nositeľmi“ týchto práv); kadiaľ vedú základné diferenciačné línie oddeľujúce deti so skúsenosťami s pozitívnou zmenou od detí bez tejto skúsenosti (respektíve detí neschopných sformulovať odpoveď na zvolenú otázku).

Uvedenie pozitívnej zmeny v uplatňovaní práv na školách	%
áno, vie	14,7
nie, nevie	78,1
neodpovedal	7,1

Otázka 13: *Vieš uviesť nejakú dobrú zmenu v uplatňovaní práv detí v Tvojej škole za posledné tri roky?*

Čo sa týka kvantitatívnej stránky, iba necelých 15 % skúmaných detí sa priklonilo k stanovisku, že zaregistrovalo na svojej škole za posledné tri roky pozitívnu zmenu súvisiacu s právmi dieťaťa. Spolu až 85 % siedmakov až deviatakov zostalo k tejto otázke odmietavých alebo nevyhranených: 78 % deklarovalo, že nezaregistrovalo alebo nevie uviesť za vymedzené obdobie špecifikovanú zmenu pozitívnym smerom a 7 % na otázku neodpovedalo vôbec.

Pozrime sa bližšie aké zmeny k lepšiemu skúmané deti spozorovali. Najpočetnejšiu skupinu predstavovali zmeny dotýkajúce sa násilia – konkrétne jeho eliminácie z výchovno-vzdelávacieho systému na svojej škole (násilia všeobecne, ale aj telesných trestov učiteľov voči deťom alebo šikany medzi spolužiakmi). Či ide o zmenu spontánnu alebo na základe úpravy školského zákona nie je v tejto súvislosti rozhodujúce, jednoznačne však možno tento typ zmeny hodnotiť ako pozitívny a v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa (článok 15) a aktivitami OSN a Rady Európy (pozri kapitolu 4).

Vylúčenie násilia a telesných trestov:
- biť sa nesmie
- boli zakázané fyzické tresty
- deti sa nesmú trestať bitkou
- nesmie sa biť
- nesmie sa trestať
- nesmú učitelia biť deti
- sú zakázané telesné tresty
- učitelia nemôžu biť žiakov

- prestali fyzicky a inak trestať
- zákaz telesných trestov
- zrušené fyzické tresty
- že učitelia nesmú biť deti
- žiak sa nesmie potrestať
- bez fyzických trestov
- fyzicky sa žiaci netýrajú
- násilie, bitky žiadne
- učitelia vôbec nebijú žiakov
- nie telesné tresty v škole
- trestanie bitkou nie je
- ochrana pred bitkármi
- ochrana pred šikanou
- ochrana proti šikanovaniu
- sledovanie šikany
- zaviedli sa kamery
- zábrana šikanovaniu

Druhou najpočetnejšou (deťmi registrovanou) pozitívnou zmenou v slovenskom systéme základných škôl bol ten typ zmien, čo sa svojou podstatou spája s posilnením práva detí na slobodné vyjadrenie názoru. Opäť skúmaní žiaci a žiačky túto zmenu formulovali vo všeobecnej rovine, alebo ako právo na sťažnosť voči nefér správaniu či prejavenie názoru vo vzťahu k priestorovému umiestneniu v triede, príp. rešpektovaniu priateľských väzieb.

Vyjadrenie názorov:
- sloboda názoru
- môžem vyjadriť svoj názor
- povedať svoj názor
- vyjadrujeme sa a sú vypočuté naše názory
- učiteľ by si mal vypočuť názor oboch strán a objektívne ho zhodnotiť
- každé dieťa má právo sťažovať sa
- ak sa nám niečo nepáči, môžeme povedať triednej učiteľke
- deti sa môžu sťažovať na ubližovanie
- právo vybrať si, s kým chceme sedieť
- žiak môže v triede sedieť s kýmkoľvek chce, pokiaľ nevyrušuje

Na tretie miesto sa z hľadiska početnosti zaradili „informačné“ zmeny. Deti v porovnaní so situáciou pred tromi rokmi pozitívne hodnotili viac vysvetľovania vecí zo strany učiteľského zboru, podrobné oboznámenie s pravidlami a právami, oceňovali rozšírenie priestoru pre diskusie a konkretizáciu vzdelávacích „posolstiev“ cez príklady zo života, privítali zrealizovanie možnosti vyvesiť v priestoroch školy plagáty propagujúce detské práva a podobne. Hoci sa rast informovanosti o právach dieťaťa v niektorých prípadoch spájal s výmenou konkrétneho učiteľa či učiteľky, v konečnom dôsledku znamená posun žiadaným smerom.

Posilnenie informovanosti, viac informácií o právach dieťaťa:
- aby nám boli vysvetľované
- na začiatku školského roka deti sú podrobne oboznámené
- viac besied
- viac príkladov zo života

- vyvesiť plagáty propagujúce práva detí
- iný učiteľ, ktorý nám o tom viac povedal

Viacero skúmaných žiakov registrujúcich pozitívnu zmenu na svojej škole poukázalo na posilnenie rovnosti prístupu k žiakom z rozdielnych prostredí a v odlišnej životnej alebo zdravotnej situácii. Medzi znevýhodneniami uvádzali zdravotný stav, etnickú príslušnosť, sociálnu situáciu rodiny alebo slabšie študijné výsledky.

Posilnenie rovnosti prístupu a príležitostí:
- škola vyšla v ústrety postihnutému spolužiakovi (bezbariérový prístup)
- do našej školy chodí viac rómskych detí
- aj detí, ktoré nemajú peniaze, môžu už navštevovať ľudovú školu umenia, predtým to tak nebolo
- v našej triede neponížia slabých žiakov
- nedovolia bitku medzi študentmi; snažia sa, aby deti boli rovnocenné

Objavilo sa niekoľko odpovedí zdôrazňujúcich zlepšenie vzťahov medzi vyučujúcimi a žiakmi či žiačkami. Konkrétne skúmaní siedmci až deviataci pomenovali zlepšenie komunikácie, pozitívne zmeny v správaní učiteľov k deťom a väčšiu otvorenosť k názorom vyučovaných detí.

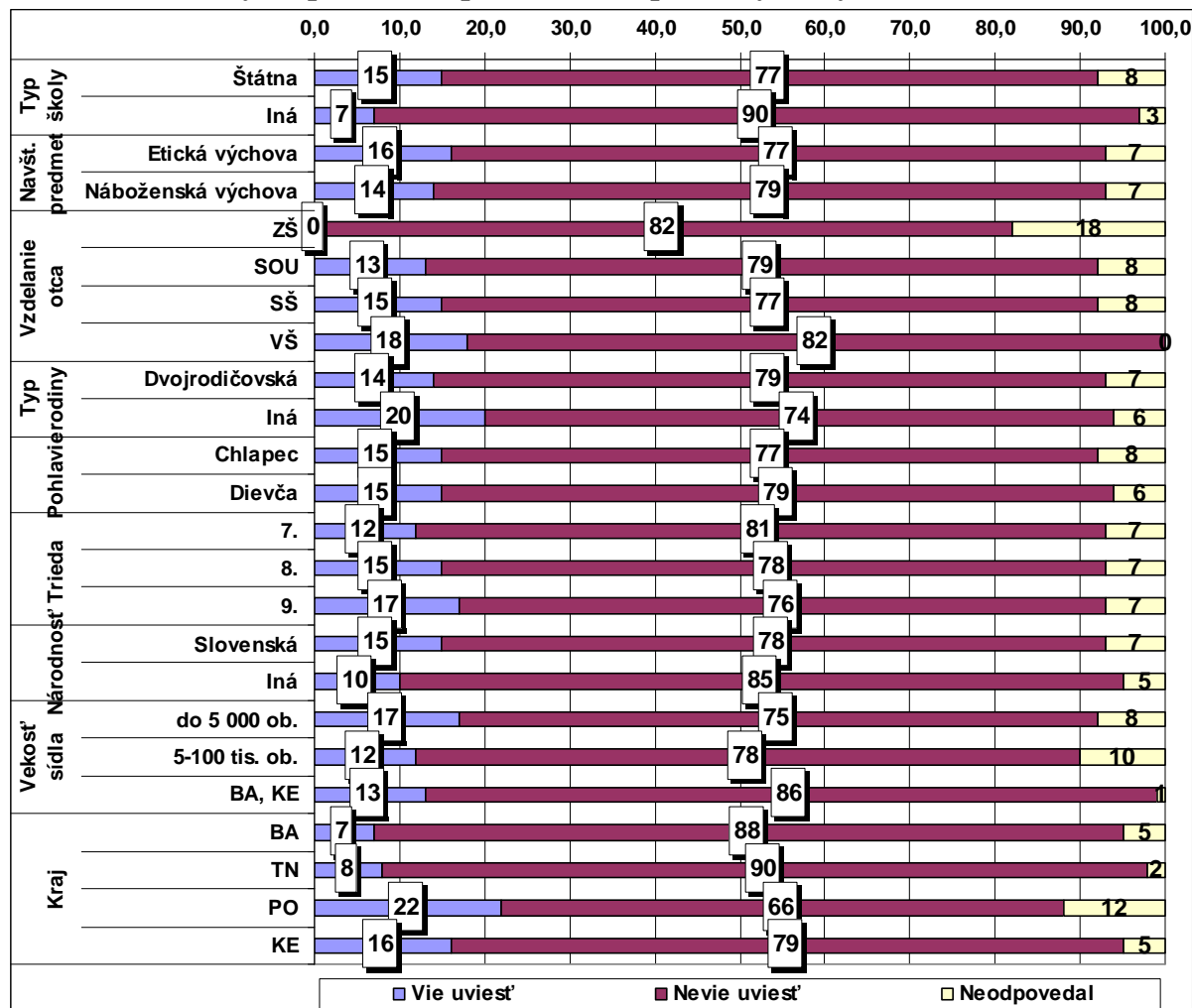
Zlepšenie vzťahu učiteľov a žiakov:
- lepšia komunikácia s učiteľmi
- lepšie sa správajú učitelia
- učitelia viacej komunikujú, sú prístupnejší k názorom žiakov

Čo ešte výskum Slovenského výboru pre UNICEF identifikoval ako pozitívnu zmenu na základných školách? Bol to napr. vznik školského parlamentu, zlepšenie systému skúšania a známkovania, rozšírenie spektra ponúkaných krúžkov, alebo vyššia frekvencia výletov do prírody. Aj keď sa viaceré z týchto zmien neviažu na práva dieťaťa priamo, sprostredkovane patria k zmenám posilňujúcim práva detí alebo k nástrojom, ktoré túto zmenu uľahčujú.

Ostatné pozitívne zmeny:
- asi trikrát v roku ideme do prírody
- rôzne náučné krúžky
- viac športu – priateľstvo
- je školský parlament
- máme školský parlament
- etická výchova - známkovanie
- súvisiace so skúšaním
- stravovanie

Na záver časti o „dobrej praxi“ a pozitívnych trendoch v uplatňovaní práv dieťaťa na základných školách SR venujme pozornosť základným diferenciacným líniám oddeľujúcim deti zo siedmej až deviatej triedy so skúsenosťami s pozitívnou zmenou, od rovnakej skupiny detí bez tejto skúsenosti.

Pozitívne zmeny v uplatňovaní práv na škole podľa vybraných charakteristík (v %)

Ako vidieť, zastúpenie žiakov, čo vedeli uviesť „dobrú“ zmenu na svojej škole, sa výrazne líšilo podľa typu školy (na štátnych školách ich bolo výrazne viac – vyše 2-krát), národnosti (za deti slovenskej národnosti o 5 % viac) a veľkosti bydliska (najviac zmien smerom k zlepšeniu práv detí vykázali žiaci z najmenších sídel). Zastúpenie detí schopných uviesť dobrú zmenu sa nijako neodlišovalo medzi chlapcami a dievčatami a iba málo sa líšilo medzi frekventantmi etickej a náboženskej výchovy. Rozdiel sa ešte ukázal podľa triedy – so zvyšujúcim sa ročníkom podiel odpovedajúcich detí narastal (rozdiel medzi siedmakmi a deviatakmi bol 5 %); tiež podľa vzdelania rodičov – čím vyšší stupeň vzdelania, tým viac detí uvádzajúcich pozitívnu zmenu na škole. Z regionálneho hľadiska sa najviac pozitívnych zmien uvádzalo za Prešovský a Košický kraj a najmenej za Bratislavský a Trenčiansky kraj.

Záverom k tejto časti možno konštatovať malý podiel deťmi registrovaných pozitívnych zmien v uplatňovaní práv dieťaťa na školách SR. Zároveň ale platí – ak už sa zmena za posledné tri roky deťmi uvádzala, išlo o smerovanie k posilneniu detských práv, resp. k odstráneniu dovtedy pretrvávajúcich nedostatkov v ich uplatňovaní na škole.

3.6. Pohľad na účasť detí na rozhodovaní: etická alebo náboženská výchova?

Podľa aktuálnych štátnych výchovno-vzdelávacích programov pre všetky typy škôl (vrátane obidvoch stupňov základného vzdelania), ktoré definujú základné rámce výchovno-vzdelávacieho programu konkrétnej školy, si žiaci a žiačky školy povinne vyberajú medzi dvomi predmetmi – etickou výchovou a náboženskou výchovou. Keďže o tejto voľbe je zatiaľ iba málo empirických zistení, zaradili sme otázku o spôsobe rozhodovania pre jednotlivé predmety do štruktúry prezentovaného výskumu. Ako vidieť z predchádzajúcich častí, navštevovanie toho-ktorého vyučovacieho predmetu má vplyv na viaceré aspekty ľudsko-právnej a „detsko-právnej“ problematiky. Výber jedného z týchto dvoch predmetov znamená vo vzťahu k deťom možnosť pozrieť sa naň z hľadiska práva dieťaťa zúčastniť sa na rozhodovaní o otázkach, ktoré sa ho týkajú.

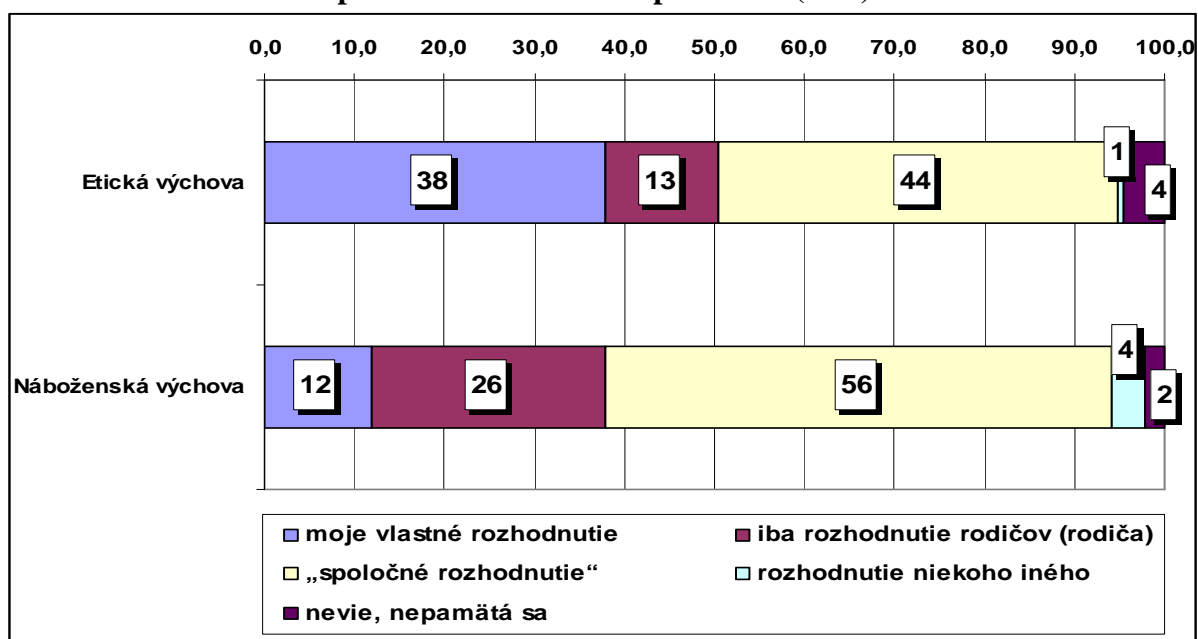
V metodologickej poznámke na začiatku analýzy sa pri popise výskumnej vzorky uvádza podiel frekventantov etickej a náboženskej výchovy za žiakov posledných troch ročníkov základnej školy v pomere 1 tretina ku 2 tretinám. Aká je štruktúra detí navštevujúcich jeden alebo druhý predmet podľa účasti na ich výbere? Deti sme sa pýtali, „čie rozhodnutie bolo vybrať si etickú alebo náboženskú výchovu – jeho vlastné, rodičov alebo spoločné“. Touto otázkou sa zisťovali viaceré súvislosti práv detí. Bolo to jednak praktické uplatnenie princípov *Dohovoru OSN o právach dieťaťa*, najmä práva na participáciu dieťaťa v rozhodovaní a záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Tu boli výsledné empirické údaje relatívne pozitívne.

Miera participácie detí na rozhodovaní o výbere etickej alebo náboženskej výchovy	%
moje vlastné rozhodnutie	20,4
iba rozhodnutie rodičov (rodiča)	21,4
„spoločné rozhodnutie“	51,8
rozhodnutie niekoho iného	2,7
nevie, nepamätá sa	2,9
neodpovedal/a	0,7

Otázka 25: Čie rozhodnutie bolo navštevovať tento predmet? Bolo to Tvoje vlastné rozhodnutie alebo iba rozhodnutie rodičov alebo spoločné rozhodnutie Teba aj rodičov po diskusii?

Výskum ukázal, že celkovo viac ako dve tretiny detí z posledných troch ročníkov základnej školy spolurozhoduje na výbere predmetov v škole. Z toho bolo 52 % spoločných rozhodnutí detí a rodičov a 20 % samostatných rozhodnutí detí. V prípade takmer štvrtiny detí išlo o rozhodnutie niekoho iného z dospelých (vyše 21 % rodičov a necelé 3 % inej osoby). A pri ktorom predmete bolo viac účasti detí na jeho výbere?

Miera participácie detí na rozhodovaní o výbere etickej alebo náboženskej výchovy podľa navštevovaného predmetu (v %)

Otázka 25: Čie rozhodnutie bolo navštevovať tento predmet? Bolo to Tvoje vlastné rozhodnutie alebo iba rozhodnutie rodičov alebo spoločné rozhodnutie Teba aj rodičov po diskusii?

Ako prezentuje priložený graf, samorozhodnutí bolo viac ako trojnásobne viac za deti navštevujúce etickú výchovu (38 % vz. 12 %). Celková účasť detí na tomto rozhodovaní bola tiež vyššia za deti navštevujúce etickú výchovu – 81 % ku 68 %. Naopak, výlučné rozhodnutia rodičov o tejto otázke i vplyv iných osôb bol silnejší za skupinu detí navštevujúcich náboženskú výchovu: 13 % ku 26 % a 1 % ku 4 %.

Podľa iných triediacich charakteristík bola samostatnosť detí na tomto rozhodovaní o výbere predmetov častejšia za deti zo štátnych škôl (o 10 %), deti vysokoškolákov (27 % samorozhodnutí), deti z jednorodičovských rodín a iných rodinných usporiadaní (26 %), za chlapcov (24 % chlapci a 17 % dievčatá), podiel tiež narastal priamoúmerne so zvyšujúcou sa triedou a s veľkosťou sídla. Podľa národnosti sa rozdiely neprejavili.

V týchto súvislostiach sa ukázala aj ďalšia zaujímavá závislosť, a to – že v skupine detí participujúcich na rozhodovaní platila zároveň oveľa vyššia informovanosť o samotnom *Dohovore* než v skupine detí, za ktoré rozhodli rodičia.

4. Deti a telesné tresty

Názor na telesné tresty detí patrí na Slovensku u dospeljej časti populácie k tým menej vyhraneným, rozhodne v tomto smere nepatríme ku krajinám s nulovou toleranciou tejto formy trestania detí. Výskumy opakovane potvrdzujú, že veľká časť našej populácie považuje „výchovnú facku“, „občas rukou po zadku“ alebo „nakladačku varechou“ za súčasť „výchovného pôsobenia“ na deti (napríklad výskumy Inštitútu pre výskum práce a rodiny z roku 2002 a 2007). Slovensko sa ako jedna z mála krajín EÚ nezaradilo do skupiny tých, čo odmietajú telesné tresty detí – na konferencii ministrov RE² v Štokholme 8.-10. septembra roku 2008 pod názvom „Budovanie Európy pre deti a s deťmi: k stratégii na roky 2009-2011“ sme sa nepridali k štátom s úplným zákazom telesných trestov detí³. Čo si o telesných trestoch používaných ako prostriedok pri výchove myslia deti samotné? Do akej miery akceptujú telesné tresty zo strany rodičov, akú majú predstavu o legislatívnej úprave telesných trestov u nás a ako vidia účinky a dopady telesných trestov na deti? Tieto otázky tiež patrili k tematickým okruhom, ktoré pokrýval výskum Slovenského výboru pre UNICEF.

4.1. Názor detí na vhodnosť telesných trestov v rodičovskej výchove

Podľa reprezentatívneho výskumu z roku 2002 až 98,7 % dospeljej populácie SR zaujalo tolerantný postoj k „občas rukou po zadku“ (68,8 % uviedlo, že tento trest môžu rodičia použiť vždy, keď to sami uznajú za vhodné a 29,8 % ho považovalo za vhodný iba vtedy, keď je to vyslovene nutné). A aká bola v tomto období tolerancia iných fyzických trestov? U „občasnej facky“ to bolo 75,3 % (26,6 % : 48,7 %), pri „občasnej bitke remeňom, varechou“ 42,7 % (8,1 % : 33,6 %), a pri „opakovaných bitkách“ 22,9 % (2,8 % : 20,1 %) ⁴. Novšie porovnateľné údaje k dispozícii nie sú, ale súdiac podľa výsledkov výskumu z roku 2008 z ČR⁵, kde viac ako 75 % toleruje pri rodičovskej výchove „občas rukou po zadku“

² Rada Európy je dlhodobý líder a zodpovedný subjekt za túto agendu, podrobný prehľad iniciatív a nadnárodných dokumentov, ako aj rozhodnutí Európskeho súdneho dvora, ďalej definícií telesných trestov detí, odpovedí na často kladené otázky a formulované výhrady voči úplnému zakazu telesných trestov i návrhov aktivít na jeho dosiahnutie uvádza publikácia *Zákaz telesných trestov detí. Otázky a odpovede*. Budovanie Európy pre deti a s deťmi, Council of Europe, jún 2008. (Slovenský preklad tejto publikácie RE možno nájsť na stránke: <http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/SlovakianQuestionAnswer.pdf>).

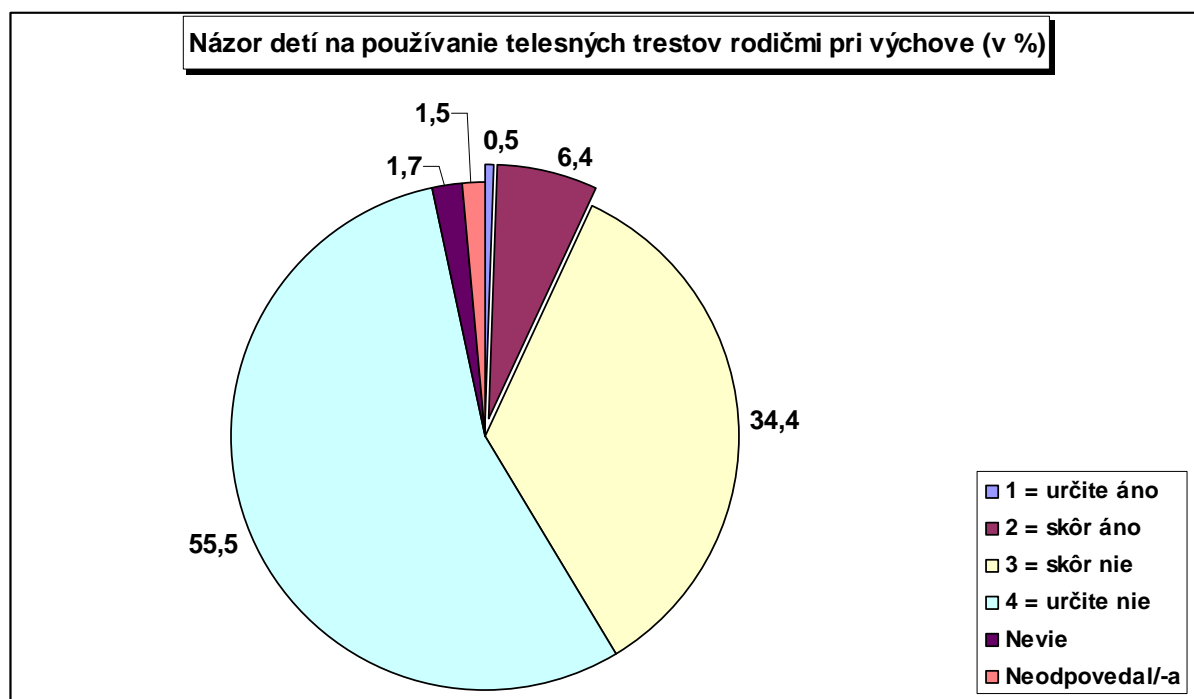
³ Na Konferencii sa prijal strategický materiál na ďalšie roky „Building a Europe for and with Children 2009-2011: štokholmská stratégia“. Vytýčila si štyri základné ciele na stanovené obdobie, jedným z nich je odstránenie všetkých foriem násilia páchaného na deťoch, vrátane telesných trestov voči deťom vo všetkých prostrediach – aj v rodinnom (http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/StrategyProgramme_en.pdf).

⁴ Bodnárová, B. – Filadelfiová, J.: *Domáce násilie a násilie páchané na ženách*. Bratislava, SSPR 2003, s.29.

⁵ Pozri <http://www.lidovky.cz/cesi-pro-tesne-tresty-deti-dg8->. Tento zdroj tiež uvádza, že 71,5 % populácie ČR skúsilo v detstve telesné tresty od rodičov a 69 % ich niekedy uplatnilo na svojich deťoch (výskum Medianu). V kontexte rodiny je tiež zaujímavé, že 60 % ľudí v Čechách je proti zakazu fyzického trestania zákonom.

a viac ako 50 % „facku“ možno predpokladať, že istý posun v postojoch dospeljej populácie sa odohral, ale pravdepodobne aj u nás budeme ešte ako „dospeláci“ dosť ďaleko od nulovej tolerancie týchto trestov v rodine⁶.

Ako ukazuje graf nižšie, deti Slovenska sú vo vzťahu k telesným trestom podstatne menej tolerantné. Spolu si len 7 % detí myslí, že rodičia by mali pri výchove detí používať aj telesné tresty. Rozhodný súhlas s takýmto postupom ale vyjadrilo len pol percenta skúmaného súboru detí, väčšina zo súhlasiacich sa priklonila k menej vyhranenej odpovedi „skôr áno“. Ďalšie takmer 2 % zaujali neurčitý postoj (príklon k odpovedi „neviem“) a 1,5 % na otázku neodpovedalo vôbec. Absolútna väčšina detí však telesné tresty ako súčasť rodičovskej výchovy odmieta. Nie telesným trestom vo výchove povedalo 90 % skúmaných detí, pričom viac ako polovica ich rozhodne odmieta.

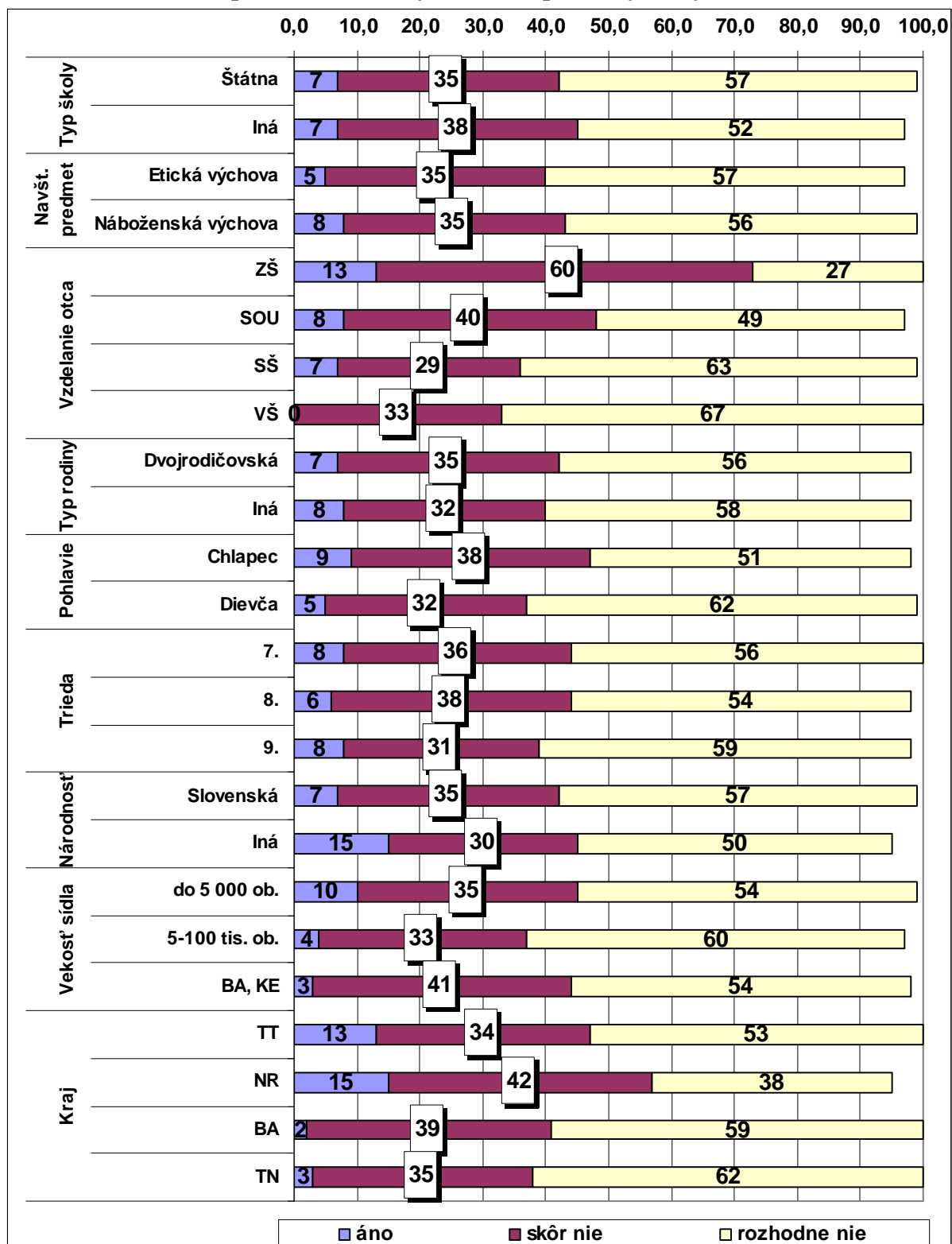
Otázka 15: Čo si myslíš, mali by rodičia pri výchove detí používať aj telesné tresty?

Miera súhlasu s telesnými trestami bola takmer úplne rovnaká u žiakov štátnych i ostatných (súkromných a cirkevných) škôl – 7 %; inak prejavili žiaci štátnych škôl radikálnejší odmietavý postoj k telesným trestom, žiaci súkromných a cirkevných škôl boli v porovnaní s nimi o trochu váhavejšie a prejavili menej radikálnych odmietnutí. Za nešťátne školy bolo dva krát viac odpovedí „neviem“ a o 3 % viac odpovedí „skôr nie“, za štátne školy boli zasa

⁶ Svedčia o tom nie len mnohé webové stránky, na ktorých sa rozvinula diskusia okolo používania telesných trestov v zariadeniach pre deti, ale aj vystúpenia mnohých našich súčasných politikov, ktorí pri novelizácii *Zákona o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele* (305/2005) v októbri 2008 vystupovali proti jej prijatiu (napr. poslanec V. Palko z KDS - <http://www.fmg.sk/clanky/zakaz-pouzivat-telesne-tresty-je-nebezpecny-tvrdi-palko-4893.html>).

o 5 % častejšie odpovede „rozhodne nie“ telesné tresty vo výchove (57 % zo žiakov štátnych a 52 % zo žiakov neštátnych škôl).

Názor detí na používanie telesných trestov podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 15: Čo si myslíš, mali by rodičia pri výchove detí používať aj telesné tresty?

Poznámka: Zostatok do 100 % predstavujú za každú z uvádzaných skupín detí SR odpovede „neviem“.

Podľa toho, či deti navštevovali etickú alebo náboženskú výchovu, prejavili viac tolerancie k telesným trestom od rodičov v rámci druhej spomínanej skupiny – o 3 % vyšší súhlas s telesnými trestami medzi deťmi navštevujúcimi náboženskú výchovu. Spomedzi frekventantov etickej výchovy súhlasilo s telesnými trestami 5 %, v rámci navštevujúcich náboženskú výchovu to bolo 8 %. V oboch skupinách však dominoval nesúhlas s telesnými trestami (viac ako 91 %, medzi deťmi s etickou výchovou sa objavilo viac nerozhodnutých, čo nevedeli uviesť názor).

Postoje k telesným trestom v rodičovskej výchove ovplyvňovalo aj vzdelanie rodičov. Najväčší súhlas s telesnými trestami prejavili deti, ktoré majú rodičov so základným vzdelaním (13 % súhlasiacich) a najmenší deti vysokoškolákov – v rámci nich sa neobjavil ani jeden súhlasný názor. S rastom stupňa vzdelania rodičov kontinuálne rástol aj podiel odmietnutí telesných trestov: z 89 % u základného vzdelania, cez 89 % u učňovského a 92 % u stredoškolského, až na spomínaných 100 % odmietnutí u detí vysokoškolákov.

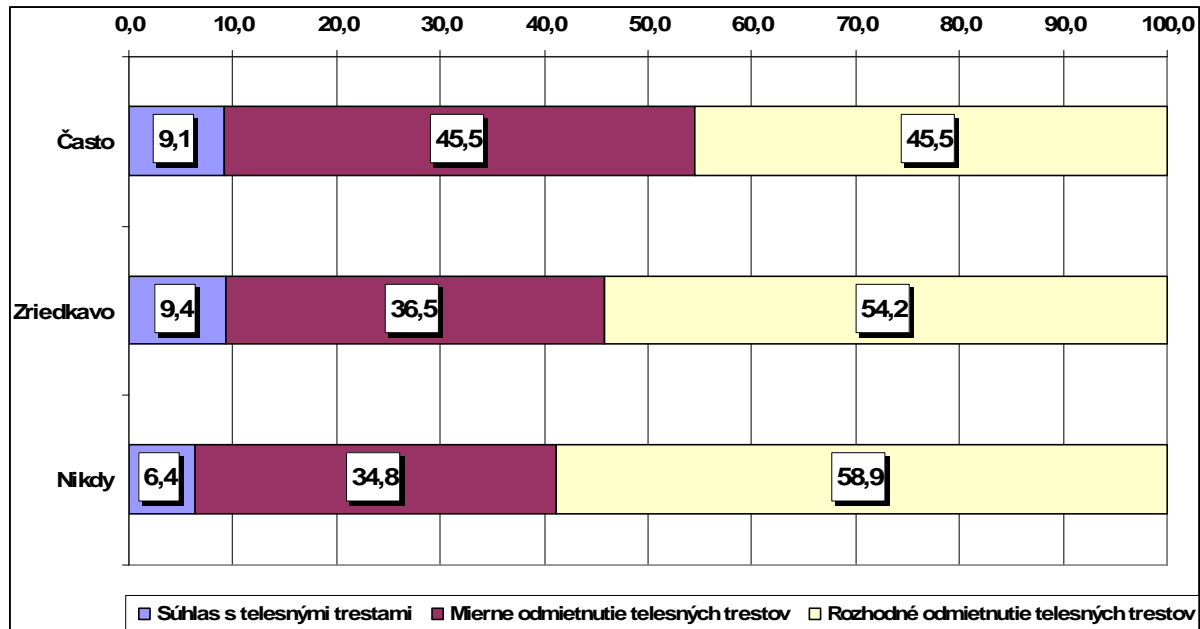
Väčšie rozdiely sa ešte prejavili podľa pohlavia – chlapci boli k telesným trestom vo výchove „tolerantnejší“. Takmer 9 % z nich súhlasilo s telesnými trestami vo výchove (za dievčatá len 5 %) a uvádzali tiež v porovnaní s dievčatami menej rozhodných odmietnutí (51 % ku 62 %). Najväčšie odlišnosti sa ale ukázali na základe národnosti: z detí so slovenskou národnosťou s telesnými trestami vo výchove súhlasilo 7 % a v rámci detí s inou národnosťou to bolo až 15 %. Na druhej strane deti s inou ako slovenskou národnosťou prejavili viac nerozhodných postojov (odpovede „neviem“) a menej odmietnutí telesných trestov než deti so slovenskou národnosťou.

Z regionálneho či geografického hľadiska bola tolerancia k telesným trestom vyššia u detí z menších obcí, kde s telesnými trestami v rodičovskej výchove súhlasilo vyše 10 % detí. Vo väčších sídlach ako 5 000 obyvateľov to boli len 4 % a vo veľkých mestách (Košice a Bratislava) 3 % detí. Podľa kraja sa ako najtolerantnejšie k telesným trestom na základe výskumného súboru javili deti z Nitrianskeho a Trnavského kraja (15 % a 13 % súhlasiacich s telesnými trestami), odmietnutie telesných trestov zaznelo najsilnejšie od detí z Bratislavského a Trenčianskeho kraja (len 2 % a 3 % súhlasiacich a vyše 97 % odmietajúcich telesné tresty zo strany rodičov).

Možno konštatovať, že deti Slovenska sa dostali veľmi blízko k nulovej tolerancii tejto formy trestu v rodinách. Isté „zaostávanie“ na ceste k nulovej tolerancii sa prejavuje len v niektorých špecifických prostrediach, ako napríklad u detí z rodín s nízkym stupňom dosiahnutého vzdelania, inej ako slovenskej národnosti, v malých obciach a v Nitrianskom a Trnavskom kraji. Tu by sa mala informovanosť posilniť, avšak nie len smerom k deťom, ale

najmä k rodičom. Porovnanie názorov na telesné tresty so skúsenosťami s násilným správaním doma totiž ukázalo, že je medzi nimi pomerne úzka súvislosť: kto násilie pozná z domu, viac ho akceptuje⁷.

Názor na telesné tresty podľa osobnej skúsenosti s násilným správaním k deťom doma

Otázka 15: Čo si myslíš, mali by rodičia pri výchove detí používať aj telesné tresty?

Otázka 18D: Stretávaš sa Ty osobne s násilným správaním voči deťom na nasledujúcich miestach - doma?

Kým v rámci tej skupiny detí, ktoré sa doma stretávajú s násilím voči deťom (často alebo zriedkavejšie), získal tolerantný postoj k telesným trestom vyše 9 %, v skupine detí bez takéhoto osobného zážitku to bolo 6 %. Na druhej strane – u detí stretávajúcich sa doma často s násilným správaním voči deťom získalo rozhodné odmietnutie telesných trestov v rodine 45,5 % a spomedzi detí bez násilného zážitku z domu telesné tresty zo strany rodičov rozhodne odmietlo až 58,9 %. Teda osobná skúsenosť s názormi koreluje, ako o tom hovorí brožúra Rady Európy. Zároveň ale dodáva, že politici by nemali kopírovať názory verejnosti, ale usilovať o podporu ľudských práv detí aj úsilím o zmenu verejnej mienky – mnohé krajiny EÚ sú dôkazom, že sa to dá (pozri RE, alebo aj stránku MVO *The Global Initiative to End all Corporal Punishment of Children*: <http://www.endcorporalpunishment.org/>). Či už úpravami v legislatíve, reformou politiky – zavedením opatrení a nástrojov na prevenciu takéhoto správania a ochranu pred ním, ako aj zvyšovaním povedomia.

Podľa absolútnej väčšiny detí SR je teda používanie telesných trestov ako výchovný prostriedok zo strany rodičov neprípustné, mierny súhlas s nimi vyjadrila iba malá skupinka

⁷ K podobnému zisteniu dospel aj citovaný výskum z ČR, ale aj mnohé ďalšie analýzy a výskumné štúdie (<http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/SlovakianQuestionAnswer.pdf>).

z nich, vyhranený súhlas sa neobjavil takmer vôbec. Keby Slovensko na európskej pôde zastupovali deti, v úvode spomínané záväzky o úplnom zákaze telesných trestov by naša krajina pravdepodobne mala podpísané a zavedené, a zaradila sa tak k väčšine krajín EÚ.

4.2. Predstava detí o zákonnej úprave telesného trestania na Slovensku

Legislatívna úprava vo vzťahu k uplatňovaniu telesných trestov pri výchove detí zaznamenala na Slovensku za posledné roky radikálnejšie zmeny. Telesné tresty sú zakázané v škole a školských zariadeniach, novelizáciou *Zákona o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele* (305/2005 Z. z.) sa zakázali aj v iných zariadeniach pre deti, ako sú napr. detské domovy či iné výchovné a opatrovateľské zariadenia rôzneho typu. Do zákona o rodine sa ale zatiaľ takýto zákaz nedostal. Ako sa spomína v úvode, nepridali sme sa teda k hlavnému prúdu v rámci Európskej únie. Citovaná mimovládna organizácia *The Global Initiative to End all Corporal Punishment of Children*, ktorá sleduje aj pozíciu jednotlivých krajín sveta na ceste k úplnému zákazu telesných trestov vo všetkých prostrediach – vrátane rodinného prostredia – uvádza k marcu 2009 spolu 24 krajín s úplným zákazom telesných trestov, z nich je 18 európskych a 6 mimoeurópskych. Jej zoznam zaraďuje SR do skupiny krajín, ktoré deklarovali záväzok úplného zákazu, zatiaľ jej ale chýba, ako sa uvádza vyššie, zákaz telesných trestov doma (http://www.coe.int/t/dg3/corporalpunishment/default_en.asp). Pripomeňme ešte, že v zozname sú pri Slovensku uvedené dve poznámky: prvá pri školskom zákone, že „úplný zákaz telesných trestov“ neuvádza explicitne; druhá je všeobecná – hovorí o tom, že naša vláda deklarovala záujem explicitne zakázať telesné tresty v domácnosti počas roku 2004 pri úprave legislatívy o domácom násilí, o zmene zákona o rodine v tomto duchu sa však stále iba diskutuje. A ako vidieť z mnohých diskusných stránok o tomto jave, veľká časť dospelých (aj politikov) úplný zákaz odmieta. Využívajú sa pri tom všetky známe argumentačné modely ako „zasahovanie do práv rodičov“, „popieranie slobody vierovyznania“, „dovoľovanie sa vlastného detstva s telesnými trestami, ktoré neublížili“ a pod. Treba tu pripomenúť, že všetky sú v rámci kampane OSN a RE vyvrátené a návrhy na Európsky súdny dvor dovoľávajúce sa niektorej zo spomínaných argumentácií súd zamietol (<http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/SlovakianQuestionAnswer.pdf>).⁸ Aká je predstava detí samotných o zákonnej úprave telesných trestov detí na Slovensku, to zisťovala ďalšia z otázok v dotazníku.

⁸ V tejto súvislosti prekvapuje či zarmocuje najmä argumentácia predstaviteľov mnohých politických strán, ktorí si ani pri rozhodovaní o probléme v parlamente veci dostatočne nenaštudujú, dokonca si v rozprave zamieňajú prostredia úpravy – príklad diskusie pri novelizácii zákona o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele (pozri web stránku NR SR).

Predstava detí o zákonnej úprave telesných trestov	%
telesné trestanie detí je zákonom zakázané úplne všade	42,5
telesné trestanie detí je zákonom zakázané len v školách	13,8
telesné trestanie je zákonom zakázané v školách a vo všetkých zariadeniach pre deti (ako napr. detské domovy)	28,0
telesné trestanie detí nie je zákonom zakázané nikde	7,1
nevie	8,6

Otázka 16: Čo myslíš, je telesné trestanie detí - ako napr. fackovanie či buchnátovanie - na Slovensku zakázané zákonom? Prosím, z nasledujúcich možností vyber iba jednu.

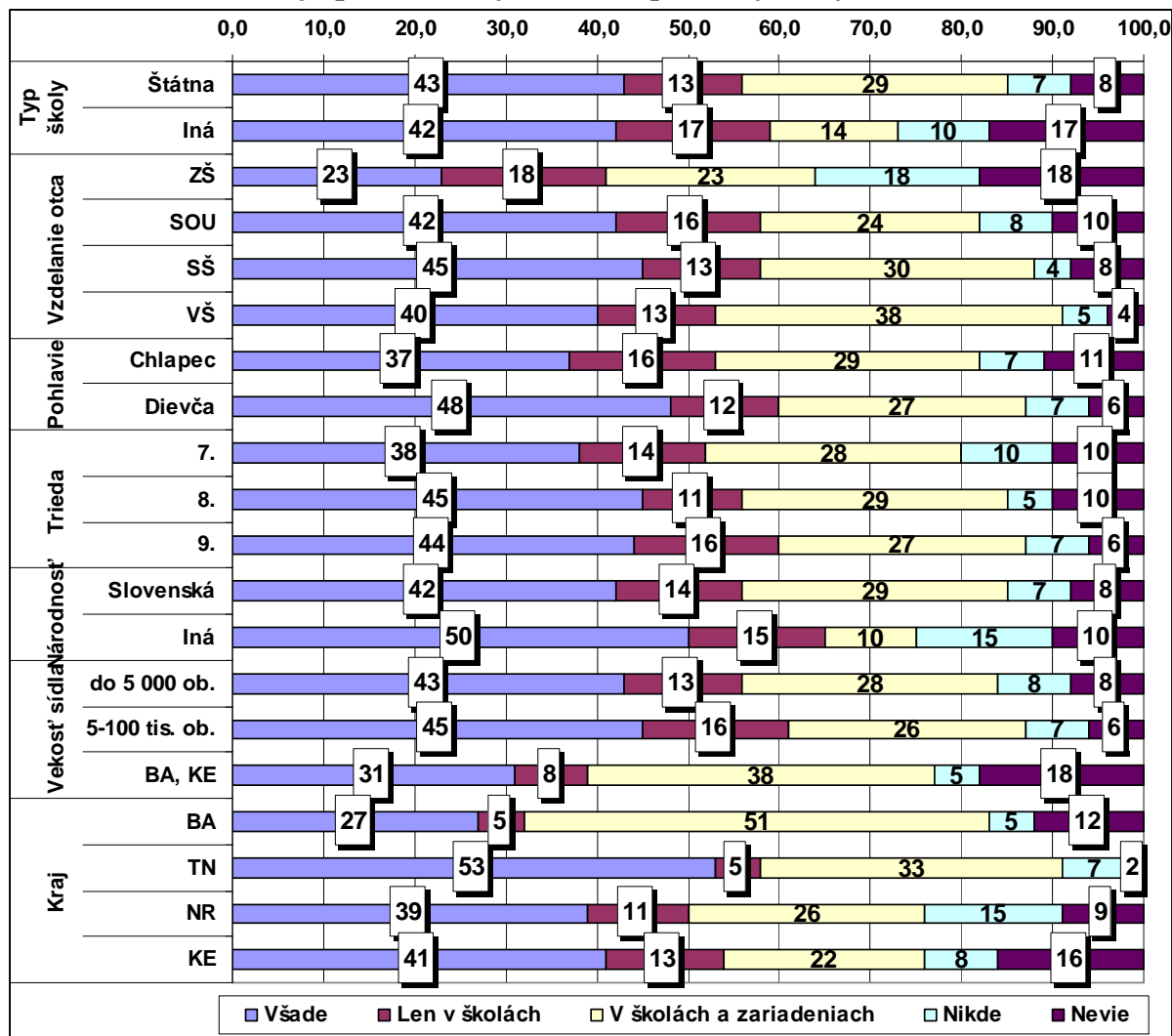
Najviac skúmaných detí – 42,5 % – sa stotožnilo s názorom, že telesné trestanie detí je zákonom zakázané všade, vo všetkých prostrediach. Druhou najčastejšou možnosťou bol názor, že telesné trestanie je zákonom zakázané v školách a vo všetkých zariadeniach pre deti (ako napr. detské domovy a iné výchovné zariadenia alebo zariadenia starostlivosti). S variantou o zákaze telesného trestania len v školách sa stotožnilo necelých 14 % žiakov a žiačok posledných ročníkov základnej školy, ďalších 7 % sa priklonilo k názoru, že nie je zákonom zakázané nikde. Spolu 8,6 % skúmaných detí nevedelo na otázku odpovedať. Aktuálnemu legislatívnemu stavu v SR, keď sú telesné tresty zákonom zakázané vo všetkých prostrediach okrem domáceho, zodpovedal názor vyše štvrtiny skúmaných detí (28 %).

Z porovnania štátnych a neštátnych škôl vyplynulo, že je v oboch skupinách detí približne rovnako zastúpený názor o úplnom zákaze telesných trestov a o jeho zákaze v školách. Medzi žiakmi štátnych škôl bol podstatne častejší správny názor (zákaz v školách a zariadeniach pre deti – 29 % ku 14 %), u detí z neštátnych škôl sa zasa vo väčšej miere vyskytoval podiel neurčitých postojov (neviem – 17 % ku 8 %).

Dosť veľké rozdiely sa ukázali aj podľa vzdelania rodičov: zastúpenie správnych odpovedí rástlo úmerne so vzdelanostným stupňom, pričom zároveň klesal podiel neurčitých odpovedí aj odpovedí o úplnej absencii legislatívneho zákazu telesných trestov detí. K možnosti, že telesné tresty nie sú na Slovensku zakázané nikde, v žiadnom zo spomínaných prostredí, sa priklonilo až 18 % detí, ktoré mali otca so základnou školou a iba 4-5 % detí stredoškôľakov a vysokoškôľakov. Správna odpoveď narástla z 23 % u základnej školy na 38 % u vysokoškôľakov.

Rozloženie odpovedí sa pri tejto „vedomostnej“ otázke líšilo na základe pohlavia. Chlapci uvádzali v porovnaní s dievčatami podstatne menej presvedčenia o všeobecnom zákaze telesných trestov (37 % ku 48 %), bolo ale medzi nimi omnoho viac nerozhodných (11 % ku 6 %). Podiel ostatných možností bol úplne rovnaký alebo približne rovnaký – aj správnych odpovedí o zákaze telesných trestov voči deťom na školách a iných zariadeniach starostlivosti o deti (29 % chlapci a 27 % dievčatá).

Predstava o zákonnej úprave telesných trestov podľa vybraných charakteristík (v %)

Otázka 16: Čo myslíš, je telesné trestanie detí - ako napr. fackovanie či buchnátovanie - na Slovensku zakázané zákonom? Prosím, z nasledujúcich možností vyber iba jednu.

Podľa navštevovanej školskej triedy mali najodlišnejšiu štruktúru odpovede siedmakov – mali viac neurčitých názorov a bolo medzi nimi viac presvedčených o absencii akéhokoľvek zákazu telesných trestov (10 %), menej v porovnaní so staršími spolužiakmi získal názor o úplnom zákaze telesných trestov (38 %). Dalo by sa povedať že už „tradične“ sa líšili názory detí slovenskej a inej národnosti. U skúmaných detí inej národnosti sa častejšie objavoval názor o úplnom zákaze telesných trestov – myslí si to až polovica z nich, ako aj názor o neexistencii vôbec nijakého zákazu – vyznačilo ho až 15 % detí tejto skupiny. Výraznejšie menej sa prikláňali k možnosti o zákaze telesných trestov v školách a zariadeniach pre deti (správny názor – len 10 %).

Úplne odlišnú názorovú štruktúru preukázali deti z najväčších slovenských miest v porovnaní s deťmi z menších sídiel. U Bratislavčanov a Košičanov sa v porovnaní s ostatnými deťmi zistil výrazne vyšší výskyt správnych názorov (38 %) a výrazne nižší

výskyt ostatných možností. Bol však v rámci nich značný podiel detí, ktoré si zvolili odpoveď „neviem“, táto odpoveď u ich bola až tri krát častejšia ako u detí z iných miest Slovenska (18 % ku 6 %). Dosť vzájomne odlišné odpovede uvádzali deti za jednotlivé kraje Slovenska, najviac sa diferencovali štyri kraje. V Košickom kraji bolo najviac neurčitých odpovedí, z odpovedajúcich sa deti najčastejšie priklonili k možnosti o úplnom zákaze telesných trestov, ostatné možnosti boli podhodnotené vo vzťahu k priemeru SR. Nitriansky kraj mal zasa v porovnaní s ostatnými najvyššie zastúpenie detí presvedčených o absencii akéhokoľvek zákazu telesných trestov, v Trenčianskom dominovala zasa predstava o absolútnom zákaze týchto trestov – až 53 %, v Bratislavskom získali nadpolovičné zastúpenie správne odpovede.

Situácia z hľadiska vedomostí alebo predstáv detí na konci základnej školy o zákonnej úprave telesného trestania detí u nás je teda dosť rôznorodá. Svedčí to o tom, že táto oblasť detských práv sa nevyučuje na všetkých školách rovnako kvalitne, respektíve že mnohým deťom chýbajú základné informácie o probléme násilia voči deťom.

4.3. Názor na dôsledky a dopady telesných trestov

V našej spoločnosti je stále živých množstvo stereotypných predstáv o tom, aké sú telesné tresty vo výchove detí nevyhnutné a aký majú na deti pozitívny dopad. Odborné štúdie zasa upozorňujú na ich negatívne dopady na vývoj dieťaťa – či už v podobe vyššej náchylnosti k riešeniu nedorozumení násilím alebo k oslabeniu sebaúcty detí a strate sebaistoty. Názory „dospelákov“ sa teda dosť výrazne líšia, pozrime sa preto, ako na „výsledok“ telesných trestov nazerajú samotné deti, konkrétne deti z posledných troch ročníkov základnej školy.

Poradie výrokov o dôsledkoch a dopadoch telesných trestov na deti	% súhlasiacich detí:		
	spolu	úplne súhlasí	skôr súhlasí
1. Telesné tresty napáchajú viac zla ako dobra vo výchove dieťaťa.	80,9	45,5	35,4
2. Telesné tresty oslabujú sebaúctu a sebaistotu dieťaťa.	77,6	46,4	31,2
3. Telesné tresty vedú k tomu, že dieťa potom rieši nedorozumenia násilím.	76,9	37,1	39,8
4. Telesné tresty sú účinné, ak všetko ostatné vo výchove dieťaťa zlyháva.	27,0	4,4	22,6
5. Telesné tresty pomáhajú dieťaťu pripraviť sa na ťažkosti v živote.	13,3	2,0	11,3
6. Dieťa sa rýchlejšie učí, keď je telesne trestané.	3,6	0,2	3,4

Otázka 17: *Nakoľko súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcimi tvrdeniami?*

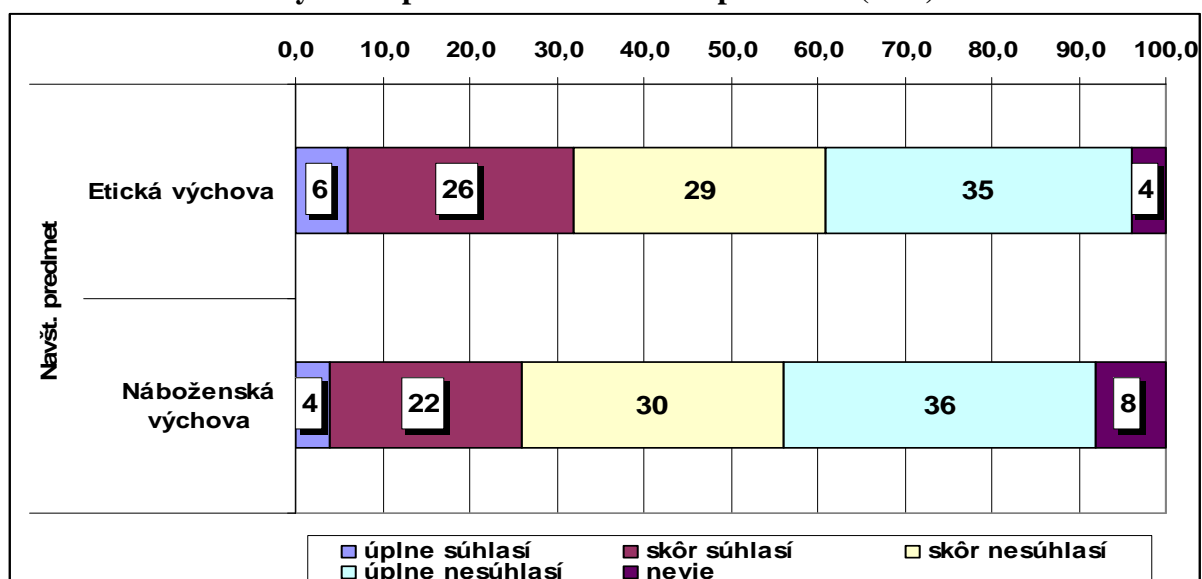
Tabuľka vyššie uvádza poradie hodnotených výrokov o dopadoch telesných trestov na základe podielu súhlasiacich detí. Tak na prvé miesto deti zaradili výrok „Telesné tresty napáchajú viac zla ako dobra vo výchove dieťaťa“. Súhlasilo s ním takmer 81 % skúmaných detí, z toho 45,5 % vyslovilo úplný súhlas a 35,4 % miernejší súhlas. Zostávajúcich 19 % pripadalo na nesúhlasiacich s týmto výrokom (10,6 %) a 8,6 % nevedelo odpovedať alebo neodpovedalo. Takýto názor na telesné tresty je medzi slovenskými deťmi danej vekovej skupiny prevažujúci.

Viac ako tri štvrtiny detí tiež súhlasila s názorom o negatívnych dopadoch telesných trestov na sebaúctu a sebaistotu dieťaťa. Výrok „Telesné tresty oslabujú sebaúctu a sebaistotu dieťa“ sa umiestnil na druhej priečke, pričom 46,4 % skúmaných s ním súhlasilo úplne a 31,2 % čiastočne. Pripomeňme ešte, že výrok zamietlo 12,7 % detí a odpoveď neuviedlo 9,8 %. Tretie miesto zaujal s takmer rovnakou mierou súhlasu výrok „Telesné tresty vedú k tomu, že dieťa potom rieši nedorozumenia násilím“. Celkovo s ním súhlasilo 76,9 % skúmaných detí – 37,1 % úplne a 39,8 % čiastočne, na druhej strane tento názor odmietlo 9,6 % detí a 13,5 % sa k nemu nevyjadriilo.

U posledných troch výrokov formulovaných ako pozitívne vyjadrenia o telesnom trestaní detí išla úroveň súhlasu veľmi výrazne dole – až na jednu štvrtinu a menej. Výrok o účinnosti telesných trestov ako poslednej inštancii („Telesné tresty sú účinné, ak všetko ostatné vo výchove dieťaťa zlyháva“) odobrilo spolu 27 % skúmaných detí, pričom ale len 4,4 % s ním rozhodne súhlasilo, ostatné deti sa priklonili k miernemu súhlasu (22,6 %). Väčšina detí ho odmietla – takmer 64 % a 9 % neodpovedalo. Ešte menší súhlas sa zistil pri výroku „Telesné tresty pomáhajú dieťaťu pripraviť sa na ťažkosti v živote“. Súhlasilo s ním len 13,3 % detí (a iba 2 % úplne), 77 % skúmaných detí ho zamietla. Na úplne poslednom mieste skončil výrok vypovedajúci o telesných trestoch ako stimulačnom prostriedku k lepším výsledkom v učení. Že sa „dieťa rýchlejšie učí, keď je telesne trestané“ získal súhlas nižší ako 4 % a viac ako 90 % detí s ním nesúhlasilo (4,2 % nevedelo alebo nechcelo odpovedať na túto otázku).

Dalo by sa z uvedených dát uzavrieť, že väčšina detí danej vekovej skupiny odmieta pozitívne vyhlásenia o telesných trestoch a súhlasí s ich negatívnymi dopadmi na psychický vývoj a budúci život detí. Existuje ale menšia skupina detí, ktorá je aj v tomto veku zaťažená rôznymi stereotypnými predstavami o tomto „výchovnom prostriedku“. V ktorých skupinách detí boli najsilnejšie? Najviac rozdielov sa ukázalo podľa navštevovaného ročníka, veľkosti obce, medzi deťmi navštevujúcimi etickú a náboženskú výchovu, niekedy sa líšili odpovede chlapcov a dievčat.

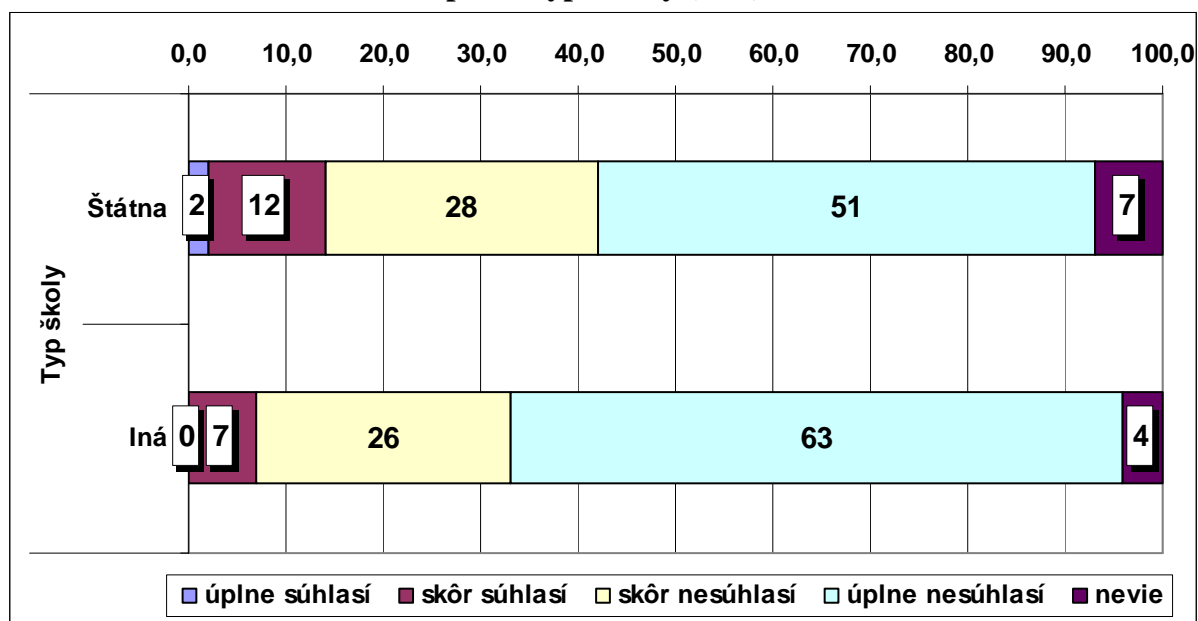
Názor na tvrdenie „Telesné tresty sú účinné, ak všetko ostatné vo výchove dieťaťa zlyháva“ podľa navštevovaného predmetu (v %)

Tak napríklad s výrokom o dostupnosti telesných trestov ako poslednej inštancii, t.j. „Telesné tresty sú účinné, ak všetko ostatné vo výchove dieťaťa zlyháva“ súhlasilo až 32 % spomedzi detí navštevujúcich etickú výchovu, z detí navštevujúcich náboženskú výchovu to bolo 25 %. Na druhej strane bolo pri frekventantoch náboženskej výchovy viac nerozhodných.

Výrok o tom, že dieťa sa rýchlejšie učí, keď je telesne trestané odmietla absolútna väčšina detí všetkých skupín, ako aj prvé tri výroky vo vytvorenom rebríčku, preto diferencie u nich boli veľmi malé. Pozrime sa preto ešte na problémovjšie výroky, ktoré viac diferencujú.

Názor na tvrdenie „Telesné tresty pomáhajú dieťaťu pripraviť sa na ťažkosti v živote“ podľa typu školy (v %)

Názor o telesných trestoch ako prostriedku „pomáhajúcom dieťaťu pripraviť sa na ťažkosti v živote“ zastávali vo vyššej miere deti zo štátnych škôl (2-krát častejšie), bolo medzi nimi tiež viac neodpovedajúcich. Deti z neštátnych škôl prejavovali zasa vo výrazne širšom rozsahu úplný nesúhlas s týmto výrokom.

Pri výroku o znižovaní sebaúcty detí v dôsledku telesných trestov sa ozval zasa výrazne vyšší súhlas spomedzi detí zo štátnych škôl než z neštátnych – rozdiel 81,4 % ku 64,3 %. S výrokom tiež súhlasili viac dievčatá (76,6 % súhlasiacich chlapcov a 84 % súhlasiacich dievčat), miera súhlasu narastala cez zvyšujúci sa ročník – zo 75 % medzi ôsmakmi na 85 % medzi deviatakmi. Opäť bol silnejší súhlas u detí slovenskej národnosti a bývajúcich v Bratislavskom a Trnavskom kraji.

Celkové tendencie boli zhruba nasledovné: Mladšie deti boli nerozhodnejšie pri formulovaní svojho stanoviska, s rastúcim vekom istoty názoru pribúdalo. Stereotypné predstavy sa objavovali takmer v každom skúmanom prostredí či skupine, zvýšený výskyt ale mali u detí inej než slovenskej národnosti, v menších mestách a u rodičov s nižším vzdelaním. Niekedy viac tolerancie k telesným trestom prejavovali chlapci než dievčatá. V oblasti násilia stále medzi deťmi prežíva aj množstvo mýtov, navyše odpovede detí boli nezriedka nekonzistentné (súhlasili s protichodnými názormi). Aj keď väčšina detí zaujala odmietavý postoj k pozitívnemu hodnoteniu telesných trestov, mala by sa týmto smerom posilniť osveta aj medzi najmladšou generáciou, najmä v rámci niektorých špecifických skupín.

4.4. Reálna skúsenosť detí s násilným správaním

Predchádzajúce časti tejto kapitoly (ale nie len tejto) mapovali prevažne názory a postoje detí k násiliu a telesným trestom. Táto časť sa venuje osobným skúsenostiam detí s násilnými prejavmi.

Poradie prostredí s reálnou skúsenosťou s násilným správaním voči deťom	Osobná skúsenosť s násilným správaním:			
	spolu	často	občas	výnimočne
1. vidí to v televízii	91,9	31,9	41,8	18,2
2. v škole	75,1	8,1	29,7	37,3
3. medzi kamarátmi, kamarátkami	70,0	5,4	28,5	36,1
4. vidí to na internete	66,1	16,0	30,0	20,1
5. tam, kde sa stretávajú mladí ľudia vo voľnom čase	65,9	7,9	29,5	28,5
6. doma	27,1	2,7	7,9	16,5

Otázka 18: *Stretávaš sa ty osobne s násilným správaním voči deťom na nasledujúcich miestach?*

Skúmaná veková skupina detí sa najčastejšie stretáva s násilím voči deťom v televízii. Takúto skúsenosť uviedlo takmer 92 % z nich, pričom pre 31,9 % je to skúsenosť častá. Hneď na

druhom mieste sa umiestnila škola, odkiaľ má osobnú skúsenosť s násilnými prejavmi voči deťom až 75 % skúmaného súboru. Medzi deťmi s osobnou skúsenosťou s násilným správaním v škole prevažovali z hľadiska frekvencie výnimočné prípady násilia, častú skúsenosť s násilím v škole malo 8,1 % detí. Tretie miesto z porovnávaných šiestich prostredí zaujali kamaráti a kamarátky – z rovesníckeho prostredia pozná osobne násilné správanie 70 % žiakov a žiačok siedmej až deviatej triedy. Opäť tu prevažovali skôr výnimočné prípady, častý výskyt takéhoto správania medzi kamarátmi zakúsilo 5,4 % súboru.

Reálne prostredia výskytu násilia voči deťom vystriedal na štvrtom mieste opäť virtuálny svet: násilie z internetu pozná 66,1 % skúmaných detí a často sa tu s ním dostáva do kontaktu 16 % z nich. Iba o málo menší výskyt detí so skúsenosťou s násilím (65,9 %) zaradil na tretiu priečku miesta trávenia voľného času mladých ľudí. Často sa s násilím stretáva na týchto miestach takmer 8 % detí, občas ďalších 29,5 % a zostávajúcich 28,5 % deklarovalo len výnimočnú skúsenosť. Posledné miesto v rebríčku pripadlo domácejmu prostrediu – hoci rebríček prostredí s násilím voči deťom uzatvára a v porovnaní s ostatnými prostrediami zaznamenal omnoho menej skúseností detí, predsa len je podiel prekračujúci 27 % pomerne alarmujúci. Zo svojej osobnej skúsenosti pozná násilné správanie voči deťom z domáceho prostredia viac ako štvrtina detí: pre takmer 3 % je to skúsenosť častá, pre 8 % občasná a pre 16,5 % výnimočná.

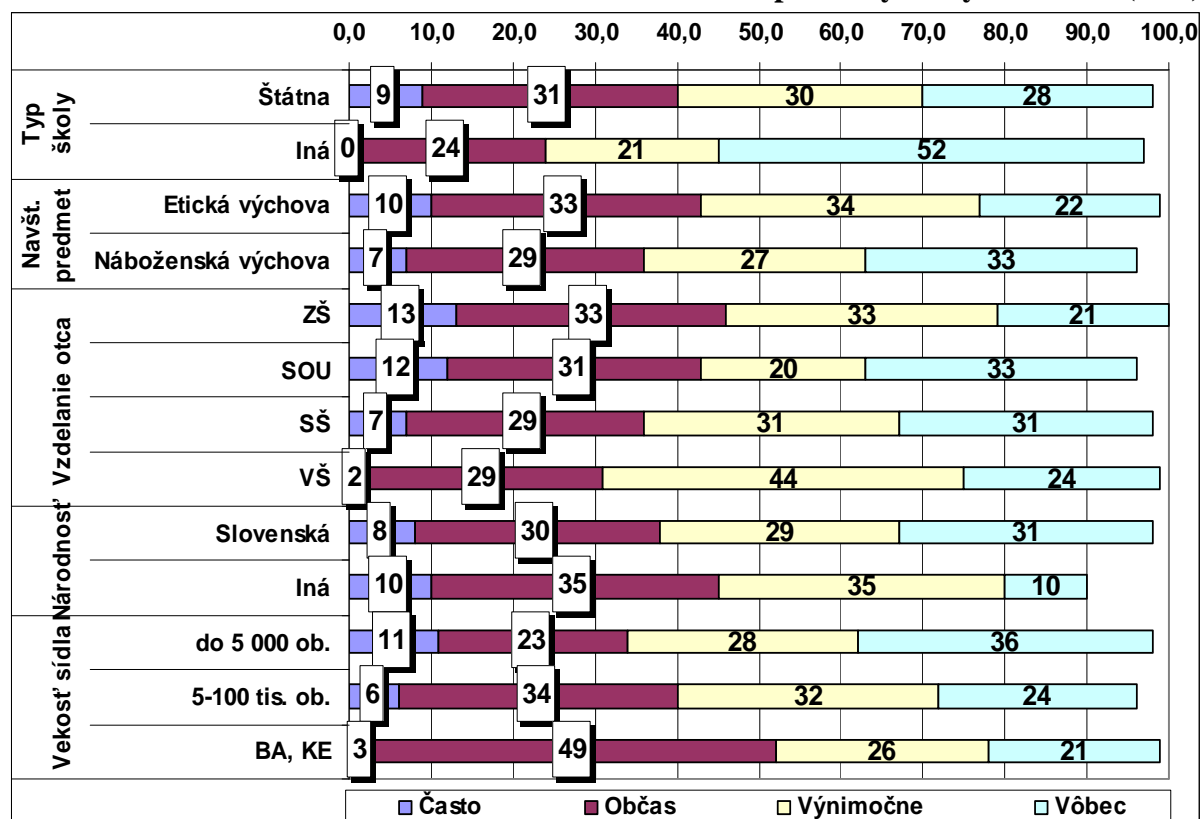
Ako z prehľadu vyplýva, deti vekovej skupiny sa osobne stretávajú s násilnými typmi správania voči deťom vo veľkej miere a v rôznych prostrediach v ktorých sa bežne pohybujú. Takmer 7 % detí k sledovaným prostrediam pridalo ešte v rámci voľnej odpovede ďalšie. Uvádzali medzi nimi športoviská a športové podujatia či aktivity, súčasť bydliska a dopravné prostriedky, alebo tiež knihy, časopisy a počítačové hry. Viacero z detí o násilí na deťoch počulo od svojich kamarátov a spolužiakov, prípadne od iných ľudí.

Prehľad iných prostredí s prejavmi násilia voči deťom:
- na ihrisku
- na tréningu
- pri futbale
- športové podujatie
- športoviská
- na ulici
- vonku, na ulici
- všade okolo
- v autobuse
- v dedine
- u susedov
- od počutia spolužiakov
- počujem od kamarátov
- počujem od spolužiaka, že doma ich bijú za zlé známky
- z rozprávania ľudí

- v časopisoch
- v knihách
- v PC hrách

Život súčasných detí vo veku 13-15 rokov na Slovensku sa teda rozhodne neblíži k stavu, ktorý zodpovedá termínu „život bez násilia“. Veľká väčšina týchto mladých ľudí má skúsenosť s násilím voči deťom, pozrime sa ešte, u akých skupín sa vyskytuje vo zvýšenej miere.

Skúsenosť s násilím na miestach trávenia voľného času podľa vybraných znakov (v %)

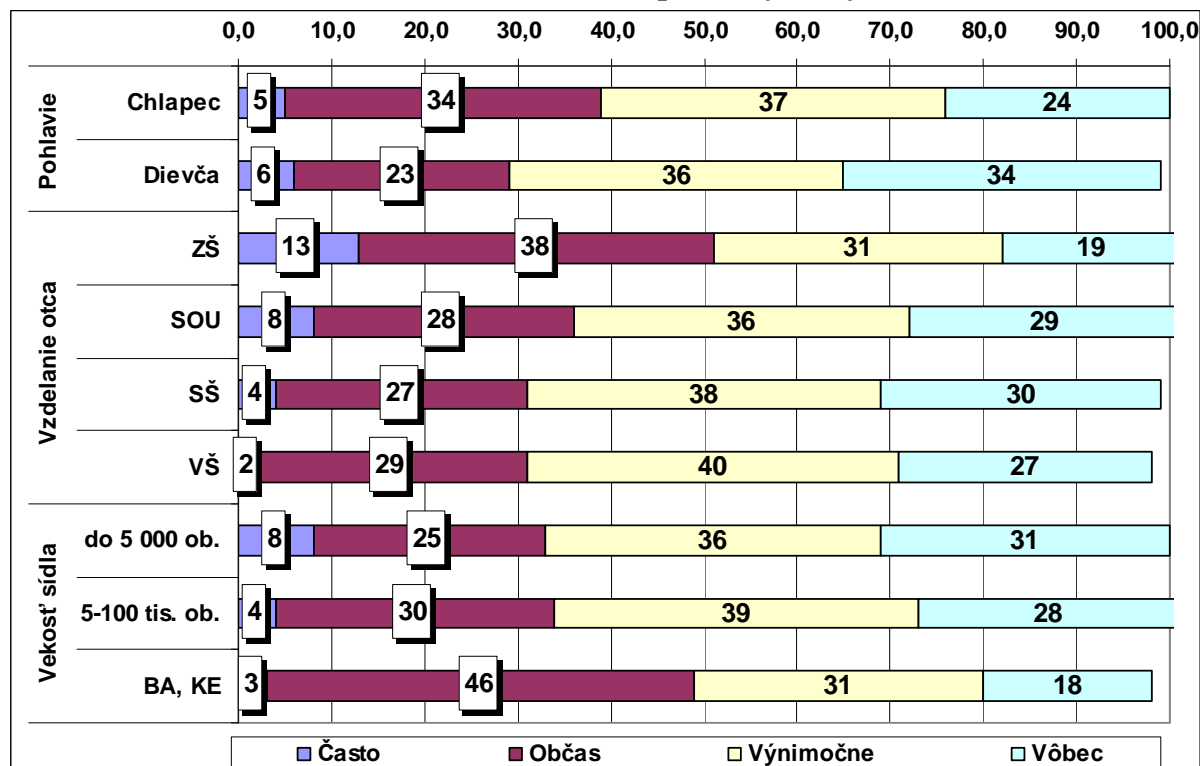

Otázka 18: *Stretávaš sa ty osobne s násilným správaním voči deťom na miestach, kde mladí ľudia trávajú voľný čas?*

Poznámka: Dopočet do 100 % predstavujú odpovede neviem.

Čo sa týka miest pre trávenie voľného času detí, viac osobných skúseností s násilím v tomto prostredí uvádzali deti štátnych škôl v porovnaní s neštátnymi (69 % ku 49 %). Podľa navštevovaného predmetu to boli frekventanti etickej výchovy (76 % detí navštevujúce etickú výchovu a 63 % náboženskú). Vzdelanie rodičov prinieslo najvyššiu mieru skúseností s násilím medzi deťmi rodičov so základnou školou a potom vysokou školou (80 % a 75 %); miesta pre trávenie voľného času navštevované týmito dvomi skupinami sú najrizikovejšie, i keď môžu byť veľmi rôzne. Na základe národnosti majú viac skúseností s násilím v tomto prostredí deti inej než slovenskej národnosti (80 % ku 67 %), ako aj obyvatelia veľkých sídel (77 % ku 61 %).

Skúsenosť s násilím medzi kamarátmi podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 18: *Stretávaš sa ty osobne s násilným správaním voči deťom medzi kamarátmi, kamarátkami?*

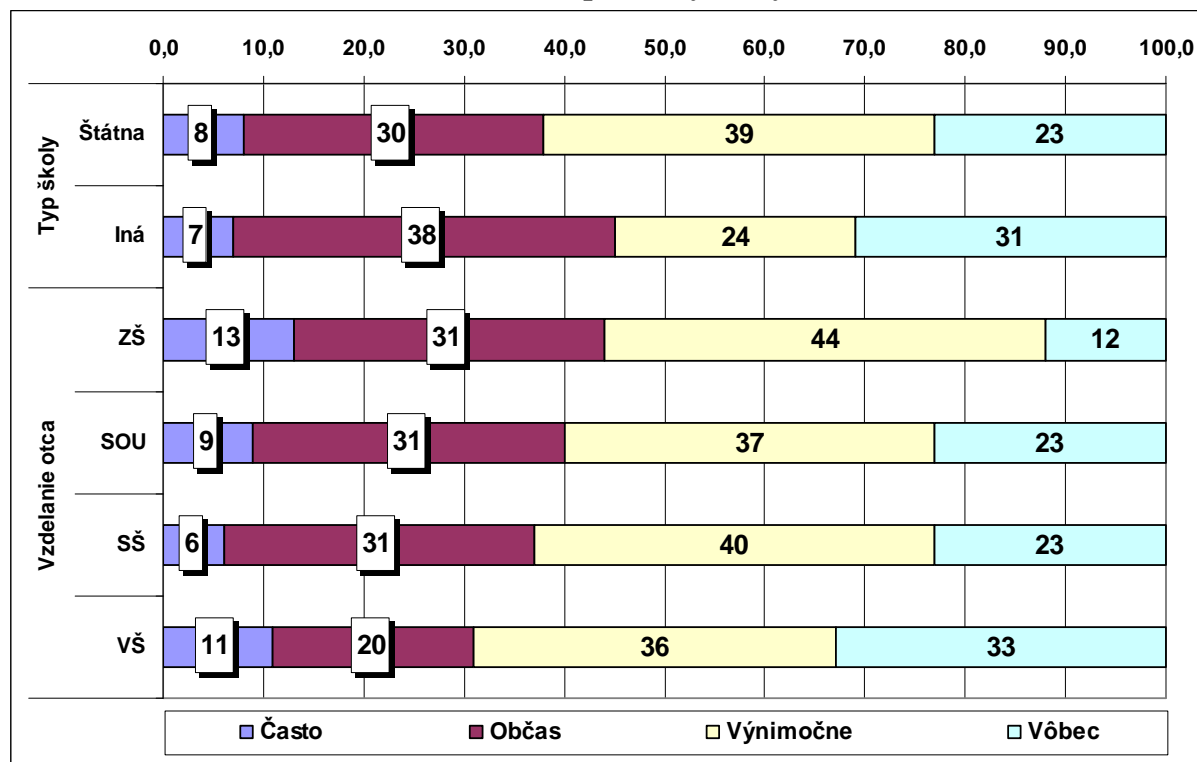
Poznámka: Dopočet do 100 % predstavujú odpovede neviem.

Pri sledovaní skúseností s násilím voči deťom medzi kamarátmi pôsobili diferencujúco iné charakteristiky. Bolo to napr. pohlavie (mierne viac skúseností s násilím u chlapcov než u dievčat – 74 % ku 65 %), podľa vzdelania rodičov bol zvýšený výskyt v rámci detí s otcami so základným vzdelaním (81 % ku 71 % za deti vysokoškolákov). Skúsenosť s násilím medzi kamarátmi narastala so zvyšujúcou sa veľkosťou sídla: 31 % bez skúseností s týmto druhom násillia medzi deťmi v malých obciach ku 18 % v najväčších sídlach SR.

Venujme ešte podrobnejšiu pozornosť násilliu voči deťom v školách a v domácnosti. Násilliu v škole aj preto, že je z reálnych typov najrozšírenejšie a bolo často zmieňované pri analýze názorov na detské práva i dobrých skúsenostiach v ich uplatňovaní; násilliu v domácnosti pre jeho nebezpečnosť (podobný charakter ako pri násillí na ženách páchanom v intímnom vzťahu – citová závislosť na násilníkovi).

Pri školskom násillí sa ukázali rozdiely medzi štátnymi a neštátnymi školami (v štátnych bola osobná skúsenosť o 8 % vyššia ako v neštátnych). Opäť sa prejavila súvislosť so vzdelaním rodičov (12 % bez skúseností s násillím za deti s rodičmi so základným vzdelaním a 33 % za deti vysokoškolákov), čo môže znamenať, že deti vysokoškolsky vzdelaných rodičov navštevujú kvalitnejšie školy, kde sa im s násillím voči deťom darí lepšie pracovať alebo majú inú mieru tolerancie k nemu.

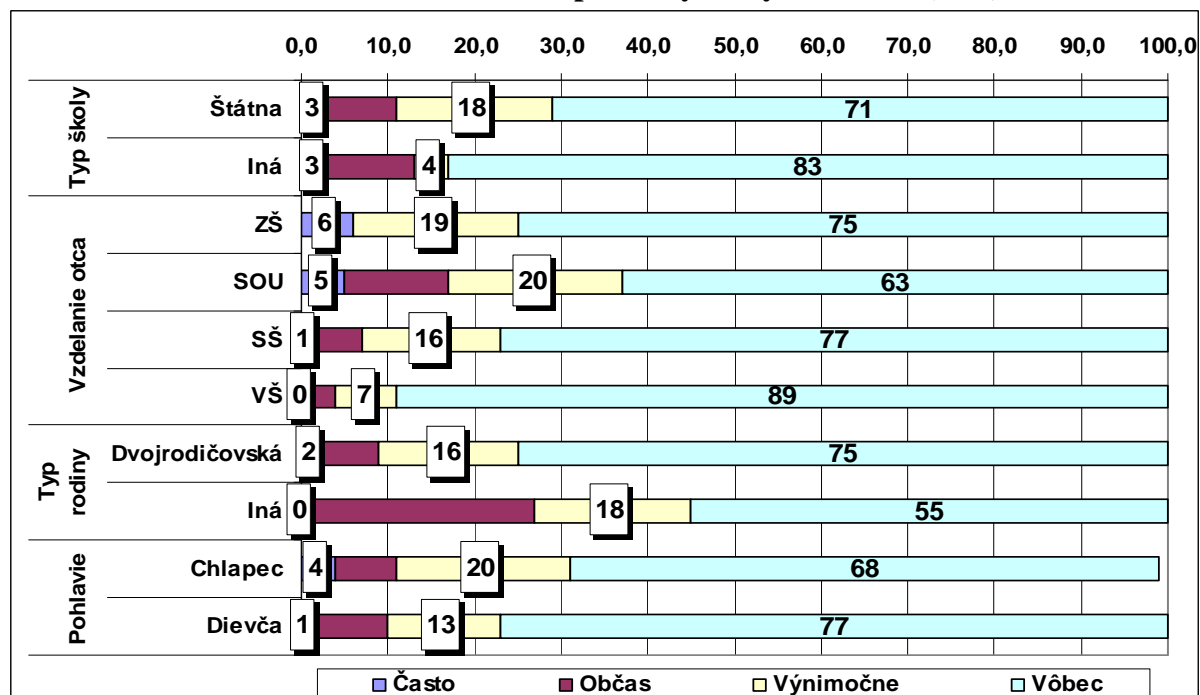
Skúsenosť s násilím v škole podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 18: *Stretávaš sa ty osobne s násilným správaním voči deťom v škole?*

Poznámka: Dopočet do 100 % predstavujú odpovede neviem.

Skúsenosť s násilím doma podľa vybraných znakov (v %)

Otázka 18: *Stretávaš sa ty osobne s násilným správaním voči deťom doma?*

Poznámka: Dopočet do 100 % predstavujú odpovede neviem.

Osobná skúsenosť detí s násilím na deťoch v rámci domáceho prostredia sa tiež dosť značne líšila podľa typu školy – za štátne školy bola podstatne vyššia (28 % ku 17 %). Podobne

pôsobilo aj vzdelanie rodičov – vo vyšších stupňoch vzdelania bol výskyt osobných skúseností s domácim násilím nižší. K týmto dvom klasickým triediacim znakom pribudol pri násilí doma typ rodiny: deti z dvojrodičovských rodín uvádzali skúsenosť s násilím na deťoch približne o polovicu menej ako deti z iných typov rodín (25 % ku 45,5 %). Domácu skúsenosť s násilím tiež uvádzali častejšie chlapci ako dievčatá (32 % ku 23 %), čo potvrdzuje zistené trendy o vyššom výskyte násilia v domácnosti smerovaného k chlapcom.

Na záver časti o skúsenostiach s násilím pár poznámok k virtuálnemu svetu a prezentácii násilia v ňom. V tomto priestore sa deti s násilím stretávajú veľmi často – v televízii a na internete. Násilie vidí v televízii viac ako 90 % detí vymedzeného veku (13 až 15 rokov) a násilie na internete dve tretiny z nich. Kým televízne násilie je všeobecné, t.j. majú s ním skúsenosti všetky skupiny detí, skúsenosť s internetovým násilím sa odlišovala podľa vzdelania rodičov, veľkosti sídla a kraj. Menší výskyt skúseností s násilím na internete u detí s rodičmi s nižším vzdelaním, v najmenších obciach a v krajoch východného Slovenska ale skôr naznačuje, že v pozadí je problém dostupnosti internetu než pôsobenie nejakých iných činiteľov: vo vymenovaných skupinách je rozšírenie internetu a prístup detí k nemu slabší (pozri práce M. Veľšica o digitálnej gramotnosti na stránke Inštitútu pre verejné otázky: www.ivo.sk).

5. Deti a ich problémy

5.1. Výskyt problémov v živote detí

Problémy nie sú len výhradnou záležitosťou dospelých. Životy mnohých detí sú tvorené nie len zo slnečných dní, ale zažívajú aj dni zamračené – trápia ich rôzne ťažkosti a starosti menšieho alebo väčšieho rozsahu. Tie sa môžu dotýkať rôznych oblastí, či už je to prostredie školy alebo rodiny, môžu súvisieť so zdravím – vlastným alebo svojich blízkych, niekedy sa komplikujú vzťahy s kamarátmi, inokedy je príčinou starostí detí ich vlastný výzor.

Typ problému	Žiadny	Malý	Veľký	Nevie	Neuviedli
v škole s učením	51,1	40,0	8,1	0,5	0,2
v škole s učiteľom, učiteľmi	61,9	31,9	4,9	0,2	1,0
v škole so spolužiakmi	62,4	31,7	5,7	0,2	0,0
v rodine s otcom	69,3	20,9	3,7	0,5	2,2
v rodine s mamou	78,6	18,2	1,7	0,7	0,7
v rodine so súrodencami	58,0	31,4	2,7	0,2	1,5
so zdravím - vlastným	79,6	17,9	2,2	0,2	0,0
so zdravím svojich blízkych	69,3	24,8	4,9	1,0	0,0
so vzťahmi s kamarátmi/ kamarátkami	66,8	31,9	1,0	0,2	0,0
so svojim výzorom	64,9	29,5	4,7	0,7	0,2
so životnou úrovňou mojej rodiny	63,9	26,8	7,6	1,0	0,7
Iný problém	63,1	2,0	2,2	16,0	16,7

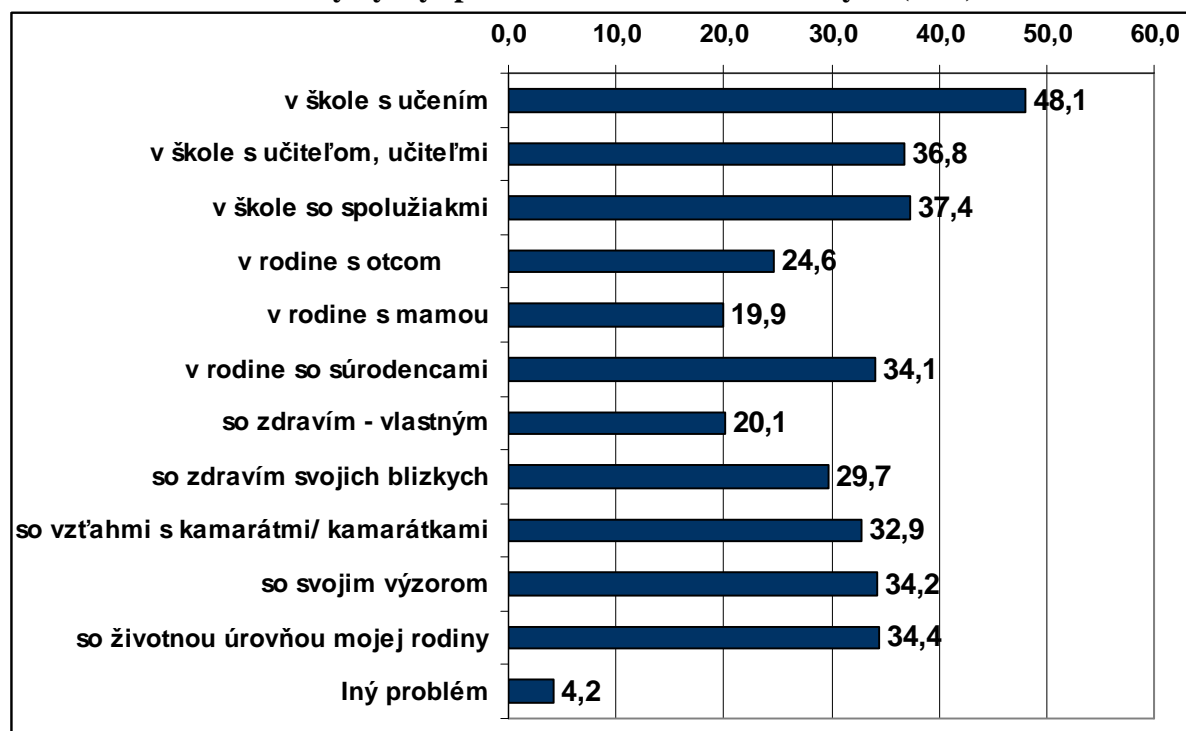
Otázka 19: *Máš momentálne problémy v niektorej z nasledujúcich oblastí?*

Ako vyplýva z priložených dát, prvé tri najrozšírenejšie problémy súvisia so školou (o problémoch v škole pozri aj www.aspekt.sk). Vôbec najviac problémov signalizovali deti z posledných tried základnej školy s učením: Tento typ problémov uviedla takmer polovica skúmaných detí (48,1 %), pritom pre 40 % predstavuje problém menšieho rozsahu a viac ako 8 % ho označilo za veľký problém. Druhým najčastejším sú problémy so spolužiakmi v škole, ktorý niekedy prežíva 37,4 % (31,7 % má so spolužiakmi menší problém a necelých 6 % s nimi rieši veľké ťažkosti). Problémy s učiteľmi či učiteľkami uviedlo celkovo 36,8 % skúmaných detí, z toho pre 32 % je to problém menšie a pre 5 % problém väčšieho rozsahu.

Za školskými problémami sa umiestnili podľa celkovej frekvencie dva problémy súvisiace s rodinným prostredím: takmer 35 % detí trápia životná úroveň svojej rodiny a vzťahy so súrodencami. Približne rovnakého rozsahu – necelých 35 % opýtaných detí - sú aj problémy súvisiace s vlastným výzorom: necelých 30 % ich označilo za malý problém a pre 5 % nadobudol výzor parametre veľkého problému. Nad 30 % výskytu sa ešte zaradili problémové vzťahy s kamarátmi či kamarátkami (32,9 %), tesne k tejto hranici sa priblížili problémy so zdravím svojich blízkych (29,7 %). Zostávajúce tri druhy problémov uviedla

menej ako štvrtina skúmaných detí. Boli to problémy s otcom s 24,6 % výskytom, problémy s vlastným zdravím s 20,1 % a problémy s mamou s 19,9 %.

Celkový výskyt problémov u detí 13-15-ročných (v %)

Otázka 19: Máš momentálne problémy v niektorej z nasledujúcich oblastí?

Týmto sa ale spektrum problémov, s ktorými sa deti danej vekovej skupiny potýkajú, neuzatvára. Niektoré zo skúmaných detí pridávali v rámci voľnej možnosti odpovede ešte iné starosti a ťažkosti. Objavil sa tu napr. problém s nedostatkom voľného času, fyzické tresty spojené s nedostatkami v učení, problémy s lenivosťou smerovanou ku školským povinnostiam alebo domácim prácam, problémové prežívanie absencie otca, ale aj finančný nedostatok alebo starosti s domácimi zvieratkami.

Iné odpovede:
- chýba mi voľný čas
- jazyky neovládám dobre, preto som trestaný
- nie som usilovný
- nechce sa mi učiť
- s lenivosťou
- nervozita, či som dobre pripravená na vyučovacie hodiny
- mať otca, lebo zomrel
- otec je nezvestný, odišiel
- nikto ma nemá rád
- ochorel nám pes
- nemám rád domáce práce
- nemôžem si dovoliť, čo chcem - finančne
- nemám to, čo majú iní
- s telesnou váhou
- v klube, kde trénujem
- ako každý 14-ročný

Spektrum problémov, ktorým mnohé deti čelia, je teda pomerne široké a pestré. Dotýka sa rôznych sfér života a vzťahov rôzneho druhu, zasahuje tiež deti rôznych skupín. Prakticky niet skupiny detí, ktorej by sa niektorý z uvádzaných problémov vyhýbal úplne. Isté súvislosti sa ale preda ukázali. Tak napr. problémy so školským učivom uvádzali častejšie deti rodičov s nižším vzdelaním a deti zo štátnych škôl, oveľa častejšie ich spomínali chlapci ako dievčatá (62 % ku 34 %) a deti inej ako slovenskej národnosti (65 % ku 47 %). Podobné tendencie platili aj za ostatné „školské“ problémy – za vzťahy s učiteľmi alebo so spolužiakmi. Problémy so vzťahmi s rodičmi uvádzali častejšie deti z jednorodičovských a iných typov rodín, z väčších miest a častejšie sa vyskytovali medzi chlapcami. Problémy so súrodencami narastali priamoúmerne s počtom súrodencov; problémy so životnou úrovňou sa vo zvýšenej miere viazali na nízke vzdelanie rodičov, malé obce a východoslovenský región; problémy s výzorom prežívali výrazne intenzívnejšie dievčatá.

Ak by sme mali zhrnúť, problémy sa uvádzali viac u detí s rodičmi, ktorí majú nižšie vzdelanie, u detí z iných typov rodiny a u detí inej národnosti.

5.2. Potreba komunikácie a využívanie Linky detskej istoty

Mnohé deti na Slovensku nie sú uchránené pred problémami rôzneho druhu, majú sa s kým o týchto svojich prežívaných ťažkostiach porozprávať? Dostávajú sa do situácií, keď by sa chceli porozprávať s dospelou osobou, ale nemali by to byť rodičia?

Potreba komunikovať o problémoch mimo rodičov	%
áno, často	5,7
áno, ale iba občas	49,4
nie, nikdy	41,3
nevie	2,0
neodpovedal/a	1,7

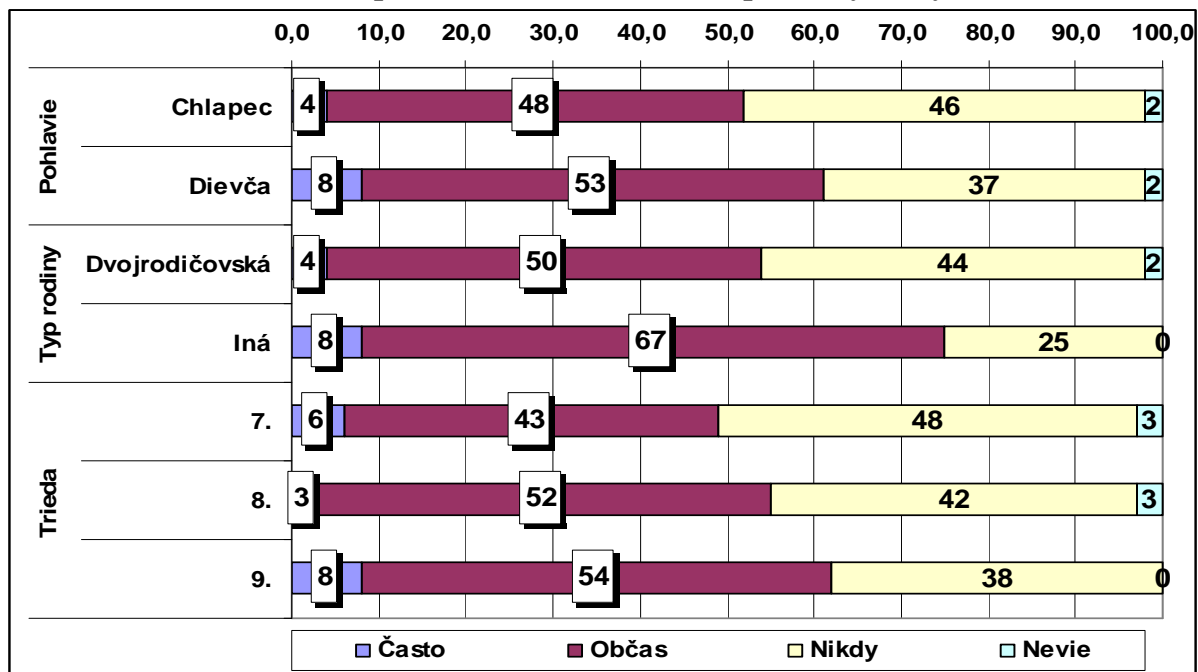
Otázka 20: *Bol/-a si niekedy v situácii, keď si sa potreboval/-a porozprávať či zveriť so svojimi problémami niekomu dospelému, ale nechcel/-a si, aby to boli Tvoji rodičia?*

Viac ako 55 % skúmaných detí sa už niekedy ocitlo v situácii, keď sa potrebovali porozprávať o svojich problémoch s niekým iným ako s rodičmi. Väčšina z nich – 49,4 % - sa do takejto situácie dostáva občas, necelých 6 % ju zažíva často. Z celkového súboru 41,3 % detí nikdy nepocítilo potrebu komunikovať svoje problémy mimo rodičov, zostávajúce 3,7 % detí na otázku neodpovedalo.

Potreba komunikácie mimo rodiny je silnejšia u dievčat ako u chlapcov: kým za dievčatá dosiahla celkovú mieru 61 %, za chlapcov to bolo takmer o 10 % menej (52 %). Veľké rozdiely v potrebe mimorodinnej komunikácie sa ukázali podľa typu rodiny – deti z dvojrodičovských rodín ju vyjadrili na úrovni 54 %, no za deti z iných rodinných

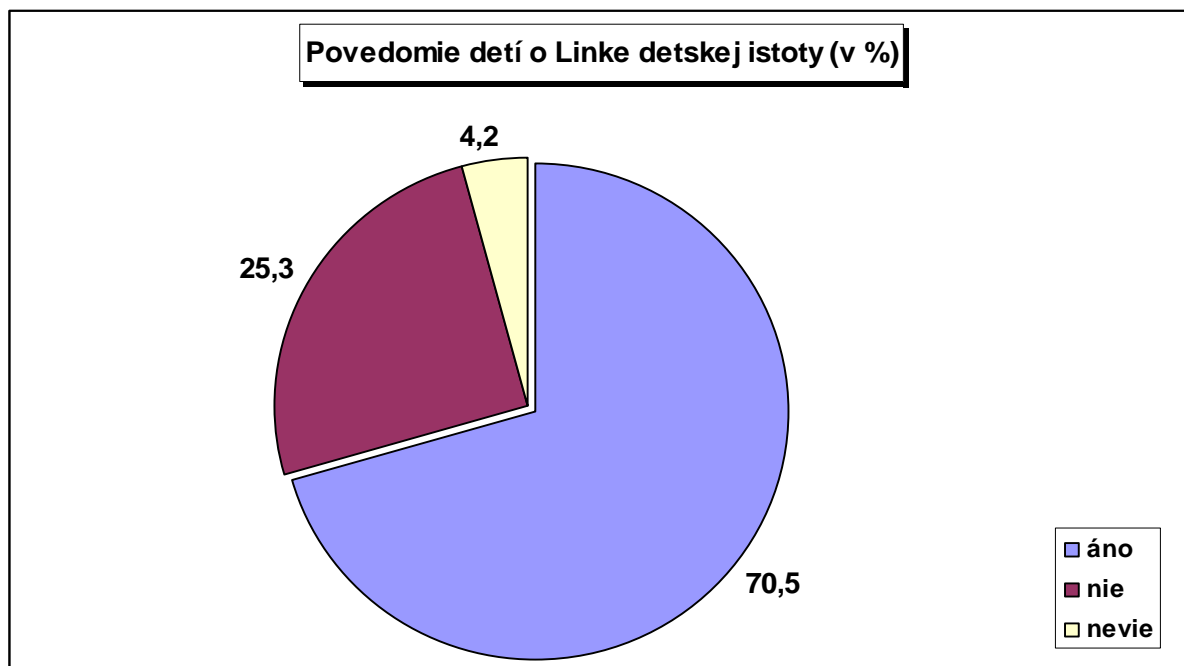
usporiadaní to bolo až 75 %. Potreba takejto komunikácie tiež narastala s vekom (alebo so zvyšujúcou sa školskou triedou). Zatiaľ čo zo siedmakov ju vyjadrilo necelých 50 %, spomedzi deviatakov to bolo viac ako 62 %.

Potreba komunikovať o problémoch mimo rodičov podľa vybraných znakov (v %)

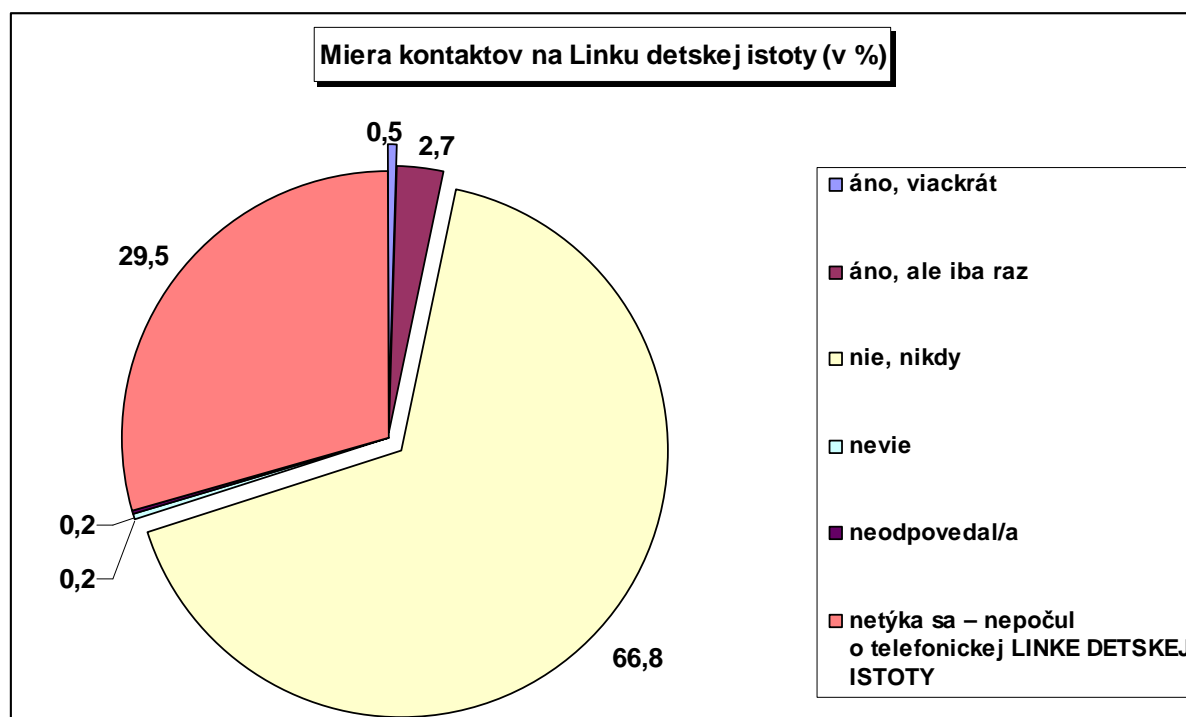
Otázka 20: Bol/-a si niekedy v situácii, keď si sa potreboval/-a porozprávať či zveriť so svojimi problémami niekomu dospelému, ale nechcel/-a si, aby to boli Tvoji rodičia?

Potreba komunikovať svoje problémy s dospelými osobami mimo vlastných rodičov je teda medzi deťmi pomerne vysoká. Či a nakoľko k tomu využívajú Linku detskej istoty sa pokúša priblížiť nasledujúca časť.

Otázka 21: Počul/-a si už niekedy o telefónnej LINKE DETSKEJ ISTOTY?

Celkovo pozná Linku detskej istoty viac ako 70 % detí SR navštevujúcich siedmy až deviaty ročník základnej školy. Takmer presná štvrtina týchto detí uviedla, že Linku nepozná, nepočuli o nej, zostávajúce 4,2 % nevedelo uviesť odpoveď. Jediná súvislosť, ktorá sa pri tejto otázke ukázala, bola s národnosťou – u detí inej ako slovenskej národnosti bolo povedomie o Linke detskej istoty podstatne nižšie ako u detí slovenskej národnosti. Kým zo slovenských detí linku poznalo 72 %, spomedzi detí inej ako slovenskej národnosti to bolo len 40 % - teda o viac ako 30 % slabšia znalosť. Najmenej ju poznali v košickom a potom nitrianskom regióne, najviac v bratislavskom.

Otázka 21: Počul/-a si už niekedy o telefónnej LINKE DETSKEJ ISTOTY?

Napriek pomerne širokému povedomiu o Linke detskej istoty skúmané deti sa na ňu obracali so svojimi problémami pomenej. Spolu na Linku niekedy zavolalo len 3,2 % skúmaných dnešných siedmakov až deviatakov. Z tohto celkového počtu 2,7 % zavolalo iba raz a 0,5 % opakovane. Častejšie na linku volali deti z jednorodičovských rodín, z väčších miest a inej než slovenskej národnosti.

Hoci sa miera kontaktovania linky zdá nízka, treba si uvedomiť, že tri percentá z troch vekových ročníkov detí v skutočnosti reprezentujú tisíce detí. Pozitívne je, že deti Linku poznajú a v prípade potreby vedľa, kde sa môžu so svojimi problémami obrátiť. Propagácia Linky by sa – na základe výsledkov – mala posilniť najmä medzi deťmi inej ako slovenskej národnosti.

6. Zhrnutie a závery

Jednou zo základných podmienok úspešného naplňania *Dohovoru o právach dieťaťa* je dostatok informácií o *Dohovore* a jednotlivých právach z neho vyplývajúcich. Tieto poznatky a informácie majú – na rozdiel od iných ľudsko-právnych dohovorov – špecifický charakter, pretože ich adresátom sú rovnako dospelí ako aj deti. Článok 42 tohto dokumentu OSN zaväzuje všetky krajiny, ktoré *Dohovor* ratifikovali, s využitím zodpovedajúcich prostriedkov široko informovať o zásadách a ustanoveniach tohto *Dohovoru* tak medzi dospelými, ako aj medzi deťmi.

Na základe výsledkov tohto výskumu môžeme konštatovať, že deti posledných troch ročníkov všetkých typov základných škôl na Slovensku majú o ľudsko-právnu tematiku a špeciálne o práva dieťaťa vysoký záujem, disponujú istým objemom poznatkov a vedia k tejto téme zaujať vlastné stanovisko. Zároveň je však evidentné, že tieto deti nie sú spokojné s rozsahom a množstvom ponúkaných informácií: za dostatočné ich považuje len necelá tretina skúmaného súboru. Pri bližšej analýze otázky, ktorých detí sa nedostatok informácií a následná nižšia schopnosť formulácie stanovísk a relevantných postojov najviac dotýka, sme zistili približne štyri dôležité súvislosti.

Prvá sa viaže na vek detí a ide v podstate o známu skúsenosť, že so zvyšujúcim sa vekom detí sa zvyšuje aj poznatková úroveň v tejto oblasti a stúpa aj vyhranenosť a kritičnosť v hodnotiacich postojoch k tejto téme. Napriek známym faktorom je potrebné znovu pripomenúť dôležitosť skorej a postupnej výchovy detí k ľudským právam a rovnako k právam dieťaťa. Výskumom signalizovaný nárast informovanosti najmä v posledných dvoch rokoch povinnej školskej dochádzky poukazuje na neskorý začiatok s výučbou a na nesystematickosť výučby v priebehu celého vzdelávacieho procesu.

Výkyvy v poznatkovej úrovni detí v jednotlivých školách či obciach poukazujú zasa na mimoriadnu dôležitosť náležitej odbornej prípravy pedagógov a pedagogičiek pre tieto témy, ako aj dôležitosť výberu vhodných špecialistov pre túto oblasť výučby. Tieto skutočnosti môžu úzko súvisieť aj s ďalšími dvomi skutočnosťami ovplyvňujúcimi povedomie detí o svojich právach. Ide o veľkosť sídla, kde sa opakovane ukazuje zvyšovanie informovanosti v závislosti od veľkosti bydliska dieťaťa – t.j. čím väčšia obec, tým širšie a exaktnejšie poznatky. Druhým príznakom je národnosť detí, kde sa prejavujú výraznejšie rozdiely medzi deťmi slovenskej národnosti a deťmi iných národností, ktoré majú vedomosti o právach dieťaťa na nižšej úrovni.

Vo všetkých skúmaných oblastiach ľudských práv a práv detí, vrátane násilia, sa prejavila silná pozitívna korelácia medzi rastúcou úrovňou vedomostí detí a rastúcou vzdelanostnou úrovňou rodičov. Tento fakt poukazuje na priamy vplyv rodiny a rodinného zázemia na vedomosti a formovanie názorov detí na ľudské práva, ako ja nepriamy vplyv rodiny – napr. cez rovnosť šancí pri výbere školy, záujmového krúžku a podobne. Na základe týchto skutočností môžeme konštatovať potrebu zvýšenej pozornosti pri výchove a osвете detí žijúcich prevažne v menších obciach, ktoré sú inej ako slovenskej národnosti a žijú v rodinách s nízkou vzdelanostnou úrovňou rodičov.

Keďže výskum bol koncipovaný ako príspevok k 20. výročiu podpísania *Dohovoru o právach dieťaťa*, za povšimnutie stojí aj stav informovanosti našich detí o tomto základnom dokumente v oblasti detských práv. Bohužiaľ musíme konštatovať, že viac ako polovica 13–15-ročných detí o *Dohovore* nikdy nepočula alebo si nie je istá, či počula. 48 % detí odpovedajúcich explicitne, že o *Dohovore* ešte nikdy nepočuli, je takmer alarmujúco vysoké číslo vzhľadom na zloženie súboru (deti pred ukončením základnej školy) a existujúce školské osnovy (obsahujú tému detských práv). Porovnaním existujúcich údajov s údajmi z minulosti dochádza dokonca k zhoršovaniu vedomostnej úrovne detí o *Dohovore*. V tomto smere sa odporúčania *Výboru OSN pre práva dieťaťa* pre SR z rokov 2000 a 2007 javia ako nanajvýš aktuálne. Na druhej strane výskum potvrdil potešujúci fakt, že väčšina detí pozná a vie vymenovať viaceré detské práva a vie posúdiť aktuálny stav spoločenskej garancie ich dodržiavania. Právo na vzdelanie môžeme považovať za univerzálne známe právo, uviedlo ho vyše 90 % detí. Druhým právom, všeobecne známym pre väčšinu detí, je právo na ochranu pred násilím. V tomto smere ide o pomerne neočakávaný výsledok súvisiaci s postupným odtabuizovaním tejto témy, zvyšovaním povedomia o násilí a podobne, ktorý si istotne zaslúži v budúcnosti väčšiu pozornosť a hlbšiu analýzu.

Vo výskume sa podrobnejšia pozornosť zamerala na jeden aspekt tematiky násilia, a to na fyzické tresty – postoje a skúsenosti detí s nimi. Vzhľadom na prebiehajúcu európsku kampaň nulovej tolerancie k fyzickým trestom sme sa snažili získať informácie z pohľadu detí, keďže viaceré výskumy dospelaj populácie u nás (ale aj v susednom Česku) potvrdzujú vysokú toleranciu k používaniu fyzických trestov, najmä tzv. ľahších. V tejto oblasti zostávajú u rodičov a dospelých silné stereotypné predstavy vo vzťahu k správnej výchove detí a používaniu fyzických „výchovných prostriedkov“ z minulosti. Výskum dal ale od detí jednoznačnú odpoveď. Absolútna väčšina detí – viac ako 90 % – zásadne odmieta použitie akýchkoľvek telesných trestov. Dá sa konštatovať, že na rozdiel od dospelých je u našich detí v posledných ročníkoch základnej školy nulová tolerancia k fyzickým trestom takmer

skutočnosťou. Aj v tomto prípade miera odmietania telesných trestov koreluje so známymi faktormi – najmä so vzdelaním rodičov a veľkosťou bydliska. Inými slovami – u detí z rodín so vzdelanostne nižšou úrovňou rodičov žijúcich v menších obciach, väčšinou neslovenskej národnosti, je akceptácia rôznych foriem fyzických trestov vyššia a zrejme dochádza aj k zvýšenej miere prenosu či kopírovania správania a postojov dospelých k tejto oblasti, s ktorými sa deti častejšie stretávajú vo svojom okolí.

Osobné skúsenosti s násilným správaním sa u našich detí viažu na prostredie školy, na prostredie kamarátskych skupín a miesta pre voľno-časové aktivity mladých. Vzhľadom na dĺžku času, ktorý deti v tomto prostredí trávajú, ide o veľmi nebezpečnú tendenciu. Násilie a agresivita medzi deťmi v období začínajúceho dospievania si rozhodne zaslúži podrobnejšiu analýzu a širšiu diskusiu s aktívnou účasťou detí.

Výskum znova potvrdil chronicky známy poznatok o skúsenosti detí SR s násilím vo virtuálnej realite, prezentácia násilia v televízii a v posledných rokoch aj na internete. Jedna tretina skúmaných detí sa s násilím v televízii stretáva často a vyše 40 % občas. Znamená to, že je potrebné ďalej pokračovať v tlaku na znižovaní tejto tendencie, hľadať účinnejšie spôsoby sankčného a nesankčného charakteru, ako ochrániť naše deti od negatívneho vplyvu prezentácie násilia v televízii (rovnako aj v ostatných médiách).

Záverom je možné konštatovať, že výskum otvorilo viacero tém a otázok uplatňovania práv detí na Slovensku, čo bolo aj jedným z jeho cieľov. Z odpovedí detí je možné zachytiť rôzne signály znepokojujúcich, ale aj povzbudivých tendencií, ktorým sa bude potrebné v budúcnosti hlbšie venovať a riešiť ich. Zmienaná „budúcnosť“ by mala začínať v každom momente prítomnosti, pretože doba detstva je v individuálnej rovine časovo obmedzená a krátka, rýchlo ubieha, no jej dôsledky sú dlhodobé a môžu byť aj veľmi závažné.

V preambule *Dohovoru o právach dieťaťa* je aj v tomto ohľade nadčasový odkaz: „dieťa musí byť úplne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom a vychovávané v duchu ideálov vyhlásených v Charte Spojených národov, a to najmä v duchu mieru, dôstojnosti, znášanlivosti, slobody, rovnosti a solidarity“.

Použitá literatúra:

1. - Amnesty International Slovakia, Prieskum verejnej mienky, November 2008.
2. Bodnárová, B. – Filadelfiová, J.; Uplatňovanie práv detí v praxi, MSŠR, Bratislava 2002.
3. Bodnárová, B. – Filadelfiová, J.: *Domáce násilie a násilie páchané na ženách*. Bratislava, SSPR 2003.
4. Poláková, V.: Vzdelávanie a uplatňovanie ľudských práv v základných a stredných školách, Ústav informácií a prognóz školstva, Bratislava 2005.
5. *Dohovor o právach dieťaťa*. Zb. zákonov č. 104/1991.
6. Monitorovacie správy o dodržiavaní práv dieťaťa v SR. Bratislava, SNSLP 2006, 2008.
7. *The Global Initiative to End all Corporal Punishment of Children*: <http://www.endcorporalpunishment.org/>.
8. Výskumné správy Kultúrneho združenia Rómov Slovensku, Banská Bystrica 2006, 2009.
9. UNDP: *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*. Filadelfiová – Gerbery – Škobla, 2006.
10. *Zákaz telesných trestov detí. Otázky a odpovede*. Budovanie Európy pre deti a s deťmi, Council of Europe, jún 2008. (Slovenský preklad tejto publikácie RE možno nájsť na stránke: <http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/SlovakianQuestionAnswer.pdf>).
11. *Zákon o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele* (305/2005).
12. *Zákon o rodine* (301/2005).
13. http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/StrategyProgramme_en.pdf
14. <http://www.lidovky.cz/cesi-pro-telesne-tresty-deti-dg8>
15. <http://www.fmg.sk/clanky/zakaz-pouzivat-telesne-tresty-je-nebezpecny-tvrdi-palko-4893.html>
16. www.snslp.sk
17. www.undp.org
18. http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/pdf/StrategyProgramme_en.pdf
19. www.ivo.sk
20. www.sspr.gov.sk
21. www.aspekt.sk